

Andrei Negru

•

ION CLOPOȚEL

Studiu monografic

SERIA:

• *FILOSOFIE* • *SOCIOLOGIE* • *PSIHOLOGIE* •

Coordonator: Dr. Emil POP

Tehnoredactare computerizată:
Cristina VULTURAR

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

NEGRU, ANDREI

ION CLOPOȚEL. Studiu monografic /

Andrei Negru. – Cluj-Napoca : Argonaut,
2003

148 p. ; 20 cm

ISBN 973-7710-05-3

008 (498) Clopoțel, I.

Copyright © ARGONAUT și AUTORUL, 2003

Cluj-Napoca, Tel./fax: 0264-425626, 0264-574675

ANDREI NEGRU

ION CLOPOTEL
Studiu monografic

Editura Argonaut
Cluj-Napoca, 2003

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
I. Date biografice	9
II. Sociologia presei	21
III. Istorie și critică literară	39
IV. Preocupări istoriografice.....	47
V. Probleme ale societății românești interbelice	55
VI. Cercetarea sociografică.....	87
VII. Sociologia problemelor sociale	109
VIII. Repere teoretice	125
Abstract	143

Cuvânt înainte

Perioada interbelică a reprezentat pentru România o etapă de profunde transformări social-economice, politice și culturale. Noul context creat după 1 Decembrie 1918 a constituit un vast laborator de reflecție și acțiune pentru intelectualitatea românească, chemată să contribuie la înscrierea societății noastre pe coordonatele modernizării. Răspunsul tinerei noastre intelectualități la provocările epocii a fost unul pe măsură, perioada interbelică remarcându-se printr-o puternică efervescență a vieții cultural-științifice naționale, animată de o serie de personalități emblematice, care și-au pus din plin amprenta asupra domeniilor în care au activat.

În galeria personalităților românești ale perioadei interbelice, Ion Clopoșel ocupă un loc aparte. Intelectual de vocație și gazetar de mare forță și talent, I. Clopoșel a activat de-a lungul a peste patru decenii, în calitate de redactor, redactor șef, director sau colaborator în redacțiile unor ziare importante („Românul”-Arad, „Drapelul” – Lugoj, „Gazeta Transilvaniei” – Brașov, „Patria” – Cluj, „Adevărul” și „Dimineața” – București) și a editat una din cele mai prestigioase reviste social-culturale ale epocii, „Societatea de mâine”. Activitatea sa publicistică cuprinde o paletă tematică largă, miezul ei constituindu-l analiza problematicii societății românești interbelice în general și

problemele culturii și democrației în special. Aceste analize au fost întreprinse de pe poziția unui autor familiarizat cu cele mai importante idei și teorii sociologice ale epocii, care și-au găsit reflectarea în lucrările sale.

Ion Clopoșel a fost, însă, și un cercetător pasionat și avizat al realității sociale, în special a celei rurale. Contemporan cu Dimitrie Gusti, el nu s-a afiliat nici măcar formal mișcării monografice întemeiate și conduse de către acesta, ci a încercat, cu succes, să fundamenteze și să practice un demers alternativ de investigație, cel al sociografiei. Pe baza acestui demers, consemnat și recunoscut ca atare în literatura noastră de specialitate, el s-a remarcat prin studiile și cercetările întreprinse cu precădere în „munții transilvani și bănățeni”. Prin contribuțiile sale, modelul sociografic se îmbogățește cu un nou sens, acela de identificare, analiză și soluționare a problemelor sociale. O altă contribuție demnă de consemnat a lui I. Clopoșel pe terenul cercetării sociale o constituie tentativa, parțial încununată de succes, de instituționalizare a sociografiei, de întemeiere a unei „cooperații a publiciștilor și intelectualilor cu interes permanent față de problemele social-economice”.

Valorificată până acum doar prin intermediul unor studii parțiale, activitatea sa publicistică și de cercetare socială necesită și impune o abordare mai detaliată, de tip monografic, abordare care constituie obiectivul acestei lucrări.

I. Date biografice

I. Clopoșel (1892-1986) s-a născut în localitatea Poiana Mărului din județul Brașov, într-o familie împovărată de greutate materiale¹. După absolvirea școlii primare din satul natal, a urmat cursurile prestigiosului liceu brașovean „Andrei Șaguna” între anii 1904/1905 – 1911/1912. Aici, datorită rezultatelor școlare obținute (calificativul „foarte bine” în clasele gimnaziale I–VII) și a situației materiale precare, a beneficiat de sprijin material din partea conducerii liceului, sprijin concretizat în includerea sa în grupul elevilor care primeau un prânz complet gratuit – „masa studenților”, în anii școlari 1906/1907 – 1908/1909, precum și în bursa „Cristurian”², acordată pe toată perioada ciclului superior al

¹ Datele cu caracter biografic provin din următoarele surse: I. Clopoșel, *Amintiri și portrete*, Editura Facla, Timișoara, 1973; *Ion Clopoșel la 90 de ani* – interviu realizat de S. Chelcea și I. Filipescu, în „Viitorul social”, an LXXVI martie – aprilie 1983, p. 156-163; I. Filipescu, S. Chelcea, *Ion C. Clopoșel – sociolog și publicist patriot*, în „Viitorul social”, an LXXIX noiembrie-decembrie 1986, p. 556-560.

² Bursa „Cristurian” consta dintr-un loc de cazare în „Internatul căpitanului G. Cristurian”, înființat conform testamentului acestuia din 25 noiembrie 1874 și administrat de Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, și era acordată anual unui număr de 2-3 elevi „săraci, dar silitori de la gimnaziu”, v.: „Anuarul Liceului «A.Șaguna» Brașov”, Tipografia Andrei Mureșianu, Brașov, 1909, p. 96-97.

gimnaziului (anii școlari 1908/1909 – 1911/1912). Din aceleași considerente, el a fost susținut material și moral de către profesorii săi, dintre care unii – Virgil Onițiu, Iosif Blaga, Axente Banciu sau Ion Petrovici – erau personalități marcante ale științei și culturii românești.

În perioada studiilor liceale, pe lângă pregătirea școlară propriu-zisă, itinerarul cultural parcurs de către tânărul I. Clopoșel a inclus un moment semnificativ și crucial pentru formația și activitatea sa ulterioară, și anume contactul cu opera și personalitatea marelui savant și istoric Nicolae Iorga. Astfel, la solicitarea profesorului Alexandru Bogdan, cumnatul acestuia, el a distribuit, începând din clasa a treia de liceu, publicațiile lui N. Iorga printre colegii săi. „Întâlnirea” cu scrierile savantului i-a trezit tânărului licean „un cult pentru Iorga”, precum și dorința și curiozitatea de a-l cunoaște nemijlocit. Mânat de acest imbold, I. Clopoșel a făcut eforturi materiale considerabile pentru a frecventa în perioada vacanțelor liceale cursurile Universității populare de la Vălenii de Munte, intrând cu acest prilej în anturajul marelui savant și istoric.

„Și n-am avut astâmpăr până ce n-am întreprins totul ca să pot vizita foarte regulat, vară de vară, cursurile universității libere din Vălenii de Munte [...] Cinci ani am fost liber să devin cursist la Văleni, să cunosc de aproape pe profesorul neîntrecut [...]”³.

Apreciindu-i râvna și cunoștințele, marele savant l-a solicitat în vara anului 1911 să-i inventarieze și să-i catalogheze arhiva personală și biblioteca, tânărul licean având, astfel, privilegiul să-și petreacă o parte din vacanță în biroul de lucru al lui N. Iorga.

³ I. Clopoșel, *Amintiri și portrete*, p. 70.

Contactul cu mișcarea cultural-științifică din Vechiul Regat a fost deosebit de benefic pentru tânărul I. Clopoșel, care a început să publice, în „Gazeta Transilvaniei” și „Românul”, o serie de dări de seamă pe marginea activității Universității populare de la Vălenii de Munte, localitate care devenise „o vatră culturală (s.a.) a românismului de pretutindeni”⁴, contribuind la difuzarea operei lui N. Iorga și a altor personalități culturale și științifice din România în rândul intelectualității ardelen.

„Mă întorceam de fiecare dată la Brașov cu prețioase colete de cărți literar-istorice. Publicasem în ziarele ardelen dări de seamă despre cursurile agreate și am intrat cu pasiune, definitiv, în publicistica vremii. Fusese, pentru mine, o experiență fundamentală”⁵.

Cunoscut deja în cercurile intelectuale ardelen datorită cronicilor sale gazetărești și apreciat de către Vasile Goldiș, care a întrezărit în autorul criticilor făcute la adresa limbajului arhaic utilizat în redactarea ziarului pe care îl conducea pe viitorul mare gazetar, I. Clopoșel a fost invitat imediat după absolvirea liceului să lucreze în redacția „Românului” din Arad, începând cu data de 12 martie 1912, unde a parcurs toate treptele meseriei de gazetar, de la funcția de corector până la cea de redactor șef.

Întâlnirea cu V. Goldiș a reprezentat cel de al doilea moment semnificativ al itinerarului cultural parcurs de către I. Clopoșel. Pe urmele maestrului său, el s-a implicat activ în mișcarea de eliberare națională a românilor din Transilvania și Banat.

„Funcțiunea ziaristică mă ținea în strânse raporturi cu pleiada intelectualității transilvănene, cu Comitetul

⁴ *ibidem*.

⁵ I. Clopoșel, *Amintiri și portrete*, p. 6.

național de zece – („suprema autoritate politică a românilor transilvăneni, un guvern nevăzut, neoficial, însă eficient, ascultat și urmat” al celor aproape patru milioane de români din Transilvania și Ungaria) – cu ziarști și literați, cu pătura muncitorească și țărănească [...] Fără să vreau mă găseam în centrul informației, în laboratorul evenimentelor, la îndemâna obștei ce trebuia servită, încurajată, îndrumată.”⁶ .

Ucenic, deci, în ale gazetăriei al marelui ziarist și om politic V. Goldiș, I. Clopoșel și-a însușit și a profesat în cariera sa publicistică și politică ideea maestrului său, conform căreia, o acțiune, fie ea politică, economică, socială ori de altă natură, are cu atât mai mulți sorti de izbândă, cu cât este condusă de un spirit mai edificat științificește.

„O convingere a dsale era că un intelectual să-și facă o cultură generală și să pătrundă în universalitatea problemei. Să se documenteze deci sub unghi general valabil pentru că numai la lumina unor astfel de cunoștințe ești în stare să te dumirești de stările locale. Deci de la generalitate la localism [...] Despre națiunea română vei avea cu atât mai multe referințe și termeni de comparație, cu cât vei cunoaște mai adânc viața altor națiuni, tainele istoriei universale și-i vei stăpâni legile de evoluție [...]”⁷.

În acest spirit, I. Clopoșel s-a apropiat de literatura sociologică internațională, mai cu seamă în perioada studiilor sale de la Viena și Paris, cu care, de altfel, avusese prilej de contact prin intermediul aceluiași V. Goldiș, el însuși un cititor și un comen-

⁶ *ibidem*, p. 7.

⁷ I. Clopoșel, *Figuri reprezentative de la noi. Notă introductivă*. Vasile Goldiș, Cluj, Biblioteca Ziaristică, nr. 1, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj, 1934, p. 41-42.

tator asiduu al unor lucrări de sociologie politică și de filosofie socială.

„De timpuriu, dinainte cu 5-6 decenii, mi-am dat seama de actualitatea și valoarea științei societății, care este sociologia. Cunoașterea legilor de dezvoltare ale propășirii omului, ale neatârării națiunilor, ale dăinuirii statelor, ale comunității universale umane sub auspiciile păcii netulburate mi s-au impus cu necesitate ca oxigenul vieții cotidiane”⁸.

Intenția sa de a aprofunda profesia de gazetar prin intermediul unor studii de specialitate la Facultatea de ziaristică de la Lausanne, unde a fost beneficiarul unei burse, a fost zădărnicită însă de către autoritățile austro-ungare, care i-au refuzat viza de plecare din țară datorită intrării României în război alături de puterile Antantei.

În paralel cu activitatea de redactor al ziarului „Românul”, I. Clopoșel își continuă studiile la Universitatea din Budapesta, iar apoi, după suprimarea publicației arădene (12 martie 1916), la Universitatea din Viena, unde s-a consacrat „studiilor istorice și juridice, pe lângă cele obligatorii de filosofie și filologie neoromanică”, obținând diploma de licență în litere și filosofie.

Perioada studiilor vieneze i-a prilejuit lui I. Clopoșel nu numai contactul cu teoriile și curentele filosofice și sociologice vehiculate în momentul respectiv pe plan internațional,

„Studentia vieneză ne dădea prilejul unor lungi dezbateri asupra lecturilor în afara materiilor de catedră ca o completare voluntară a formației noastre”⁹,

⁸ I. Clopoșel, *Sociologie și sociografie. O grupă de probleme din depresiunea carpatică Bran*, în „Viitorul social”, an II, 1973, nr. 2, p. 430.

⁹ I. Clopoșel, *Amintiri și portrete*, p. 79.

(în cercul frecventat de el aflându-se și Lucian Blaga, pe care I. Clopoșel îl cunoștea încă din perioada liceului), dar și cunoașterea activității politice și publicistice a unor compatrioți, ca de exemplu: Al. Papiu Ilarian (cărui i-a consacrat un studiu monografic), Vichentie Babeș, Andrei și Alexandru Mocioni, Andrei Șaguna sau Ioan Maiorescu. Pregătirea sociologică teoretică și-a desăvârșit-o la Sorbona, unde a urmat prelegerile lui Ch. Seignobos și s-a familiarizat cu lucrările unor sociologi de marcă ai epocii, și anume: E. Durkheim, M. Mauss, P. Fauconnet sau G. Richard.

Dar perioada studiilor universitare a mai însemnat pentru I. Clopoșel și intensificarea activității sale politice și, implicit, implicarea în lupta de eliberare națională a românilor transilvăneni și bănățeni și de pregătire a Marii Uniri. Datorită activității sale pe acest teren, el s-a confruntat cu vicisitudinile la care au fost supuși frunțașii acestei mișcări de către conducătorii imperiului austro-ungar, fiind întemnițat pentru „crimă contra interesului armatei și statului”, alături de Valeriu Braniște, dr. Manu, dr. Z. Pop, Adrian Oțoiu, Aurel Daica și T. Bucurescu, în închisorile din Caransebeș și Seghedin. Eliberat din închisoare în preajma evenimentelor de la 1 Decembrie 1918 (1 octombrie 1918)¹⁰, I. Clopoșel a participat, ca deputat din partea Colegiului electoral al presei române din Arad¹¹, în calitate de secretar de presă (șeful Biroului de presă), la Marea adunare de la Alba Iulia. De altfel, acest eveniment, ca și întreaga activitate politică ce l-a precedat,

¹⁰ I. Clopoșel, *Frământările unui an. 1918*, Biroul de imprimare „Cosânzeana”, Sibiu, 1919, p. 50-51.

¹¹ v.: M. Știrban, *Județul Alba și anul 1918 în chestionarul „Astreii” (Documente)*, în „Revue de Transylvanie”, Tomul 1, Nr. 1, Decembrie 1991, p. 130.

au fost evocate de el în lucrarea *Revoluția de la 1918 și Unirea Ardealului cu România* (Editura revistei „Societatea de mâine”, Cluj, 1926), lucrare bine primită de către cercurile intelectuale ale epocii și răsplătită de către „Astra” cu premiul „Scotus Viator”.

I. Clopoșel a desfășurat de-a lungul unei perioade de jumătate de secol o activitate publicistică și ziaristică deosebit de susținută, completată în unele momente cu activități de factură politică sau administrativă. El și-a început cariera profesională ca redactor intern la ziarul „Românul” din Arad (1911) și și-a încheiat-o ca director al Bibliotecii Centrale Universitare din București (1961). Între Arad și București, itinerarul profesional parcurs de el a mai trecut prin Caransebeș, Brașov, Cluj, București și iar Brașov.

La Arad, unde a lucrat ca redactor și apoi redactor șef la „Românul” în perioada 1911 – 1919 (excepție făcând scurtul periplu la Caransebeș, datorită suspendării apariției ziarului de către guvernul Tisza – toamna anului 1917 – 15 februarie 1918, ca profesor la Institutul pedagogic –, și perioada detenției), I. Clopoșel a colaborat vreme de trei ani (1914-1917) și la revista „Pagini literare”. Deși foarte tânăr, el a demonstrat o temeinică cunoaștere a fenomenului literar românesc, materializată în lucrarea *Antologia scriitorilor români de la 1821 încoace* (Biblioteca Semănătorul, Editura librăriei diecezane, Arad 1917). În perioada profesoratului de la Caransebeș, I. Clopoșel a colaborat la ziarul „Drapelul” din Lugoj cu materiale care, alături de cele publicate în propriul ziar, vor atrage asupra sa mânia conducătorilor imperiali și, ca o consecință a acestui fapt, întemnițarea.

În perioada 1919-1921, I. Clopoșel a fost chemat de către Mihai Popovici și Al. Vaida-Voevod să conducă „Gazeta Transilvaniei” din Brașov.

Următoarea etapă și, după părerea noastră, cea mai fructuoasă, a fost cea clujeană. La Cluj, între anii 1921-1934, I. Clopoșel a funcționat ca redactor pentru Ardeal și Banat al ziarelor bucureștene „Adevărul” și „Dimineața”, la care colaborase încă din perioada brașoveană, conducând, în același timp, și ziarul „Patria”, din care a făcut un cotidian cu largă răspândire și a cărui redacție a devenit și gazda unui cerc de studii sociologice și politice, la ale cărui dezbateri a contribuit din plin, avântajate de bogatele sale lecturi în domeniu.

„Cercul de studii este independent și ferit de orice influență politică, mai ales de partid. Își propune ca scop studiul pur științific al problemelor sociologice și tratarea intelectuală a problemelor politice. În ședințele care le va ține se vor cerceta chestiunile științifice care agită lumea apusului, se vor analiza noile lucrări care apar și se va preocupa îndeosebi de reformele sociale ale României Mari”¹².

Dar cea mai importantă realizare a etapei clujene a fost, fără îndoială, înființarea revistei „Societatea de mâine”, care, sub conducerea lui, s-a impus de-a lungul a două decenii de apariție (1924-1945) ca una din cele mai importante și mai prestigioase reviste social-politice și cultural-științifice românești din perioada interbelică. Acest lucru a fost subliniat de V. Goldiș, mentorul său în ale gazetăriei, care, la jubileul de 10 ani al revistei, își exprima satisfacția pentru traseul parcurs de I. Clopoșel în domeniul publicisticii:

„Ai fost între cei foarte puțini care au rămas credincioși începuturilor noastre și pentru aceea te rog să primești

¹² * * * *Cercul de studii sociologice*, în „Patria”, an I, nr. 196, 21 octombrie 1919, p. 1.

astăzi [...] mulțămăta mea și sincerul meu dor de mai departe înălțare a d-tale pe scara muncii neprihănite în interesul neamului nostru românesc, care cu drept cuvânt râvnește posibilitatea de a-și întări specificul său național în istoria civilizației universale, ceea ce are să realizeze generația atât de promițătoare a domniei tale”¹³.

În anul 1934, I. Clopoșel s-a mutat la București, fiind încadrat în redacția cotidianelor „Dimineața” și „Adevărul”, dar continuând să conducă și revista „Societatea de mâine”, a cărei redacția a fost mutată, și ea, în capitală.

Anul 1944 îl găsește pe I. Clopoșel ca redactor șef al ziarului socialist „Poporul” din Brașov, din care a intenționat să facă un instrument de reconstrucție pe baze social-democrate a țării.

„Reclădim de acum o Românie după chipul și asemănarea poporului, zdrobind distanțele sociale și privilegiile, nivelând diferențele de clase, înlăturând prejudecățile și relele tradiții conservatoare întemeiate de ascendența averii, moștenirii sau nașterii [...] «Poporul» este arma noastră tăioasă și dreaptă de luptă în marea bătălie angajată de partidul social-democrat în reclădirea României moderne”¹⁴.

Această activitate a influențat negativ prestația sa în redacția revistei „Societatea de mâine”, pe care, de altfel, el a intenționat s-o transfere la Brașov. Acest lucru nu s-a realizat, revista încetându-și apariția.

¹³ Vasile Goldiș, *Corespondență (1888 – 1934). Scrisori trimise, Vol.I*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Gh. Șora, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992, p. 97-98.

¹⁴ I. Clopoșel, *Pornim la luptă*, în „Poporul”, an I, 1944, nr. 1, p. 1.

La Brașov, I. Clopoșel s-a implicat și în activitatea politică, în calitate de președinte al organizației regionale a partidului social-democrat (al cărui membru era încă din anul 1930), având ca sarcină organizarea politică a zonei și îndeplinind, timp de patru ani, și funcția de rector al Universității Muncitorești din localitate.

În anul 1945, datorită vederilor sale progresiste, a fost invitat de către Lotar Rădăceanu să colaboreze la revista „Lumea nouă”, unde a redactat cronica externă, precum și materiale referitoare la realitatea transilvăneană. Același L. Rădăceanu l-a numit director la Casa I.O.V.R., inspector general pentru școlile de ucenici, iar apoi director în Ministerul Instrucției Publice.

Carierea sa profesională, încheiată ca director al Bibliotecii Centrale Universitare din București, în anul 1961, mai cuprinde și alte funcții administrative, așa cum au fost cele de președinte al Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat sau de inspector general administrativ pentru studii în Munții Apuseni. De menționat este și faptul că I. Clopoșel a fost membru al Parlamentului român, ca deputat de Făgăraș.

I. Clopoșel a fost un gazetar și un publicist de largă cuprindere. Formația sa intelectuală și culturală solidă, dublată de apetitul pentru investigarea problemelor sociale, i-a facilitat abordarea unei palete largi de subiecte, de la articole cu caracter teoretic până la cronici culturale, miezul materialelor semnate de el constituindu-l, însă, analiza societății românești din perioada interbelică.

Deși în lista sa bibliografică figurează un număr însemnat de volume, I. Clopoșel poate fi considerat ca fiind un reprezentant de marcă al publicisticii de factură gazetărească. Și aceasta, pentru că cea mai mare parte din volumele semnate de el sunt, de

fapt, culegeri de studii publicate anterior în ziarele și revistele la care a colaborat. Astfel, de exemplu, volumul *Criza democrației în România* cuprinde studii și articole publicate inițial în „Gazeta Transilvaniei”. Sau, volumele *Direcția realismului social-economic* și *Sociografie Românească* includ materiale publicate anterior în revista „Societatea de mâine”.

Apărute sub semnătură proprie sau sub pseudonim – Cl., I. Cl., I. C., I. Ardeleanu, I. Bobei, D. Corvinul, Euphraste, Traian Huniade, Dr. Titu Popa, Horia Trandafir, Teofrast, Theophraste, I. Poenaru sau I. Săgeată¹⁵ – materialele sale reprezintă o contribuție importantă la analiza fenomenelor și proceselor politice, economice, sociale și culturale care au caracterizat societatea românească din prima jumătate a secolului XX.

¹⁵ Mihail Straje, *Dicționar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și publiciștilor români*, Editura Minerva, București, 1973, p. 155.

II. Sociologia presei

Opțiunea și atașamentul lui I. Clopoșel față de profesia de gazetar nu pot fi puse după părerea noastră, doar pe seama implicării sale timpurii în ziaristică. Explicația acestui atașament rezultă mai ales din concepția sa asupra rolului pe care îl joacă presa în viața socială.

În opinia sa, presa are în domeniul spiritual același rol pe care îl are sistemul de transport în viața economică a unei societăți, fiind considerată de el un „factor determinant al tendinței de apropiere sufletească dintre popoare”.

„Presa realizează schimbul de idei, făurește o comuniune sufletească tot mai strânsă între oameni și societăți și pregătește calea pentru un spirit unitar al umanității, fără ca prin universalitatea lui acesta să prejudicieze interesele particulare ale societăților și popoarelor, dimpotrivă influențând în sens bun și impregnând un timbru nou de vigoare acestora”¹.

În consecință, presa era în măsură să faciliteze „europenizarea și democratizarea” tinerei societăți românești a începutului de secol XX, îmbogățirea spiritualității noastre cu „înfăptuirile sociale moderne”, cantonarea în „vechi tradiții” fiind

¹ I. Clopoșel, *O putere socială ascendentă: presa*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 19, p. 327.

considerată de către el contraproductivă și generatoare de costuri împovărătoare pe termen lung.

„Poporul român se poate ridica la nivelul popoarelor apusene, lăsându-se alimentat de civilizația acestora. A persista cu orice preț în vechi tradiții ar fi o îndărătnicie pe care am plăti-o scump. Cred că avem în noi suficientă vitalitate să creștem continuu fondul nostru sufletesc, altoind pe trunchiul său plantațiuni de care avem nevoie și să nu ne temem asvârlindu-ne în curentul cel mare al înfăptuirilor sociale moderne. Presa facilitează în mare măsură europenizarea și democratizarea României”².

Presa, consideră I. Clopoșel, este reflexul fizionomiei spirituale și materiale a unei societăți, nivelul ei de dezvoltare fiind direct proporțional cu nivelul de dezvoltare a societății în care ea se manifestă. Ea nu se poate ridica peste nivelul intelectual al societății, decât în cazul în care gazetarul depășește respectivul nivel, plasându-se, astfel, în postura de îndrumător al societății. Acest fapt, consideră el, este un lucru pozitiv, cu condiția ca gazetarul să servească interesul social general și nu pe cel al unui grup restrâns de indivizi.

După părerea sa, presa are ca funcție principală dezbateră amănunțită și amplă a problemelor sociale, economice, politice, culturale etc. ale unei anumite societăți.

„Presa ține la suprafață problemele, este stimul permanent de aprofundare a lor [...] O presă conștientă va presiona partidele să nu uite că le incumbă datoria să dea o însemnătate tot mai mare stărilor economice, con-

² *ibidem*.

centrându-și atenția asupra lor, înfățișând configurațiile materiale ale populației și arătând soluțiile de îndreptare”³.

Această funcție militantă a fost evidentă mai ales în perioada premergătoare Marii Uniri, atunci când presa a fost unul din factorii care au contribuit la coagularea tuturor forțelor naționale românești și, implicit, la victoria acestora asupra absolutismului austro-ungar.

„Ea a fost educatorul cel mai îndrăzneț al caracterului nostru. Fără slova aprinsă și curajul ei mărturisit, rezistența națională n-ar fi putut să fie atât de tenace [...] presa românească din Ardeal a avut alte două remarcabile efecte: de a susține acel spirit social fără de care nu poate exista un popor; și de a ne fi conservat o limbă românească expresivă, ca suport al aceluși spirit”⁴.

Pe lângă această funcție de control, presa este și un factor activ al progresului social, contribuind decisiv la formarea și generalizarea limbajului social, la difuzarea în straturile largi ale maselor a faptelor de cultură și civilizație, precum și la formarea și conducerea opiniei publice:

„Ziarul aparține străzii, căci el este gura lumii. În ziar nu găsim fraza savantă, măsurată, abil construită, ci naturalețea expunerii opiniilor. Marea facultate a jurnalului este că el are stilul ușor, curat, simplu, expresiv și totuși ales și elegant”⁵.

De asemenea, presa reprezintă, mai ales în mediul urban, cel mai important și mai eficace mijloc de socializare, substituindu-se „vechilor mijloace de sociabilitate” (întâlnirile

³ *ibidem*, p. 328.

⁴ *ibidem*.

⁵ *ibidem*.

ocasionate de diferite evenimente – „târgul, nunta, înmormântarea sau cârciuma”):

„Astăzi li s-a substituit în mare măsură – cu excepția satelor – presa ajutată de o tehnică perfecționată. Tiparul însă pune astăzi în circulație infinit de multe idei, variază mediile sociale, silindu-le să se niveleze, să se contopească într-o unitate continuu înprospătată”⁶.

Cele trei funcții – de control, de formare și generalizare a limbajului social, de socializare – dar mai ales cea de control, se pot manifesta plenar numai cu condiția asigurării obiectivității și onestității presei și a gazetarului. Acesta din urmă, gazetarul,

„Nu va cruța nici guvern, nici administrație când este vorba de nedreptăți, cum nu va trece cu vederea activitatea spornică a organelor statului. Prin simțul său de dreptate, gazetarul modern este un indispensabil colaborator al conducerii vieții publice. Presa devine o formidabilă putere prin cercetările, anchetele întreprinse în domeniile multiple ale gândirii și realizării și-și are partea la consolidarea și îndrumarea României renăscute [...] din cenușa războiului mondial”⁷.

I. Clopoșel a pledat pentru stabilirea unor raporturi firești, de colaborare între stat („autoritatea constituită”) și presă („forța liberă”, „critica liberă”), în condițiile asigurării independenței depline a acesteia:

„Autoritatea constituită și cu puterea liberă pot colabora, adică trebuie să colaboreze. Autoritățile să nu se supere că au în coastele lor ghimpele presei. Critica presei este tot atât de necesară ca și existența autorității de stat. Presa cu controlul ei înlătură abuzurile, previne dezagregările

⁶ *ibidem*, p.329.

⁷ *ibidem*, p. 329.

sociale, salvează autoritatea constituită ce se ridică peste interesele noastre mărunte și întruchipează năzuințe permanente și obiective”⁸.

O altă problemă dezbătută de I. Clopoțel este cea a factorilor implicați în producerea și funcționarea presei, și anume: patronul, ziaristul și cititorul.

Mai mult decât în oricare alt domeniu de activitate, patronul de presă, proprietarul de ziar, consideră el, trebuie să se adapteze nevoilor obștești și să renunțe la vanitatea de a întrebuința organul de presă pe care îl are la dispoziție ca pe un simplu instrument al capriciilor sale. „Un patron victimă a îngâmfării sale personale distruge utilitatea socială a tiparului”, afirmă el, adăugând că, pentru a împlini această utilitate, patronul de presă trebuie să-și formeze un corp gazetăresc de elită („gazetari cu o conștiință socială a datoriei profesionale cât mai deșteaptă, cu un caracter cât mai integru”⁹).

Cel de al doilea factor implicat în presă, ziaristul, poate constitui, după părerea sa, un factor social de primă mărime, dacă este obiectiv și preocupat să releve răul social sau, dimpotrivă, o primejdie pentru societate, în cazul în care ar exploata buna credință a cititorilor în folos personal. În orice caz, condiția esențială a eficienței activității gazetărești este aceea că ziaristul trebuie să-și pună serviciile în slujba aceluia organ de presă, al cărui conținut și orientare corespund propriilor sale convingeri și opinii.

⁸ H. Trandafir, *Statul și presa*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 19, p. 341.

⁹ I. Clopoțel, *Funcția socială a presei*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 14, p. 236.

În fine, cel de al treilea factor, cititorul, are și el un rol decisiv, în sensul că ridicarea nivelului calitativ al presei, precum și a conștiinței profesionale a ziaristului depind de vigilența, gradul de cultură și capacitatea de analiză a cititorilor, grup social în continuă extensie, tinzând să se suprapună peste întreaga populație a unei țări:

„[...] astăzi nu mai este vremea să credem că ar mai putea exista cineva care să fie suficient lui însuși și să renunțe la lectura jurnalelor”¹⁰.

De-a lungul activității sale gazetărești, I. Clopoșel a fost deosebit de receptiv față de problemele cititorilor, atenția și respectul acordat acestora fiindu-i induse, încă din perioada de ucenicie în gazetărie, de mentorul său V. Goldiș, care le amintea mereu mai tinerilor săi colaboratori că

„Nu e îngăduit să tratați ușor corespondența, de la oricine ar veni. Un țaran simplu, dacă se decide să ne comunice ceva, desigur că în încâlcitele sale rânduri, va fi un grăunte de adevăr, care trebuie văzut și publicat”¹¹.

Fiind convins de rolul social major al presei, I. Clopoșel a militat pentru dezvoltarea ziaristicii românești în general și a celei ardelenene în special. Subliniind efectele negative ale politicianismului asupra presei românești din Ardeal, el a pledat pentru unitatea ziariștilor, indiferent de culoarea sau simpatiile lor politice, fiind unul din fondatorii Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat. De asemenea, cunoscând preocupările și realizările altor țări în acest domeniu, el a subliniat necesitatea creării unei confederații a ziariștilor români („confederația muncitorilor

¹⁰ *ibidem*.

¹¹ I. Clopoșel, *Amintiri și portrete*, p. 32.

intelectuali”), precum și a unui for național al societăților de presă din România („comitetul central al societăților de presă”).

I. Clopoșel a militat pentru profesionalizarea meseriei de gazetar, fiind conștient de faptul că numai prin ziare făcute de profesioniști – „ziarele ziaristilor”¹² – presa poate să-și îndeplinească rolul social. În acest sens, el a sugerat Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat să elaboreze un statut profesional al ziaristului și să instituie un examen de admitere pentru viitorii ziaristi, stăruind asupra necesității verificării calităților morale ale acestora. În vederea pregătirii viitorilor gazetari, dar nu numai, el a inițiat în cadrul Sindicatului un ciclu de conferințe consacrate înaintașilor ziaristicii românești, precum și o „bibliotecă ziaristică”. Această „bibliotecă” era proiectată a fi un tablou al presei ardeleno și bănățene de până la 1918, care trebuia să includă date despre ziaristii de carieră, mecenajii presei, „generatorii de idei ai gazetelor” (cei care, fără să scrie, furnizează subiecte gazetarilor) și publicității cu alte profesii decât cea de gazetar.

„Toate aceste centre de iradiație ziaristică trebuie încetel cu încetel cunoscute în mod temeinic. Aceasta și le propune biblioteca noastră răspunzând și unei obligații testamentare a fericitului dr. Ioan Mihu”¹³.

preciza I. Clopoșel în volumul cu nr. 1 al „Bibliotecii ziaristice”, consacrat lui Vasile Goldiș.

I. Clopoșel nu a militat numai pentru profesionalizarea meseriei de gazetar, ci și pentru asigurarea unor condiții de viață cât mai bune corpului gazetăresc. Astfel, el a solicitat par-

¹² Euphraste, *Ziaristii de profesie*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 71, 1920, p. 1.

¹³ I. Clopoșel, *Figuri reprezentative de la noi. Notă introductivă*. Vasile Goldiș, Biblioteca ziaristică, nr. 1, Cluj, 1934, p. 16.

lamentului votarea proiectului de lege referitor la „Casa de pensii și retrageri a ziariștilor” și a depus, alături de alți confrăți, eforturi intense pentru deschiderea unui sanatoriu propriu al acestora la Băile Herculane. În același timp, el a fost preocupat și de crearea bazei materiale a ziaristicii românești din Ardeal și Banat, subliniind necesitatea înființării unor tipografii moderne în aceste zone, care să facă posibilă ridicarea presei românești la nivelul celei minoritare sau la al celei din țările vest-europene și apariția unui mare cotidian românesc la Cluj. În acest sens, el a inițiat în revista „Societatea de mâine” o dezbatere publică asupra oportunității, posibilității și mijloacelor de realizare ale acestui cotidian, prin intermediul unui chestionar¹⁴ adresat, deopotrivă, oamenilor de cultură și politicienilor, fiind convins de faptul că

„[...] fără o puternică presă românească nu vom fi în stare să realizăm idealurile de prosperitate generală la care are dreptul poporul român în țară liberă și în temeiul puterii sale etnice. Niciodată nu vom putea să servim nevoile actuale ale societății românești, fără presa curajoasă, răspândită și bine făcută”¹⁵.

¹⁴ Chestionarul referitor la problema creării marelui cotidian de presă al Ardealului cuprindea următoarele întrebări: 1. Ce consecință practică ar trebui să aibă Almanahul Presei Române elaborat de sindicat? 2. Care ar fi condițiile de refacere ale presei ardelenene? 3. Ar fi nevoie de o societate pe acțiuni? 4. De o cooperativă? 5. Astra ce ar putea să facă pe acest tărâm? 6. Întrucât statul ar putea să facă ceva pe acest tărâm? 7. Ce efort ar putea să facă partidul politic și lumea comercială a Ardealului? 8. Credeți realizabil palatul unui mare cotidian în Cluj, în legătură cu înființarea unei universități libere pentru gazetari?). v.: * * * *Anchetele noastre. Marele cotidian al Ardealului*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 8, p. 137-138.

¹⁵ I. Clopoșel, *Presa românească din Ardeal*, în „Societatea de mâine”, an V, 1928, nr. 2, p. 42.

I. Clopoșel a fost un gazetar de mare talent. Dar, deși a trecut prin redacțiile mai multor ziare, îndeplinind în unele cazuri chiar funcția de director sau de redactor-șef, adevărata măsură a forței sale publicistice și-a dat-o în cadrul revistei „Societatea de mâine”, al cărei editor, redactor șef și director a fost de-a lungul întregului interval de apariție.

Proiectată încă din anul 1919 și apărută abia în 1924, „Societatea de mâine” s-a dorit a fi un instrument de transpunere în practică a idealurilor Marii Uniri:

„Gândul hotărâtor al înființării și organizării acesteia a rezidat în climatul epocal din 1918 ca o îndatorire sacră de a susține transformarea în realități a istoricelor rezoluții proclamate de Adunarea Națională de la 1 Decembrie”¹⁶.

„Societatea de mâine” a fost concepută ca o publicație cu largă audiență în mase. Aceasta, cu atât mai mult cu cât scopul declarat al revistei a fost acela de a fi un organ al democrației, al luptei pentru drepturile și libertățile celor mulți la lumină și învățătură, întemeietorul ei considerând că

„[...] poporul românesc nu poate fi mai bine apărat și ajutat să-și dezvăluiească neprețuitele comori cu care este înzestrat, decât dându-i-se un regim care să facă posibilă revărsarea neîngrădită a energiilor sale[...]”¹⁷.

Reținem, astfel, intenția lui I. Clopoșel de a face din revistă un instrument eficace de răspândire a culturii în rândurile popoului, intenție realizată, având în vedere rubricile care se regăsesc quasi-permanent în paginile sale, și anume: Actualități, Probleme

¹⁶ I. Clopoșel, *Amintiri și portrete*, p. 167.

¹⁷ I. Clopoșel, *Chemarea noastră*, în „Societatea de mâine”, an I, 1924, nr. 1, p. 5.

economice, Probleme culturale, Politică externă, Progrese științifice, Învățământ-Educație, Sănătate publică, Ardealul vechi, Europa contemporană, Figuri reprezentative, Pagini literare, Cronici diverse etc.

Editând această revistă, I. Clopoșel continua „politica” gazetelor ardeleni de până la Unire, care, așa după cum arăta el, n-au fost numai o școală politică cetățenească, ci și o școală a culturii, rol pe care și l-au îndeplinit mai ales prin „foițele” (suplimentele) publicate de-a lungul timpului¹⁸. De altfel, și I. Clopoșel a fost conștient de necesitatea adâncirii activității de „democratizare” a culturii, de difuzare a acesteia spre straturile de jos ale structurii sociale românești. În consecință, el a încercat să înființeze și să susțină în cadrul revistei două publicații suplimentare, care se adresau unui public mai larg decât cel obișnuit al acesteia. Astfel, în anul 1927 au fost publicate în „Societatea de mâine” două numere ale suplimentului intitulat „Pagini pentru micile întreprinderi, meseriași și muncitori”, cuprinzând fiecare câte patru materiale ce conțineau informații și cunoștințe de interes economic-gospodăresc. Apoi, în anul 1931 s-a încercat editarea unui „supliment popular”, numit „Tribuna democrată” (din care au apărut cinci numere în anul 1932), ca urmare a cererii unui mare număr de cititori, care-și exprimaseră dorința de a fi publicat un „supliment redactat mai pe înțelesul maselor”.

Pe linia preocupării sale permanente pentru culturalizarea maselor, revista „Societatea de mâine” a susținut și activitatea „Astrei”, popularizând acțiunile acesteia și chiar îndeplinind, pentru o scurtă perioadă, funcția de organ de presă al

¹⁸ H. Trandafir, *Presa în slujba culturii*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 25, p. 431.

„Asociațiunii”, prin publicarea în paginile sale a „Buletinului Secției social-economice” (1925) sau a „Buletinului Aстреi” (1926).

„Societatea de mâine” a fost, prin chiar programul asumat, o publicație cu caracter social-economic și cultural pusă în slujba consolidării noului edificiu rezultat în urma Marii Uniri, a statului național unitar.

„Publicațiile în materie economică ale acestei reviste am dori să oglindească cel puțin crâmpoșele din viața vie și efectivă a frământărilor economice. Ne vom feri pe cât posibil de orice construcție economică făurită la masa de scris sau în fantezia cutărui visător sau teoretician. Vrem să fie scrisul nostru izvorât din viața economică însăși a poporului nostru și nu a altora. Respectăm teoriile importante, apreciem practicile economice probate în lungi șiruri de ani în toate străinătățile, dar noi avem credința că pentru crearea și consolidarea vieții noastre economice nu ne poate ajuta imediat decât teoriile și practicile izvorâte din însăși viața noastră durată între granițele statului național întregit. Și apoi mai credem că soluționarea problemelor economice nu poate urmări un scop în sine și trebuie să se mulțumească a sluji drept mijloc întru consolidarea și progresul nostru național, social, cultural și politic”¹⁹.

Rubrica „Probleme economice”, cuprinzând materiale care au vizat o gamă largă de aspecte – mergând de la problema decalajului economic dintre regiunile vechiului regat și noile teritorii revenite statului român în urma Unirii până la analize de

¹⁹ Vasile C. Osvadă, *Chestiuni economice*, în „Societatea de mâine”, an I, 1924, nr. 1, p. 21.

nivel micro-economic – a beneficiat de colaborarea unor economiști de frunte ai epocii, așa cum au fost: I. I. Lapedatu, V. Jinga, E. N. Giurgea, V. Slăvescu, N. G. V. Gologan, G. C. Mărcuș, Gh. Dragoș, A. Vlaicu, V. C. Osvadă, S. Cioranu, Tr. Nichiciu, Gh. Neculcea sau N. Ghiulea.

Viața politică a României interbelice, surprinsă în studiile și articolele care au făcut obiectul rubricii „Actualități”, a fost prezentată și analizată de către un grup de colaboratori din care n-au lipsit O. Ghibu (reputat analist al problemei basarabene), Gh. Bogdan-Duică, I. Lupaș, Ilie Cristea, I. Tolan, I. Clopoșel, N. Buta, Al. Ciura, I. Băilă, I. Mehedințeanu, S. Mehedinți, V. Moldovan, P. Pandrea, Șt. Voicu sau P. Suciu.

Revista a reflectat în mod adecvat și viața politică internațională a perioadei, beneficiind de colaborarea substanțială a profesorului ieșean de drept internațional N. Dașcovici, titular o bună perioadă de timp al rubricii „Politica externă”. Acesta a subliniat în articolele sale importanța problemei dunărene în contextul politic internațional interbelic, precum și legătura ei, de-a lungul vremii, cu toate problemele politice europene și, implicit, importanța acesteia pentru statul și poporul român. În această rubrică, la care au mai colaborat, între alții, Gh. Bogdan-Duică, A. Oțetea, I. I. Lapedatu, O. Ghibu, N. Tolu, N. Buta, G. G. Mironescu, Alex. Ceușianu, Gh. Pop și P. Teodorescu, au fost publicate materiale care prezentau cititorilor noul context politic internațional rezultat în urmă războiului mondial, alianțele postbelice ale țării noastre, situația din Balcani, problema Basarabiei sau aspecte din activitatea Societății Națiunilor.

O altă rubrică de larg interes în rândul colaboratorilor revistei a fost cea intitulată „Probleme sociale”, în care au fost semnalate și analizate o serie de dificultăți cu care se confrunta

societatea românească în perioada interbelică. Materialele cu un asemenea conținut, care se doreau a fi un semnal de alarmă pentru autorități, conțineau și soluții pertinente de rezolvare a acestor probleme. Asemenea materiale au vizat: problema alcoolismului, răspândirea alarmantă a bolilor venerice, subalimentația poporului român, dificultățile materiale cu care se confrunta majoritatea intelectualității, situația femeii în societate, starea de sănătate a poporului etc. De altfel, se cuvine să menționăm faptul că revista a acordat o deosebită atenție acestei ultime probleme, consacându-i chiar o rubrică specială, „Sănătatea publică”, apărută sub coordonarea lui Iuliu Moldovan, rubrică ce-și propunea obiective ambițioase:

„Vom publica articole și informații și vom deschide loc larg discuțiilor științifice care privesc biologia, igiena, igiena socială, energia, asistența socială și sanitară, demografia, administrația și organizarea socială, balneologia etc. Prețioasa materie care va apărea aici va fi scrisă de specialiști distinși, a căror colaborare am reușit să o câștigăm. Societatea românească va înțelege că la locul acesta se discută probleme care privesc însăși existența și vigoarea ei și deci a națiunii și credem că va primi cu satisfacție și ideile care se vor propaga de la acest loc”²⁰.

În fine, colaboratorii revistei au fost preocupați în mod deosebit și de situația culturală a poporului român, articolele și studiile consacrate problemelor educaționale și școlare regăsindu-se în rubrica „Învățământ-Educație”. Analize mai mult sau mai puțin cuprinzătoare au evidențiat situația gravă a învățământului românesc, punând în lumină cauzele sale.

²⁰ * * * *Biologie și politică*, în „Societatea de mâine”, an I, 1924, nr. 1, p. 20.

Deși a fost o publicație puternic ancorată în contemporaneitate, „Societatea de mâine” nu s-a detașat complet de trecut, apelul la istorie fiind motivat de rolul pe care cunoașterea trecutului îl poate avea în înțelegerea prezentului, precum și în prefigurarea viitorului.

„Prin deschiderea acestei rubrici („Ardealul vechi” – s.n.), nu venim în contradicție cu programul inițial al revistei noastre. Dimpotrivă, îl completăm. Ziua de mâine e legată, prin rădăcini fatale, adânci de ziua de ieri [...] Trebuie să ne cunoaștem pământul în faptele trecutului și în realitățile prezentului. Numai așa vom putea adânci vederea clară și perspective largi pentru viitor”²¹.

Rubrica de istorie a revistei a fost girată de câțiva reprezentanți de seamă ai acestei discipline, așa cum au fost: I. Lupaș, S. Dragomir, C. Suciu, T. V. Păcățeanu, Șt. Meteș, I. Șchiopul, T. Botiș sau I. D. Suciu.

„Societatea de mâine” s-a impus în peisajul publicisticii culturale interbelice și printr-o bogată rubrică de „Pagini literare”, în care s-a publicat poezie, proză, note de călătorie etc. Creația literară autohtonă, și într-o anumită măsură și cea internațională, au fost prezentate și comentate pe larg în rubrica „Discuții și recenzii”.

Onorându-și profilul, inițial asumat, de revistă culturală, „Societatea de mâine” a susținut în paginile sale o activitate rodnică de cronică a vieții culturale, constituindu-se, astfel, într-o adevărată oglindă a vieții cultural-artistice din Clujul interbelic, a activității tinerelor instituții culturale românești, înființate imediat

²¹ I. Clopoșel, *Ardealul vechi*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 49-50, p. 775.

după Unire (Teatrul Național, Opera Română, Conservatorul, Școala de Arte Plastice).

Deși a traversat o epocă agitată și controversată din punct de vedere politic și ideologic, revista s-a menținut cu fermitate pe direcțiile și coordonatele sale programatice, acelea ale democrației și progresului, alegându-și colaboratorii exclusiv în funcție de nivelul competenței lor într-un domeniu sau altul.

„Nu ne-a interesat tabăra politică și biserica clanului, ci exclusiv aportul de cunoștințe pe care-l poate da autorul. În paginile noastre s-au perindat cel mai mare număr de scriitori, de stânga, de dreapta, de mijloc sau fără nici o înfeudare politică [...] am încurajat tot ce adună și solidarizează. Am remarcat competența adversarului, după cum am refuzat ambițiile prietenului nedăruit. Credem că ne-am ilustrat printr-o libertate de atitudine, care e certificatul intelectualității celei mai autentice. Am fost terenul neutru unde au putut sta alături toți bunii români, necunoscând decât un singur comandament: binele poporului îndreptățit la reparațiuni istorice și neavând decât o singură limită: valoarea și bunul simț”²².

„Societatea de mâine” a pornit la drum cu un comitet redacțional și un grup de colaboratori de elită, capabili să asigure realizarea obiectivelor ambițioase propuse. Colectivul inițial, care a suferit în timp numeroase modificări, era compus din: V. Goldiș, D. Gusti, M. Popovici, Gh. Bogdan-Duică, I. Lupaș, O. Ghibu, V. C. Osvadă, R. Dragnea, I. Clopoțel – redactor șef (membri în comitetul de redacție), I. Agârbiceanu, D. Antal, N. Bagdasar, Ax. Banciu, L. Borgia, Al. Borza, A. Buteanu – secretar de redacție, A. Cotruș, Ilie Cristea, N. Dașcovici, S. Dragomir, A. Esca,

²² * * * *Redacționale*, în „Societatea de mâine”, an XVII, 1940, nr. 2, p. 74.

M. Florian, I. Flueraș, V. Gherasim, Vl. Ghidionescu, N. Ghiulea, Ax. Iancu, P. Ilcuș, S. Mehedinți, Șt. Meteș, C. Sudețeanu (colaboratori). Revista a avut corespondenți într-o serie de centre culturale ale țării, și anume: Oradea, Cernăuți, Arad, Blaj, Turda, Brașov, Luduș, Lugoj, Timișoara, Carei, jud. Făgăraș, Sibiu, Tg. Mureș, Maramureș, Mehadia, Hațeg, Sf. Gheorghe, Cohalm, Beiuș, Secuime²³.

Dacă în primii ani de apariție s-a orientat mai ales spre problemele ardelenene, spre deosebire de atâtea alte publicații regionaliste, „Societatea de mâine” a căutat permanent, în loc să dezbine, să apropie sufletește pe românii din toate ținuturile.

„Dacă uneori a făcut regionalism, l-a făcut în sensul bun al cuvântului, insistând fără venin și fără ură asupra problemelor de interes local asupra cărora s-a silit mereu să atragă atenția acelor care de la distanță nu-și puteau da seama de importanța lor”²⁴.

Orientarea revistei spre semnalarea, analiza și diagnoza problemelor sociale a fost determinată de preocuparea lui I. Clopoșel pentru acest domeniu, el fiind, după părerea noastră, unul din întemeietorii sociologiei românești a problemelor sociale.

Dar contribuția sa la redactarea revistei nu s-a limitat doar la semnarea unor materiale centrate pe o asemenea tematică. Având în spate o impresionantă activitate gazetărească, I. Clopoșel a publicat, aproape număr de număr²⁵, articole editoriale în care a

²³ * * * *Lămuriri*, în „Societatea de mâine”, an I, 1924, nr. 1, p. 4.

²⁴ Șt. Bezdechi, *În al cincilea an*, în „Societatea de mâine”, an V, 1928, nr. 1, p. 5.

²⁵ v.: A. Negru, E. Pop, *Societatea de mâine. Indice bibliografic adnotat*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2002.

abordat diverse aspecte ale vieții economice, politice, sociale și culturale, deschizând, astfel, „Societatea de mâine” spre un public cititor mult mai larg decât cel al unei reviste cultural-științifice obișnuite.

Tot în această idee, a asigurării unei audiențe cât mai largi revistei, „Societatea de mâine” a oferit cititorilor un tablou concentrat al evenimentelor curente din viața românească și internațională, care au fost prezentate, în stil gazetăresc, în rubrica „Fapte, idei, observațiuni săptămânale”, în a cărei redactare I. Clopoțel a avut un rol esențial. Sub conducerea și prin efortul său considerabil, „Societatea de mâine” s-a impus în publicistica perioadei interbelice ca o veritabilă frescă a societății românești.

„Cele 403 numere conțin materiale care vor servi ca document autentic al vremii, atestări vii ale uriașelor frământări care au cuprins o societate încleștată în două măceluri gigantice, sfâșiata de atâtea crize economice, politice și sociale. «Societatea de mâine» s-a străduit să desprindă autenticul, să reflecte cu destul curaj și competență zbuciumul vremii și să răspundă cu bună credință și autoritate la întrebările grave ale prezentului”²⁶.

Mai mult, preocupările redactorului ei șef și ale unor colaboratori pentru probleme de sociologie teoretică, ca și pentru cercetarea socială au înscris revista pe „axa” sistemului publicațiilor sociologice românești ale respectivei perioade²⁷.

²⁶ I. Clopoțel, *Amintiri și portrete*, p. 173.

²⁷ Șt. Costea (coord.), *Istoria sociologiei românești*, Editura Fundației „România de mâine”, București, 1998, p. 343.

III. Istorie și critică literară

I. Clopoșel s-a remarcat încă de timpuriu și ca un reputat cunoscător și comentator al mișcării noastre literare, primul său volum publicat fiind consacrat, așa cum am menționat anterior, istoriei literaturii române.

Lucrarea *Antologia scriitorilor români de la 1821 încoace*, scrisă și publicată în perioada arădeană a activității sale, reprezintă, după cum el însuși mărturisește în prefață, „o culegere selecționată de lucrări” din creația unor autori reprezentativi pentru epocile literare care se pot distinge în perioada respectivă. Selecția realizată de tânărul I. Clopoșel încearcă să prezinte cititorilor „talentele care au indicat înălțimi și puncte noi de plecare, peste tot acelea care sunt expresia preocupărilor, tendințelor de prefacere a vremurilor trecute”, dar, în același timp, și activitatea unor scriitori de mai mică importanță, „mici documente vii întregitoare, care te ajută la descifrarea curentului dintr-un anumit timp”¹.

I. Clopoșel privește fenomenul literar românesc dintr-o perspectivă cu evidente valențe sociologice. După părerea sa, între dezvoltarea societății și dezvoltarea culturii în general și cea a literaturii în special există o strânsă corelație, nivelul de dezvoltare

¹ I. Clopoșel, *Antologia scriitorilor români de la 1821 încoace*, Biblioteca Semănătorul, Editura librăriei diecezane, Arad, 1917, p. 3.

tare a literaturii fiind condiționat direct de nivelul de dezvoltare socială:

„Frumusețea scrisului românesc, varietatea elementelor lui, bogăția culorilor, nuanțelor, muzicalitatea lui stau într-o strânsă legătură cu organismul social, cultural, economic-politic. Până ce acest organism (societatea – s. n.) nu este deplin consolidat, până ce nu are toate garanțele și condițiile fortificării, până atunci nici înflorirea literară nu este explicabilă. Până ce, deci, această bunăstare neconținut în creștere nu s-a ivit în Principatele Române ori la noi în Ardeal, au fost în viața literară încercări mai puțin izbutite, mai puțin perfecte, dar așa cum au fost ele au însemnatate istorică, ele au produs frământări, au rodit în sufletul românesc și adesea activitatea colectivă a micilor talente este caracteristica unei epoci și asigurarea unei izbucniri mai luminoase ulterioare”².

Atenția acordată de către el secolului al XIX-lea este motivată de faptul că, odată cu începuturile acestuia, apar și în istoria poporului român acele frământări care zguduiseră din temelie sufletul popoarelor apusene, având ca efect formarea statelor europene moderne.

„Deschiderea” lui I. Clopoșel spre sociologie este confirmată și de sesizarea corectă a momentului de debut al procesului de modernizare a societății românești³.

„În intervalul de la 1821 la 1921 se încheagă un veac de istorie modernă a României [...] Ideile politice refor-

² *ibidem*, p. 5.

³ v.: Șt. Costea, Maria Larionescu, I. Ungureanu, *Sociologie românească contemporană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 12.

matoare, ideile sociale egalitare, ideile patriotice și naționale își au perioada lor de germinare începând de la 1821, iar epoca lor de dezvoltare, de manifestare și de întrupare se continuă de-a lungul veacului până în vremea în care ne aflăm⁴.

El leagă, astfel, dezvoltarea literaturii noastre de formarea societății românești moderne, proces caracterizat, între altele, prin puternicul curent de democratizare a culturii, care presupunea și facilita accesul unor pături sociale din ce în ce mai largi la cultură și educație.

„Este aceasta (secolul XIX – s.n.) o vreme de democratizare crescândă, triumfătoare, când cultura nu este monopolul unei anumite clase, ci ea străbate prin toate clasele sociale, făcând să iasă la suprafață forțele mari ascunse în sufletul mulțimii care are acum cât de cât acces de ridicare la treptele ierarhiei sociale”⁵.

Dezvoltarea literaturii naționale în secolul XIX a fost facilitată însă, după părerea lui I. Clopoșel, și de climatul cultural existent în momentul respectiv în Principatele Române și în Transilvania, realizat prin efortul unor intelectuali de marcă, între care îi menționează pe Petru Maior, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Veniamin Costachi, Costache Negri și Iordache Golescu.

„Iașii, Bucureștii și Ardealul la începutul secolului al XIX-lea aveau oameni cu vederi largi, boieri păstrători ai

⁴ I. Clopoșel, *O sută de ani. Un veac de modernizare a României și de întregire națională. Perspectivele de viitor ale României Mari*, în „Patria”, an III, nr. 12, 18 ian. 1921, p. 1.

⁵ I. Clopoșel, *Antologia...*, p. 4.

tradițiilor literare și culturale, cu sufletul îmbibat de duhul reformator al timpului [...]”⁶.

Cele patru volume ale antologiei prezintă activitatea unui număr însemnat de scriitori, și anume:

– vol. I: Gh. Lazăr, Gh. Asachi, I. Eliade Rădulescu, Barbu Paris Mumuleanu, Alex. Hrisoveghi, D. Petrina, Alex. Depărățeanu, N. Nicoleanu, C-tin Stamati, V. Cârlova, Antioh Cantemir, Dim. Țichindeal, Alex. Donici, Gr. Alexandrescu, A. Pann, Dim. Bolintineanu, Alex. Sihleanu, Gh. Barițiu, A. Șaguna, T. Cipariu;

– vol. II: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, N. Bălcescu, I. Ghica, Al. Odobescu, C-tin Negruzzi, Gh. Pann, B.P. Hașdeu, C.A. Rosetti, C. Boliac;

– vol. III: T. Maiorescu, M. Eminescu, N. Gane, N. Filimon, I. Slavici, I. Creangă, P. Ispirescu, G. Coșbuc, Al. Vlahuță,

I.L. Caragiale, B. Delavrancea, C. Dobrogeanu-Gherea, I. Gorun, I.Al. Brătescu-Voinești, P. Locusteanu, D.D. Pătrășcanu, V. Onițiu, A. Bârseanu;

– vol. IV: N. Iorga, E. Gârleanu, M. Sadoveanu, D. Anghel, Șt. O. Iosif, I. Al. Basarabescu, S. Pușcariu, Ioan Adam, I. Ciocârlan, I. Agârbiceanu, Al. Ciura, O. Goga, P. Cerna, Ecaterina Pitiș, Maria Cunțan, I. Chendi, C. Sandu Aldea, Caton Theodorian, Al. Cazaban, Z. Bârsan, I. Lupaș, G. Ranetti, Victor Vlad Delamarina, G. Galaction, A. Cotruș, M. Codreanu.

În cei aproape o sută de ani de literatură investigați, I. Clopoșel identifică cinci mari generații de creatori literari, cu influență majoră în cultura română. Este vorba, mai întâi, de

⁶ *ibidem*.

generația de până la 1848, caracterizată prin „dibuirile sfoase” și prin „lucrul cu înveliș al fabuliștilor”. A doua generație este cea de la 1848, inaugurată de către M. Kogălniceanu, care a avut un rol important în dezvoltarea literaturii române de până la Unirea Principatelor. Din această generație s-au desprins ulterior două grupări: gruparea politică, care a „produs” o serie de „bărbați de stat”, respectiv gruparea literară, care a purtat amprenta concepției și personalității lui Titu Maiorescu. A treia generație a fost aceea dezvoltată sub influența lui M. Eminescu. Alături de aceste trei generații, care constituie, după părerea sa „cele trei mari etape ale trecutului literar românesc”, I. Clopoțel mai distinge alte două generații, importante, și ele, pentru cultura română: generația ardeleană de la 1848, avându-i ca reprezentanți de frunte pe T. Cipariu, G. Bariț și A. Șaguna, respectiv generația de la 1890, reprezentată prin G. Coșbuc, Al. Vlahuță, B. Delavrancea și I.L. Caragiale.

Alegerea lui Gh. Lazăr ca „deschizător” al antologiei nu este întâmplătoare, el constituind, în opinia lui I. Clopoțel, o personalitate emblematică a perioadei de debut a procesului de modernizare a societății noastre și de naștere a națiunii române, datorită efortului depus pe terenul afirmării limbii române și a dezvoltării învățământului românesc:

„De la acest însuflețitor al conștiinței naționale, limba noastră se bucură din ce în ce de o mai largă întrebuințare în afacerile publice ale principatelor dunărene, scriitorii nu se mai sfiesc de a-și traduce gândurile în veșmântul ei, nici bărbații de știință să o facă instrument al cunoștinței exacte de pe catedră și în scrisul lor, și de altă parte ea începe să

fie cultivată mai cu interes în școală, fiind astfel o bogăție obștească⁷”.

Antologia scriitorilor români de la 1821 încoace reprezintă singura lucrare amplă de istorie literară a lui I. Clopoșel. Activitatea sa de istoric și critic literar a fost continuată, însă, prin materiale de asemenea factură, publicate în revista „Societatea de mâine”, la rubrica „Discuții și recenzii”, la a cărei redactare el și-a adus o contribuție substanțială. Demnă de menționat ni se pare, în acest context, pledoaria sa pentru o critică literară științifică, care să permită evaluarea corectă a avalanșei de producție literară din perioada interbelică. Sesizând superficialitatea și incompetența unor confrăți în ale criticii literare, I. Clopoșel spunea:

„Am dori însă ceva mai mult: o activitate de teorie critică dezvoltată până la înălțimea unei științe, lămurind principiile și criteriile de apreciere a mormanului de tipărituri din vitrine”⁸.

Și trebuie să remarcăm faptul că el n-a semnat cronici sau recenzii de complezență, ci a pledat prin scrisul lui pentru întemeierea unei atmosfere de maximă seriozitate în critica literară, contribuind, astfel, la dezvoltarea literaturii noastre.

I. Clopoșel a semnat în revista „Societatea de mâine” un număr de 46 recenzii de volume de proză, între scriitorii recenzați de el numărându-se nume de marcă ale scrisului românesc (M. Sadoveanu, I. Teodoreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, L. Rebreanu, G. Ibrăileanu, E. Lovinescu), dar și scriitori de mai

⁷ *ibidem*, p. 3.

⁸ H. Trandafir, *Critică literară sistematică*, în „Societatea de mâine”, anul XIII, 1936, nr. 1, p. 24.

mică rezonanță (Bucura Dumbravă, D.V. Barnovschi, Marta Rădulescu).

De altfel, trebuie menționat faptul că el a publicat recenzii literare (și nu numai!) și înainte de cele apărute în „Societatea de mâine”. Așa de exemplu, în anul 1921 el a susținut o rubrică de recenzii în ziarul „Patria”, în care au fost prezentate lucrări literare pentru copii și adulți, precum și lucrări cu caracter pedagogic. În paginile acestui ziar, I. Clopoțel a subliniat rolul traducerilor pentru cunoașterea operelor literare aparținând altor culturi, ca și pentru dezvoltarea limbii literare proprii, susținând necesitatea stimulării acestui gen de activitate literară.

Din perioada colaborării la „Patria”, mai importantă de remarcat ni se pare a fi, însă, pledoaria sa privind locul țaranului în literatura noastră. Prezentându-l pe țaranul român dintr-o perspectivă multilaterală (*istorică* – masa de luptători din războaiele de apărare; *etnică* – stavilă în calea străinilor, masa omogenă și compactă care n-a putut fi străpunsă de străinism; *socială* – viața socială fundamentală românească este cea rurală; *culturală* – contribuția decisivă a culturii populare la edificarea culturii române majore), I. Clopoțel sublinia faptul că literatura română se poate valida ca o literatură de valoare numai în măsura în care se va centra pe problemele acestuia:

„[...] țaranul fiind o realitate în trecut și în viitor, a fost și va fi încă obiect de literatură, literatura fiind oglinda vieții unui popor. Și după cum această realitate, am putea spune cea mai importantă realitate a vieții poporului român, s-a oglindit în literatura noastră sau se va oglindi în viitor, putem judeca dacă literatura românească a avut caracterul adevăratei literaturi și dacă în viitor îl va avea. Sub

denumirea de adevărată literatură înțelegem literatura ca expresie a sufletului unui popor și oglinda vieții lui”⁹.

I. Clopoșel sublinia, astfel, ideea că o literatură națională autentică trebuie să se concentreze asupra problematicii majore a societății din care face parte. Și, așa cum Tr. Herseni opina că sociologia românească se putea valida în context internațional numai ca „o sociologie a satului și a întregii organizații și vieți sociale și spirituale legate de acesta”¹⁰, I. Clopoșel sugera faptul că literatura română poate dobândi caracterul de literatură națională numai în măsura în care oglindește realitatea fundamentală a poporului român, țăranul și mediul său social de viață.

⁹ I. C., *Țăranul în literatură*, în „Patria”, an II, nr. 235, 4 nov. 1920, p. 1.

¹⁰ Tr. Herseni, *Sociologie românească*, în „Societatea de mâine”, an VII, 1930, nr. 11, p. 288.

IV. Preocupări istoriografice

O altă latură a activității publicistice a lui I. Clopoșel a fost cea istoriografică. Dar, pentru el, cercetarea istoriei naționale n-a reprezentat un scop în sine, prezentarea unor fapte ale înaintașilor servindu-i doar ca fundament pentru analiza și aprecierea activității contemporanilor săi, într-o perioadă de mari frământări pentru poporul român. Astfel, remarcând un material consacrat mișcării memorandiste, publicat în anul 1943 în ziarul clujean „Ardealul”, el afirma următoarele:

„Bine face dl. R. Fersigan (autorul articolului – s.n.) că înprospătează filele de atâta celebritate în luptele de dezrobire. La zile istorice ca acestea pe care le trăim, reamintirea principiilor care au alcătuit marea generație de la 1892 este o necesitate și un izvor de inspirație continuă în atitudinile cele mai ferme ce trebuie luate în zilele de răscruce¹”.

I. Clopoșel a publicat, și el, un material consacrat acestui eveniment cu rezonanță și consecințe deosebite în viața poporului român din imperiul austro-ungar, care au culminat cu destrămarea acestuia. La patru decenii de la sentința dată la Cluj în procesul

¹ H. Trandafir, *Epoca memorandumului*, în „Societatea de mâine”, an XX, 1943, nr. 2, p. 39.

memorandiștilor, el a pledat pentru o analiză lucidă și obiectivă a „memorandumului”.

Dorind să depășească simpla abordare istoriografică a acestui eveniment, el a încercat să evidențieze existența unei anumite ritmicități în desfășurarea luptei pentru eliberare națională a românilor din imperiul austro-ungar, în care se încadra și mișcarea memorandistă, susținând chiar existența unei legități – „legea fluxului și refluxului” – care guverna, după părerea sa, această luptă:

„Nu este vorba de o mișcare singulară, fără precedent și fără analogie, unică în felul său în viața românilor din aceste teritorii, ci ea face parte dintr-un vechi flux și reflux al valurilor istorice timp de mai multe secole [...] Legea fluxului și refluxului se verifică la intervale mai scurte sau mai lungi [...] Reluarea din timp în timp a aceleiași tactici de luptă reprezintă la noi românii o mișcare regulată de ondulații istorice, printre care se integrează și memorandumul. El este ieșit din tensiunea raporturilor dintre clasa stăpânitoare maghiară și poporul român supus tuturor vexațiunilor [...]”².

Idea utilizării studiului istoriei ca bază a analizei „marilor probleme contemporane ale românismului” este prezentă în lucrarea *Al. Papiu Ilarian în fața problemelor românești contemporane* (Alba Iulia, 1939), elaborată pe baza documentării din perioada studiilor vieneze, în care I. Clopoșel analizează cei 25 de ani de

² I. Clopoșel, *Procesul de presă al „Memorandumului”, I, Flux și reflux istoric*, în „Societatea de mâine”, an XI, 1934, nr. 11, p. 159-160; v. și: *Pagini de istorie politică. De la marele principat al Transilvaniei la ultimele memorii autonomiste*, în „Societatea de mâine”, an XVIII, 1941, nr. 2-3, p. 54.

viață politică activă a marelui revoluționar, ziarist și jurist transilvănean.

„Stăruind asupra esenței problemelor românești din perioada 1848-1873, într-o seamă de puncte ne luăm orientări solide chiar asupra problemelor de azi ale României, căci rădăcinile unora dintre cele mai ardente actualități sunt accentuate în trecutul acela nu prea îndepărtat³”.

Două dintre asemenea probleme, de interes major la sfârșitul deceniului al patrulea al secolului trecut, erau, după părerea sa, problema maghiară și problema confederației dunărene.

Dar, prin monografia consacrată lui Al. Papiu Ilarian, I. Clopoșel mai viza și atingerea unui alt obiectiv, și anume prezentarea unui model de urmat contemporanilor săi, sugerarea unui posibil și necesar profil acțional și moral pentru intelectualitatea perioadei, așa cum era, după părerea sa, cel al fruntașului transilvănean:

„A fost prototipul omului aprig, neîncovoiat, neodihnit. Un temperament înflăcărat de luptător, condus de luminile unei vaste erudiții de istorie politică și știință juridică. Nu în sensul că a reflectat doar cu fidelitate mișcările vremii sale înțelegem a-l numi o figură reprezentativă, ci [...] este cazul de a sublinia că Papiu a fost prin excelență un inițiator, un om de directive, un deschizător de drumuri, unul care din capul locului s-a plasat în fruntea curentelor politice, așa cum le-a conceput, formulat și lansat⁴”.

³ I. Clopoșel, *Al. Papiu Ilarian în fața problemelor românești contemporane*, Editura „Alba”, Alba Iulia, 1939, p. 12.

⁴ *ibidem*, p. 7-8.

În același timp, prin înfățișarea acțiunilor unor înaintași (eroii țărani Horia, Cloșca și Crișan) în favoarea maselor, el intenționa să ofere o pildă de urmat contemporanilor lui și să-i îndemne la acțiune în serviciul celor mulți și defavorizați:

„Nu vom glorifica pe înaintașii martiri și nu ne vom exprima recunoștința cuvenită, fără de a nu veni cu tributul nostru de realizări în favoarea poporului. Nu ne vom mai putea apropia de chipul de bronz al eroilor, dacă nu vom avea conștiința liniștită a datoriilor împlinite față de mulțimile pentru care s-au jertfit ei ieri”⁵.

În perioada Dictatului de la Viena, I. Clopoșel evocă, prin lucrarea *Urmările conviețuirii multisekulare cu sașii din Transilvania* (Alba Iulia, 1941), bunele raporturi existente între populația autohtonă și minoritatea germană de-a lungul a celor 800 de ani de conviețuire, cu referire specială la perioada care a debutat prin revoluția de la 1848 și mai ales la cea de după 1918, atunci când:

„Toleranța proverbială, bunătatea, înțelegerea, acordarea tuturor libertăților cetățenești și economice, fără rezerve, numai prin pura dorință de progres propriu, au avut darul să le refacă deopotrivă unitatea politică și culturală a germanismului din România [...] Era românească a fost o adevărată eră de devenire și deșteptare a simțului apartenenței totale la personalitatea germană distinctivă”⁶.

Evidențiind aceste raporturi și recunoscând, totodată, misiunea civilizatoare a germanilor în Transilvania, influența culturii

⁵ H. Trandafir, *Cei trei țărani*, în „Societatea de mâine”, an XIV, 1937, nr. 4, p. 122.

⁶ I. Clopoșel, *Urmările conviețuirii milenare cu sașii din Transilvania*, Editura „Alba”, Alba Iulia, 1941, p. 8.

germane asupra celei românești ardelen, precum și influența civilizației rurale germane asupra satului românesc, I. Clopoțel îndemna la continuarea colaborării reconfortante și rodnice pentru ambele părți și apela la intelectualitatea germană, solicitându-i să sprijine, prin scrisul ei, efortul statului român de a recuceri teritoriile răpite lui prin actul samavolnic al Dictatului:

„Hărțile minuțioase, ascuțita cercetare biopolitică, cărțile, studiile, articolele de gazetă ale sașilor și șvabilor de la noi ne pot fi de folos în reparațiile pe care le nădăjduiește românismul greu încercat [...] Germanismul va constitui totdeauna o forță imensă a civilizației în Europa și în lume, iar legăturile de toate categoriile cu românismul nu pot fi decât permanent active⁷”.

Și în lucrarea *Dinastia română a Corvinilor. 500 de ani de la cruciatele lui Iancu Huniade* (Lugoj, 1942), I. Clopoțel urmărește, pe lângă interesul istoriografic propriu-zis (trecerea în revistă a realizărilor familiei Corvinilor pe teren politic, militar și cultural), și scopuri strâns legate de contemporaneitate. Astfel, subliniind originea română a Corvinilor, el pune sub semnul conducerii românești cea mai glorioasă epocă a istoriei Ungariei, dorind prin aceasta să reamintească contemporanilor săi neferescul situației în care reajunsesse o parte însemnată a poporului român și să incrimineze Dictatul de la Viena. De asemenea, evidențiind calitățile de strateg și conducător de oști ale lui Iancu de Hunedoara, precum și imensa lui popularitate, I. Clopoțel sugera necesitatea unirii tuturor forțelor naționale în jurul conducătorului de atunci al statului.

⁷ *ibidem*, p. 9.

„De ce nu reactualizăm sensurile atașamentului nostru constant față de dinastie și conducătorul statului, procedând de îndată la readaptări comandate de multimilenara și autentică noastră istorie ardeleană”⁸,

se întreba el în finalul acestei lucrări, subliniind ideea că victoriile poporului român de-a lungul secolelor au avut ca fundament unitatea sa în jurul conducătorilor săi legitimi.

Dar cea mai valoroasă contribuție istoriografică a lui I. Clopoșel rămâne, fără îndoială, lucrarea *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România* (Cluj, 1926), în care el prezintă detaliat activitatea politică a românilor din imperiul austro-ungar în ultimii săi ani de existență și în special în perioada 1917-1918. Atunci când, dând dovadă de o totală neînțelegere a fluxului istoriei, autoritățile statului ungar considerau că sosise momentul finalizării politicii lor de edificare a „națiunii maghiare omogene” (prin deznaționalizarea forțată a naționalităților nemaghiare) și a „statului maghiar unitar” (prin proclamarea independenței față de Austria).

Familiarizat, așa cum am menționat anterior, cu ideile și teoriile sociologice de la începutul secolului XX, I. Clopoșel a analizat situația statului austro-ungar, pornind de la legea progresului formulată de sociologul René Worms, conform căreia, *în condițiile dezvoltării și multiplicării mijloacelor și tehnicilor de circulație și de comunicare, omenirea tinde către o unitate, către o coordonare armonică a aspectelor tot mai diverse (s.n.)*. Potrivit acestei legi, statele europene se îndreptau în primele două decenii ale secolului XX spre un tip de societate dominată de valorile democrației, în care să-și găsească locul cuvenit atât

⁸ I. Clopoșel, *Dinastia română a Corvinilor. 500 de ani de la cruciatele lui Iancu Huniade*, Editura „Societatea de mâine”, Lugoj, 1942, p. 43-44.

națiunile, cât și minoritățile etnice. Oponându-se acestei tendințe, monarhia habsburgică se manifesta ca o entitate închisă, izolată, care, conform legii mai sus amintite, trebuia, după părerea lui I. Clopoțel, să se adapteze la formele noi ale societății sau să dispară.

„Statul uzurpator, statul-instrument de înavuțire a unora și sărăcire a altora, statul-dumnezeu care întreținea o clasă de guvernanți și oameni bogați și închidea drumurile progresului și ierarhiei sociale pentru milioane de supuși [...] trebuia să cadă odată. Dreptul la o viață mai omenească a celor mulți trebuia să triumfe în cele din urmă [...] Se umpluse paharul suferințelor. Guvernele de la Budapesta și Viena nu se sinchiseau de una din cele mai importante probleme care tulburau pacea lumii, problema naționalităților. Caracteristica erei moderne este tocmai trezirea la conștiință a popoarelor. Principiul naționalităților fusese demult proclamat și realizat aiurea, ca un principiu categoric de dreptate socială. El trebuia să aducă forma cea nouă a regenerării Europei, pentru care să se înfiripeze straturile sociale interne reclamate de ideile democratice, cărora nu li se mai poate opune nici o rezistență. Aplicând legea lui Worms am putea spune că ideea democratică reprezintă unitatea, iar ideea națională este generatoarea noilor așezări de progres, prin diferențierea socială⁹”.

Lucrarea *Revoluția de la 1918 și Unirea Ardealului cu România* cuprinde un tablou viu al evenimentelor de la 1 Decembrie 1918, precum și a celor care l-au precedat și l-au urmat, sprijinit pe „documente oficiale și mărturisiri de-ale martorilor oculari vrednici de crezământ”, ale unor participanți direcți, deci,

⁹ I. Clopoțel, *Revoluția de la 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Editura revistei „Societatea de mâine”, Cluj, 1926, p. 3-4.

la mișcarea de eliberare națională a românilor ardeleni. Încercând să explice cum a fost posibilă ridicarea simultană a tuturor românilor din Ungaria, care a culminat cu Marea adunare de la 1 Decembrie, I. Clopoșel revine, în finalul lucrării, la ideea ritmicității luptei pentru eliberare națională a românilor din Transilvania și Banat, marcând cele mai importante momente ale acesteia, începând cu „întâiul act politic”, respectiv „Supplex Libellus Valachorum” (1791), caracterizate, toate, prin „unitatea acțiunilor și conduita democratică dreaptă, limpede și hotărâtă”¹⁰.

Ultima contribuție publicistică de factură istoriografică a lui I. Clopoșel, realizată mult mai târziu, o constituie lucrarea *Originea, dezvoltarea și desăvârșirea limbii române literare* (București, 1970), în care sunt analizate două probleme importante ale istoriei noastre, și anume: formarea și evoluția limbii române, respectiv continuitatea populației autohtone milenare în spațiul carpatic.

¹⁰ *ibidem*, p. 169.

V. Probleme ale societății românești interbelice

I. Clopoțel a debutat în publicistică într-o perioadă în care lupta pentru eliberarea națională a românilor din imperiul austro-ungar intrase în faza sa finală. Format, așa cum am mai menționat, la școala ziaristică și politică a lui Vasile Goldiș, I. Clopoțel s-a afirmat ca un aprig militant pentru cauza românilor transilvăneni și bănățeni, activitatea sa pe acest teren fiind sancționată drastic, prin întemnițare, de către conducătorii imperiului.

Activitatea sa publicistică din perioada de până la 1 Decembrie 1918 se înscrie pe coordonatele generale ale activității presei transilvănene și bănățene, I. Clopoțel militând, și el, pentru crearea condițiilor de liberă afirmare și egală îndreptățire a tuturor naționalităților din imperiu. Această idee s-a accentuat în timpul primului război mondial, atunci când contradicția dintre contribuția minorităților naționale din imperiu, deci și a românilor, la succesele militare ale armatei imperiale, și situația defavorizată a acestor minorități în cadrul politicii interne austro-ungare a ieșit mai cu pregnanță în evidență. În acest context, I. Clopoțel a subliniat faptul că o politică oficială favorabilă minorităților naționale din imperiu, vizând descentralizarea vieții de stat, n-ar fi subminat statul maghiar, ci, dimpotrivă, l-ar fi întărit:

„Când, deci, formulele de revendicări se constituiesc de către naționalitățile Ungariei, nu se intenționează decât realizarea progresului, binelui, măririi statului, prestigiului său intern care stă în funcție de măsura în care se fac acele revendicări¹”.

În perioada războiului mondial, I. Clopoșel a acordat, ca de altfel întreaga redacție a ziarului „Românul”, o atenție deosebită dezvoltării conștiinței naționale a soldaților români din armata austro-ungară, întrezărindu-i printre aceștia pe viitorii militanți activi pentru biruința cauzei naționale. Încrezător în forța „sufletului național” al poporului nostru, el și-a afirmat încrederea deplină în viitorul națiunii române.

„Sufletul național este creația câtorva secole și oricâte întorsături politice și de alte feluri s-ar abate pe capul unui neam, sufletul nu se nimicește cu una cu două, ci îi trebuie iarăși secole. Trebuie să-l sape zeci de ani înrâuriri străine, cultură străină, apăsări de toată mâna, trebuie să-și piardă limba pentru ca fața lui să se desfigureze, ca firea, caracterul să i se întunece [...] Nădejdea în viitorul neamului nostru să nu se clatine cât de puțin, să nu slăbească conștiințele, amăgirile de tot soiul trebuie ocolite, ispitele înlăturate cu bărbăția, eroismul vitejilor noștri soldați [...] Iar dacă patriotismul, moștenirea sfântă a generațiilor trecute, sufletul românesc îl păstrăm nealterat, în toată curăția, chiar dacă războiul ar crea împrejurări rele, puterile amintite pe care le are acest suflet vor feri trunchiul nostru național de desființare, îi vor vindeca toate rănilile aplicate de zile ca acestea și arborele românesc își va

¹ I. Clopoșel, *Însemnări pe răboi. Jertfe românești în războiul neamurilor*, Biblioteca Semănătorul, Editura Tipografiei și Librăriei Diecezane, Arad, 1916, p. 30.

putea destinde din nou ramurile în plină mărire și strălucire²”.

După încheierea războiului și desăvârșirea formării statului național unitar, cu toate că atenția lui I. Clopoțel s-a deplasat, așa cum era și firesc, de la problema națională, care își găsisese soluționarea, spre problemele ridicate de edificarea și consolidarea noii societăți românești, raporturile inter-etnice, mai cu seamă cele româno-maghiare, au constituit, în continuare, o preocupare constantă a sa. Ca și în cazul altor chestiuni de importanță majoră pentru statul român, el s-a pronunțat pentru o abordare responsabilă și atentă a raporturilor etnice în general și a celor româno-maghiare în special:

„[...] e o datorie să supunem neînduplecata realitate unei examinări foarte stăruitoare, foarte atente, foarte obiective. Să nu fie vechea problemă obiect de jucărie în mâna atâtor profitori de ocazie și pescuitori în ape tulburi. Nici să nu permitem ca ea să degenereze în materie inflamabilă în mâna celor periferici și nedibaci, care nu cultivă decât atățarea și agresiunea. Problemei trebuie să i se ia învelișul înșelător, împrăștiindu-se spuza de la suprafață, și să i se cerceteze adevărații termeni, curățați de zgura deșertăciunilor și prejudecăților³”.

Ca linie generală de conduită oficială față de minoritățile etnice și problemele lor, I. Clopoțel a militat pentru asigurarea cadrului optim de afirmare și manifestare a acestora în viața de stat, subliniind, în cazul particular al raporturilor cu minoritatea maghiară, necesitatea întemeierii unei politici bazate pe spirit

² *ibidem*, p. 75, 77-78.

³ I. Clopoțel, *Termenii finali ai litigiului româno-maghiar. Eseu de sociologie politică*, în „Societatea de mâine”, an XVII, 1940, nr. 3-4, p. 90.

conciliant și democratic, considerată a fi singura benefică pentru tânărul stat român:

„[...] datorită noastră este să rămânem în raza vechilor tradiții ardelenice de cumpăt, concilianță și democratism. Nu putem încălca drepturi pe care altădată le reclamăm pentru noi. Să nu desconsiderăm ceea ce decretăm altădată principiu sacru [...] Din colaborarea pașnică și interacțiunea populațiilor ardelenice, România are interesul să scoată maximul aporturilor de prosperitate pe toate terenele vieții de stat⁴”.

Dar, deși a fost adeptul cooperării și bunei conviețuirii cu minoritățile etnice ardelenice, I. Clopoșel n-a ezitat să susțină, și el, atunci când bunele intenții ale populației românești majoritare ajunseseră în pragul eșuării (revizionismul maghiar de la sfârșitul deceniului patru), soluția radicală a schimbului de populație cu Ungaria, „soluție ideală, splendidă și capabilă să imunizeze contra bacililor tulburători în viitor⁵”.

În analiza dezvoltării societății românești din perioada interbelică, I. Clopoșel a făcut raportări permanente la momentul 1 Decembrie 1918, întrebându-se mereu cât s-a realizat din litera și spiritul Marii adunări de la Alba Iulia. Astfel, făcând o comparație între starea societății noastre din anii 1918 și 1926, el constata cu tristețe faptul că, față de unitatea sufletească desăvârșită, larga conciliere și colaborare între adversari și democrația reală care a caracterizat anul Unirii, societatea românească se confrunta opt ani mai târziu cu destrămarea treptată a solidarității,

⁴ I. Clopoșel, *Un paralelism*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 1-2, p. 14.

⁵ I. Clopoșel, *Transilvania*, în „Societatea de mâine”, an XVII, 1940, nr. 3-4, p. 84.

cu divizarea în partide, cu nereprezentarea în viața de stat și cu lipsa unei directive economice sigure. Pentru depășirea acestei situații contraproductive, I. Clopoțel considera necesară redobândirea încrederii reciproce între forțele sociale, trasarea unei directive a vieții economice – „axa întregului organism al vieții de stat” –, precum și reîntoarcerea la vechiul și sănătosul spirit de conciliere, toleranță și înfrățire manifestat cu atâta folos în anul 1918⁶.

Ca manieră generală de prezentare a situației sociale, economice, politice și culturale din țară, I. Clopoțel s-a remarcat prin efortul de a impune în publicistica vremii, sau cel puțin în publicațiile pe care le-a condus, un stil cât mai apropiat de analiza și prezentarea științifică a problemelor, denumit de el „spirit critic”.

„Stările sociale și economice trebuie văzute în mod limpede, supuse la analiză, studiate. Tragi apoi concluziile teoretice ale chestiunilor, deci o operă de sinteză și numai pe urmă pui la cale «propaganda», luminarea și îndreptarea efectivă pe cât este cu putință [...] Să nu ne fie teamă a face să avem reflexele cele mai crude, ci să iubim adevărul, zugrăvind stările în toată grozăvia lor. A ne lăsa înșelați de romantism și daltonism și a nu ajunge în posesia premiselor adevărate, înseamnă a împiedica în mod voit constituirea oricărei judecăți sigure⁷”.

Promovarea spiritului critic în activitatea publicistică, ca de altfel în oricare alt demers legat de viața socială, presupunea, în

⁶ I. Clopoțel, *După opt ani*, în „Societatea de mâine”, an IV, 1927, nr. 1-2, p. 8.

⁷ I. Clopoțel, *Spiritul critic*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 5, p. 83.

opinia sa, renunțarea la explicarea prezentului prin invocarea trecutului („scrutarea stărilor nefavorabile din trecut”, „sterpele lamentări și scormoniri profesionale ale relelor”) și situarea pe pozițiile unui constructivism viguros și rațional, fundamentat pe inventarierea, analiza și diagnoza stărilor sociale și economice existente la un moment dat în societate:

„Pentru a nu clădi pe nisip, ci a întreprinde acțiuni întemeiate pe precizia faptelor, e necesar pentru o țară tânără, ca înainte de toate să-și cunoască problemele. Cunoașterea necesită un aport științific de descindere pe teren, de strângerea datelor în mod direct de la sursă și de elaborare a lor într-un sistem de ideologie și plan de traducere în realități. Această îndatorire este ceea ce am numit noi problema sociografică, d. Mihail Manoilescu inventariere a României Mari, iar recunoscuta autoritate științifică în materie sociologică Dl. Gusti întocmirea unei enciclopedii a vieții naționale !...]⁸”.

I. Clopoșel a abordat de-a lungul bogatei sale activități publicistice o multitudine de probleme – sociale, economice, culturale, politice – ale societății românești, articolele și studiile semnate de el recomandându-l ca pe unul din cei mai competenți și mai lucizi cunoscători și analiști ai primei jumătăți a secolului XX.

El a acordat o mare atenție în scrierile sale problemelor culturii, considerând acest domeniu ca fiind prioritar pentru orice stat și, cu atât mai mult, pentru unul tânăr, așa cum era statul român din perioada respectivă:

⁸ I. Clopoșel, *După 10 ani*, în „Societatea de mâine”, an V, 1928, nr. 22-24, p. 396.

„Credința noastră nestrămutată este că problema fundamentală a zilelor noastre este problema culturii [...] Cultura trebuie să fie activă, dinamică și un bun colectiv, căci a fost destul apanajul clasei înstărite [...] Tăria societății este în funcție de cultură. Nimic durabil nu se poate construi decât prin cultură. Viitorul României este o problemă a pregătirii culturale”⁹.

Față de acest imperativ al momentului, el a constatat cu tristețe un anumit regres al nivelului cultural al maselor în raport cu cel din perioada antebelică, atunci când legătura dintre intelectualitate și țărănime era, cel puțin în Transilvania și Banat, mai accentuată și mai intimă. El a pus acest dezinteres pentru luminarea și cultivarea celor mulți pe seama conducătorilor statului, interesați, după părerea sa, să guverneze o masă de oameni cât mai primitivi din punct de vedere cultural, considerând însă ca păguboasă pentru dezvoltarea societății românești această manieră de a privi lucrurile:

„Dacă mulțimile nu sunt culte, luminate, conștiente, cu spirit de independență, aceasta se datorește absurdității concepției birocratice în sensul căreia cu atât guvernezi mai ușor cu cât domnia întunericului este mai mare [...] Interesul României întregi este ca în masele oropsite să pătrundă cât mai adânc facla cunoștinței, ca un număr cât mai mare de cetățeni să aibă un spirit liber de judecată, de control, de amestec în afacerile publice, cu un cuvânt o maturitate civică. N-avem nevoie nici de gloate, nici de dictatori. Ci dorim din toată inima să se înfăptuiască

⁹ I. Clopoțel, *Chemarea noastră*, în „Societatea de mâine”, an I, 1924, nr. 1, p. 6.

regimul democratic absolut necesar dezvoltării și trăinicieii unei țări¹⁰.

Dar I. Clopoșel nu s-a limitat la constatarea stării de incultură a maselor țărănești, element dominant ca pondere în structura socială a societății românești din perioada interbelică. Ci, pornind de la convingerea că „înălțarea culturală a maselor țărănești reprezintă chestiunea cea mai importantă și mai urgentă”, de a cărei rezolvare depinde soluționarea tuturor celorlalte probleme ale locuitorilor mediului rural, I. Clopoșel a elaborat în anul 1933 un program de culturalizare a satelor, pe care l-a supus, prin intermediul unei conferințe, atenției „Astrei”, instituția cea mai avizată și mai responsabilă de culturalizarea poporului român. Acest program a fost inspirat de necesitățile culturale ale satelor răzlețe de munte, în care, datorită dificultăților obiective întâmpinate de instituția școlară, analfabetismul atingea cote alarmante.

I. Clopoșel considera că pentru organizarea unui învățământ viabil în asemenea comunități, care să funcționeze cel puțin șase luni pe an, permițând îndeplinirea obiectivelor presupuse de procesul instructiv-educativ școlar, era necesară înființarea în zonele montane ale țării a școlilor cu internat, a căminelor școlare.

Conceput ca o instituție multifuncțională, căminul școlar reprezenta piatra unghiulară a concepției sale privind culturalizarea satelor.

„Nu văd instrument mai sigur în combaterea imediată a dificultăților de orice ordin în calea progresului la țară

¹⁰ I. Clopoșel, *Drumul spre Basarabia*, în „Societatea de mâine”, an I, 1924, nr. 31, p. 611.

decât căminul școlar, prin care luăm lupta cea mare contra analfabetismului, alcoolismului, boalelor și ignoranței”¹¹,

probleme cu care se confruntau, de altfel, nu numai satele de munte izolate, ci întregul mediu rural românesc și, pe alocuri, chiar și cel urban.

Superioritatea căminului școlar în raport cu alte instituții culturale ale timpului (cămin cultural, casă populară etc.) consta, după părerea lui I. Clopoțel, în faptul că instituția preconizată de el încerca să rezolve în primul rând problemele aceluia segment al populației rurale, care, odată cucerit, putea să contribuie la antrenarea întregii comunități în procesul de culturalizare. De ce cămin școlar și nu altă instituție culturală?, se întreba el. Pentru că, insensibilă în general la problemele obștești, țărănimea nu era, în opinia sa, total indiferentă față de proprii copii:

„[...] numai lumea școlărească, prin întinsele legături de sânge cu locuitorii, e menită să deștepte curiozitatea, convingerea salvării și simțul de sacrificiu al comunității”¹².

Referindu-se la soluțiile aplicate în domeniul învățământului primar din alte țări cu condiții geografice asemănătoare celor românești (zone cu „habitat răsfirat”) – echipe volante de dascăli, înființarea de școli în fiecare cătun –, I. Clopoțel sublinia că acestea presupuneau mijloace materiale pe care România nu și le putea permite în momentul respectiv.

¹¹ I. Clopoțel, *Satele răzlețe ale României. Habitatul răsfirat din munții transilvani și bănățeni. Studiu de sociologie rurală*, Editura „Alba”, Alba Iulia, 1939, p. 16.

¹² I. Clopoțel, *Un program de culturalizare a satelor. Conferință la secțiile literare și științifice ale Astei reunite în 5 aprilie 1933*, Editura Societatea de mâine, Cluj, 1933, p. 17.

Instituția căminului școlar putea avea, în opinia sa, efecte benefice multiple asupra populației de vârstă școlară.

Astfel, în plan biologic, căminul școlar rezolva: a) problema distanței dintre școală și domiciliul elevilor, în condițiile predominării unui tip de habitat răsfiat atât în mediul rural, cât și în mahalaua orășenească; b) problema sănătății fizice a elevilor, afectată altfel de condițiile climatice și de lipsa de îmbrăcăminte corespunzătoare; c) problema alimentației; d) problemele medicale.

„Un cămin școlar păstrează intactă forța de prestație intelectuală a copilului, acea zestre pe care i-o răpesc altfel inconvenientele depărtărilor [...] Reținerea școlarului în cămin îl eliberează de sumedenia impedimentelor dăunătoare pe care nu i le cruță deseale intemperii ale naturii în ce privește sănătatea fizică [...] căminul școlar ar asigura cel puțin la amiază o fiertură caldă și hrănitoare pentru cei dedați la posturi și răbdări supracreștinești¹³”.

În plan social, căminul școlar putea, datorită traiului în comun presupus, să contribuie la dezvoltarea spiritului social al populației de vârstă școlară, la introducerea și dezvoltarea unor elemente de cooperare între copii, cu efecte benefice ulterioare asupra comunității locale.

„Căminul oferă permanent prilej de cultivare cuminte a idealurilor sociale, expulzând din sufletele tinere urile, topindu-se distanțele aduse din casa părintească atât de diferită, ca stare materială îndeosebi, obișnuindu-se să se tolereze și stimeze reciproc, pregătindu-se pentru viață,

¹³ *ibidem*, p. 10-11.

cooperând armonic și disciplinat, profitând culturalicește în gradul cel mai mare [...]”¹⁴”.

De asemenea, în plan educațional, căminul școlar putea contribui la: a) combaterea sistematică a analfabetismului; b) introducerea sistemelor pedagogice moderne, prin asigurarea frecvenței elevilor și prin concentrarea corpului didactic al învățământului primar; c) deșteptarea în rândul copiilor a simțului ordinii, curățeniei, punctualității, conștiinței, gospodăriei și răspunderii; d) urmărirea mai eficientă a scopurilor învățământului.

Dar, prin compartimentele pe care le presupunea în afara școlii cu internat – dispensar medical, baie publică, muzeu, bibliotecă, sală de expoziții și conferințe, cameră agricolă – căminul școlar depășea cadrul strict al acțiunii culturale, extinzându-și efectele pozitive și în alte domenii ale vieții rurale, mai cu seamă în cel sanitar și economic. Aceste efecte au fost sintetizate de către I. Clopoșel astfel:

1) „absolvenții” căminului școlar vor fi înarmați cu o concepție comunitară viguroasă și cu un simț sporit de sociabilitate, cu un nivel ridicat de conștiință socială;

2) starea de sănătate a populației se va îmbunătăți grație activității din cadrul dispensarului medical, încadrat cu o soră de ocrotire și dotat cu un punct farmaceutic;

3) comunitatea va beneficia de un loc al educației adulților, al alfabetizării acestora; în același timp, prin camera agricolă, o altă instituție necesară, după părerea sa, mediului rural, posibil a fi găzduită de căminul școlar, comunitatea beneficia de un punct pentru educația profesională a sătenilor, de un centru de instrucție și propagandă în domeniul agricol;

¹⁴ *ibidem*, p. 14.

4) căminul școlar ar putea constitui un centru al solidarității sătești, mai propice decât localul îngust al primăriei sau al cârciumei, unde să se dezbătă problemele locale;

5) sala de expoziție și muzeul puteau deveni locuri de petrecere a timpului liber;

6) asigurând progresul material și spiritual al sătenilor, căminul școlar putea contribui la dezvoltarea conștiinței și vieții publice a comunităților în care el ființa.

Instituția căminului școlar putea fi realizată, după părerea lui I. Clopoșel, pe baza cooperării ministerelor Instrucției, Sănătății și Agriculturii, efortul lor urmând a fi coordonat de către „Astra”:

„«Astra» e societatea culturală cea mai chemată să procedeze ferm, fără șovăire și fără amânare, la dezlegarea idealului de culturalizare a satelor”¹⁵.

Conferința sa a trezit un interes deosebit în cadrul secțiilor „Astrei”. Ca urmare, președintele Despărțământului Cluj a dispus formarea unei comisii, avându-i ca membri pe I. Hațieganu, I. Mateiu, I. Agârbiceanu, C. Iencica, Gh. Bogdan-Duică, care, împreună cu autorul programului de culturalizare a satelor, să întreprindă o anchetă în regiunile montane ale țării pentru a constata unde este nevoie urgentă de cămine școlare.

Ideea căminului școlar,

„[...] idee forță, a cărei dinamică a schimbat realitatea socială în unele state de conformațiuni asemănătoare cu ale României [...] Deci ideea căminului școlar nu este nici

¹⁵ I. Clopoșel, *Satele răzlețe ale României...*, p. 55.

inoportună, nici prematură, nu e străină de nevoile statului român, nici inaplicabilă¹⁶”.

reprezintă un exemplu concludent al atașamentului lui I. Clopoșel față de problemele satului românesc în general și de cele ale satului de munte în special. Ea constituie, în același timp, o dovadă grăitoare a caracterului aplicativ al investigațiilor sale, orientate cu precădere, așa cum se va vedea în continuare, spre problemele sociale ale zonelor cercetate, și finalizate prin soluții de ameliorare pertinente, bine documentate.

Ideea căminului școlar reprezintă, de asemenea, un veritabil punct de contact între concepția lui I. Clopoșel despre culturalizarea satului și concepția similară a lui Dimitrie Gusti. Spre deosebire însă de I. Clopoșel, care preconiza unificarea și integrarea activităților școlare și culturale propriu-zise într-o singură instituție, având ca prioritate problemele populației de vârstă școlară, D. Gusti se pronunța pentru separarea educației școlare de cea permanentă a adulților. D. Gusti a susținut, și el, chiar în aceeași perioadă cu I. Clopoșel, necesitatea înființării de cămine și cantine școlare. În calitatea sa de titular al Ministerului Instrucției, Cultelor și Artelor, el preciza că aceste instituții

„se pot înființa de către Comitetele școlare pe lângă școlile de copii mici și școlile primare, cu scopul să ajute cu hrană pe copiii săraci, pe cei cu locuință depărtată de școală sau ai căror părinți lipsesc în timpul zilei de acasă și să-i înlesnească astfel să meargă la școală. Ministerul poate obliga Comitetele școlare să înființeze cantine pe lângă școlile la care urmează copii din localitățile depărtate”¹⁷.

¹⁶ *ibidem*, p. 59.

¹⁷ D. Gusti, *Un an de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor 1932-1933*, București, 1934, p. 1483.

Celelalte compartimente ale căminului școlar și funcțiile acestora urmau a fi preluate și realizate, însă, potrivit concepției gustiene, de către căminul cultural, instituție menită să dea unității sociale sătești o cultură totală, adică o cultură care să acopere toate compartimentele vieții sociale:

„Cultura totală sătească trebuie să îmbrățișeze cu egală atenție: Sănătatea (igiena satului și a săteanului), Munca (viața economică regională, femeia în gospodărie, viața cooperativă), Sufletul (viața moral-religioasă și artistică) și Mintea (răspândirea cărții prin biblioteci, apoi șezători, muzeu, teatru, radio etc.)”¹⁸.

Localul căminului cultural trebuia să includă, la modul ideal, următoarele compartimente: sală de adunare (pentru întruniri la sfat, conferințe, spectacole, serbări, jocuri, nunți), cameră pentru bibliotecă, muzeu, cameră pentru consultații medicale, pavilion de joc (pentru perioada de vară), baie populară, cameră pentru difuzarea de carte și presă, bufet, cameră pentru petreceri¹⁹. Probabil că aceste ultime două compartimente l-au determinat pe I. Clopoșel să considere că instituția preconizată de D. Gusti avea mai mult un rol de casă de petreceri decât de culturalizare a maselor.

După cum sublinia însă Tr. Herseni, un bun cunoscător al celor două concepții asupra culturalizării, aparenta contradicție dintre I. Clopoșel și D. Gusti era mai mult una de ordin terminologic.

¹⁸ D. Gusti, *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. II, Fundația culturală „Principele Carol”, București, p. 95.

¹⁹ Fl. Stănculescu, *Localul unui cămin cultural*, în „Căminul cultural”, an I, 1934/1935, nr. 2, p. 51-52.

„Dl. Clopoșel preferă căminul școlar față de căminul cultural propus de dl. ministru Gusti: Totuși, aceste două așezăminte nu se contrazic principial și nu se exclud nici ca realitate, amândouă au un rol de îndeplinit în viața satelor și se pot foarte bine contopi într-un așezământ comun cu așezăminte speciale pentru școală și pentru cultură, cu altele cum ar fi biblioteca, dispensarul muzeul etc.”²⁰,

preciza Tr. Herseni în răspunsul său la ancheta revistei „Societatea de mâine” asupra căminului școlar.

Preocuparea lui I. Clopoșel pentru optimizarea activității culturale nu s-a limitat doar la problemele de această natură ale comunităților locale. Căci, alături de acest proiect de organizare culturală locală, concretizat în instituția căminului școlar, el a imaginat, pornind de la ideea lui D. Gusti că sociologia avea ca postulat „sarcina organizării tehnice a vieții locale, a realizării și îndrumării active a vieții sociale”, și un proiect de organizare culturală regională. Acest proiect viza coordonarea și concentrarea activității tuturor instituțiilor și asociațiilor culturale dintr-o zonă teritorială mai largă în cadrul unei instituții culturale unice, care să promoveze și să răspândească „cultura totală”, respectiv cultura care înglobează întregul complex de viață a poporului, de la manifestările artistice până la cea mai dură și mai ingrată dintre muncile presupuse de existența umană.

„Prea multe societăți cu prea multe conduceri. Inițiativele se pulverizează. Chestiunile personale răpesc timp și deconcertează, distrag de la țelurile superioare ale pătrunderii culturii în straturile de jos ale societății. Oare nu

²⁰ Tr. Herseni, *Căminul școlar (Răspuns la ancheta «Societății de mâine»)*, în „Societatea de mâine”, an X, 1933, nr. 6, p. 125.

există puțință de coordonare a forțelor împrăștiate” ? [...] O instituție culturală regională unică. Să încropim un tip trainic de organizare, valabil pretutindeni”²¹.

În proiectul elaborat de către I. Clopoșel, această instituție culturală unică era reprezentată de *palatul cultural regional*, care, după părerea sa, trebuia să fie înființat sub egida „Astrei”, dar a unei „Astre” reorganizată și adaptată condițiilor concrete ale perioadei respective. Corespondent al căminului școlar din proiectul de organizare culturală locală, palatul cultural regional avea ca obiective prioritare:

1) combaterea analfabetismului și organizarea asistenței prin cămine școlare cu dispensare medicale la sate;

2) înființarea unei case de editură pentru scriitorii regiunii, organizarea de expoziții de artă, acordarea de burse, susținerea unor publicații de largă audiență;

3) organizarea fondului cultural regional prin atragerea de subvenții locale, prin preluarea cotei pentru cultură din bugetul central de stat și, eventual, prin instituirea unui impozit cultural benevol;

4) organizarea de anchete (monografice) sistematice și implicarea în programul de ameliorări locale;

5) selecționarea echipelor de specialiști pentru activitatea de teren²².

I. Clopoșel n-a fost sensibil numai la problemele culturale ale satului românesc, ci, în egală măsură și la cele economice. Și aceasta, cu atât mai mult cu cât el considera că înaintarea cul-

²¹ I. Clopoșel, *Organizarea culturală regională. Sensibilitatea morală față de „Astra” transilvană*, Editura revistei „Societatea de mâine”, București, 1936, p. 21.

²² *ibidem*, p. 37.

turală a maselor țărănești nu se putea produce decât pe fondul îmbunătățirii situației lor materiale:

„Cetățeni în puterea cuvântului nu vor fi țărani decât deodată cu desiobagirea din ignoranța, fatalismul și neputința în care se zbat în ceasul de față. Masele rurale vor apărea la rampa istoriei culturale de abia după descătușările din grosolanul primitivism material”²³.

Preocuparea lui I. Clopoțel pentru situația economică a satului românesc a avut însă o rațiune mai profundă, și anume aceea că, după părerea sa, agricultura constituia ramura principală a economiei românești, iar țărănimea reprezenta însăși baza economică a statului român. și, în același timp, principalul izvor de existență a populației autohtone.

„Țărănimea este viața însăși a statului. Ea este pătura de temelie pe care se ridică întreg edificiul social. Producătoare a materiilor prime pe care clasa industrială și comercială le schimbă pe o scară infinită, cultivatoare a animalelor și agrului, influențând toată gospodăria țării și regulând exportul și importul țării – iată că țărănimea are rol covârșitor în economia statului [...] În principiu, o țărănime tare, bine înstărită, producătoare, înseamnă că țara însăși este tare”²⁴.

În acest context, el a reproșat guvernanților dezinteresul total vizavi de problemele agriculturii:

„Deținătorii puterii de stat de la noi n-au dat agriculturii atenția concentrată, permanentă, stăruitoare, n-au făcut din

²³ I. Clopoțel, *Chestiunea țărănească a României*, în „Societatea de mâine”, an XIV, 1937, nr. 2, p. 44.

²⁴ I. Clopoțel, *Lupta pentru democrație în România de la actul Unirii încoace*, Tipografia Gazeta Transilvaniei, Brașov, 1921, p. 11.

ea problema centrală a economiei naționale. O viață politică fără orizont [...] a neglijat economia agricolă care este coloană vertebrală a statului român”²⁵.

În consecință, el a subliniat în repetate rânduri necesitatea abandonării improvizației și diletantismului din acest domeniu, a înlocuirii măsurilor de circumstanță cu o politică agrară rațională, rezultată din analiza științifică și responsabilă a problemelor reale ale agriculturii românești și ale mediului rural în general.

Consecvent „spiritului critic”, afirmat de el ca principiu suprem de raportare la realitatea socială, I. Clopoșel a fost preocupat, în materialele consacrate situației economice a mediului rural, nu atât de constatarea stării de fapt, cât mai ales de depistarea problemelor sale acute, ca și de elaborarea unor soluții de ameliorare a acestora. După părerea sa, cele mai grave probleme cu care se confrunta agricultura românească a momentului erau:

1) fărâmițarea excesivă a proprietății, datorată modului incorect de desfășurare a reformei agrare, respectiv a reținerii în rezerva de stat a unei suprafețe prea mari în raport cu cea atribuită gospodăriilor țărănești;

„[...] rezervele de pământ sunt astăzi cea mai mare corupție ce se operează pe spatele bieților țărani. Toată democrația reformei agrare este lovită de nulitate din cauza împrumutării parțiale, ciuntite, meșteșugit alcătuită de către marii meșteri ai execuției legii pământului”²⁶.

2) lipsa de inventar agricol a acestora;

3) insuficiența mijloacelor financiare de care dispuneau ele.

²⁵ I. Clopoșel, *Social-democrația și problemele României contemporane*, Editura revistei „Societatea de mâine”, Cluj, 1931, p. 69.

²⁶ I. Clopoșel, *Rezervele de pământ*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 32-33, p. 585.

Apreciind că mica gospodărie țărănească nu dispunea de resursele financiare implicate de practicarea unei agriculturi de tip intensiv, considerată de către el esențială pentru rezistența și menținerea sa într-un regim economic concurențial, I. Clopoțel a pledat în parlament, în calitate de deputat de Făgăraș, pentru înființarea creditului agricol²⁷. El preciza că în stabilirea cuantumului acestui credit trebuiau luate în calcul două elemente, și anume: volumul datoriilor agricole existente în momentul legiferării sale, respectiv suma necesară investițiilor din agricultură, subliniind însă necesitatea înlăturării eventualelor imixțiuni politicianiste în distribuirea acestui credit și sugerând derularea sa prin intermediul băncilor populare.

Alături de înființarea creditului agricol, o altă cale pentru dezvoltarea agriculturii o constituia trecerea de la o exploatare de tip cerealier – „agrarianismul cerealist-latifundiar”, la o exploatare mixtă – „agrarianismul zootehnic”, mai adecvată, după părerea sa, condițiilor existente în gospodăriile țărănești mici și mijlocii, sau chiar la una bazată pe primatul zootehniei. Avantajele „zoo-culturii” au fost susținute de el cu exemplul satelor transilvănene de dinainte de anul 1918, în care a predominat o economie țărănească de această factură, mai dezvoltată și mai prosperă decât cea bazată pe cultura cerealelor din satele Vechiului Regat:

„Nivelul economic și cultural al Transilvaniei a fost direct proporțional cu veniturile culturii animalelor, căci s-a asigurat astfel în satele noastre o circulație foarte vie

²⁷ I. Clopoțel, *În jurul creditului agricol*, Editura revistei „Societatea de mâine”, Cluj, 1930.

bănească, un fel de lichiditate financiară imposibil de circumscris la bunurile imobiliare”²⁸.

Preocupat de această problemă, I. Clopoșel a elaborat un program de „zootehnizare” a gospodăriei țărănești²⁹, posibil a fi realizat prin efortul conjugat al statului și al micilor producători. Astfel, datorită faptului că dezvoltarea zootehniei era dependentă de existența unor suprafețe destinate cultivării plantelor furajere și pășunatului, statul era dator să repartizeze, din rezervele sale, comunelor rurale islazuri, pășuni comunale și alpine, precum și terenuri pentru înființarea de culturi furajere model. De asemenea, statul putea sprijini dezvoltarea zootehniei prin înființarea unor târguri regionale permanente de animale, precum și prin susținerea și facilitarea exportului de animale, inclusiv prin asigurarea unor posibilități de transport și prin reglementarea tranzitului internațional de animale. La rândul lor, micii producători erau îndemnați să-și unească efortul și disponibilitățile financiare în vederea procurării și creșterii unor rase productive de animale și, în același timp, să se asocieze în „mutualități agricole”, în vederea combaterii efectelor bolilor, accidentelor sau calamităților naturale.

În programul de dezvoltare economică a mediului rural, corespondentul instituției căminului școlar din domeniul culturizării îl reprezenta, în concepția lui I. Clopoșel, camera de agricultură. Instituție cu atribuții complexe – organizarea și acordarea creditului agricol, educația profesională a sătenilor, asistența socială, înființarea și coordonarea activității mutuali-

²⁸ I. Clopoșel, *Pregătirea teoretică și trecerea la fapte*, în „Societatea de mâine”, an XIV, 1937, nr. 1, p. 36.

²⁹ v.: I. Clopoșel, *Zootehnizarea micii proprietăți agrare*, Tipografia Cărților bisericești, București, 1936.

tăților agricole, salarizarea muncilor agricole, stabilirea orarului de muncă – camera de agricultură era considerată a fi principalul instrument prin care mediul rural se putea alinia tendinței generale de dezvoltare a societății românești din perioada interbelică. În acest context, I. Clopoșel a criticat doctrina statului țărănesc, respectiv ideea reîntoarcerii la primitivismul sătesc patriarhal, susținând cu convingere posibilitatea dezvoltării mediului rural pe calea industrializării agriculturii:

„Țărănizarea statului? Da, prin industrializarea țărănimii [...] Stat agrar? Modernizat prin toate inovațiile și beneficiile statului industrial. Tehnica dezvoltată un dușman al plugarului? Nu, ci prietenul cel mai devotat, mai necesar și mai dorit [...] Opoziție între industrie și agricultură? O erezie. Agricultura nu se ciocnește cu industria, ci sunt avizate una la cealaltă prin mii de fire ale necesităților de fiecare clipă”³⁰.

În opinia sa, noțiunea de industrializare a agriculturii avea un sens mai larg decât cel îndeobște acceptat în teoria și practica social-economică a perioadei.

„Concepem industrializare ca o întrebuințare rațională a materiilor prime atât de abundente în mâna populației rurale. România posedă imense surse de bogății naturale [...] Toate ramurile economiei plugărești se cer valorificate printr-o puternică politică agrarianistă, printr-o industrializare specifică în domeniul de muncă al țăranului nostru. Industrializarea agriculturii este chemată să pună bazele

³⁰ I. Clopoșel, *Materialism și idealism*, în „Societatea de mâine”, an IX, 1932, nr. 8-9-10, p. 134.

fundamentale ale democrației și viitorului poporului român”³¹.

Convins fiind de superioritatea țărilor industriale în raport cu cele agricole, I. Clopoșel considera că industrializarea agriculturii putea contribui, în cazul unor țări agrare, așa cum era și România, la emanciparea economiei acestora față de capriciile naturii și, totodată, la consolidarea democrației românești, ca urmare a creșterii gradului de bunăstare a păturii sociale majoritare, țăranimea.

I. Clopoșel a fost un promotor și un susținător fervent al democrației, subliniind permanent necesitatea transformării principiilor proclamate la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, între care și cel al democrației, în realități fecunde ale statului român. El a remarcat faptul că programul generos al Marii Uniri, „un program ce a revoluționat mintea și a stimulat sufletele în vederea unei propășiri rapide”, a fost sabotat de către „adversarii democrației largi și generoase afișate la Alba Iulia”, care promovau „o operă ocultă de împiedicare a revărsării elementelor binefăcătoare peste ogoarele țării”. De fapt, deja în al doilea an de după Unire, el a sesizat o recrudescență a atitudinilor politice antidemocratice, subliniind însă că era necesar un efort conjugat al tuturor forțelor progresiste în vederea eliminării ordinii vechi și a înlocuirii sale cu „regimul nou al democrației adevărate”³².

Trecând în revistă forțele politice românești ale momentului, I. Clopoșel sesiza faptul că, dincolo de grupările constituite

³¹ I. Clopoșel, *Industrializarea agricolă a României*, în „Societatea de mâine”, an XIV, 1937, nr. 3, p. 84.

³² I. Clopoșel, *Sub steagul democrației*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 48-49, p. 835.

ca atare, de partide, existau două tabere total opuse, una democratică – compusă din acei oameni politici care doreau puterea pentru a o pune în serviciul interesului public – și alta antidemocratică – reunindu-i pe „ciocoi”, adică pe acei politicieni care, prin acapararea puterii în stat, doreau să-și etaleze calitățile și ambițiile, urmărind numai realizarea propriilor interese –, exprimându-și totala încredere în victoria primei tabere:

„Tânăra democrație românească însă își va face datoria: Nu se va da înfrântă, căci simte răspunderea ce o are față de neamul nostru și față de civilizația umană. Ea va răspunde după cuviință ciocoilor, îi va readuce la neputință și-i va sili să-și schimbe mentalitatea. Reprezentanții, luptătorii ei vor ieși pe câmpul deschis al luptei și sprijiniți de opinia publică românească și de forța ideilor noi care străformează viața sufletească a popoarelor și structura statelor, desigur vor birui”³³.

Atașamentul lui I. Clopoșel la ideea democrației, pusă în circulație, alături de ideea naționalismului, de războiul mondial, era însă anterior respectivului eveniment. Pentru că, înțelegând democrația ca pe un cadru politic care asigură condițiile și posibilitățile de manifestare plenară a energiilor materiale și spirituale ale tuturor membrilor unei societăți, el considera că, cel puțin teoretic, principiul democratic poate fi aplicat și în statul multinațional, locul indivizilor fiind luat în acest caz de către grupurile etnice, de către diferitele naționalități care conviețuiesc într-un anumit cadru politic, deși recunoștea că situația concretă era alta.

³³ I. Clopoșel, *Lupta pentru democrație*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 41, 1920, p. 1.

„Experiențele seculare ne spun că în statele poliglote foarte cu greu reușesc să-și găsească toate națiunile fericirea obștească, fiindcă fanatismul nu poate fi distrus și națiunea mai puternică tinde încontinuu să slăbească pe celelalte, iar democrația niciodată nu va putea să-și vădească roadele”³⁴.

Prin forma de guvernământ de tip democratic, raportul stat-societate este repus pe bazele sale firești. Statul, afirmă el, nu constituie și nu trebuie să constituie un scop în sine, ci numai un instrument pentru asigurarea progresului societății:

„Statul este organul societății, autorizat cu menținerea ordinii, cu perceperea dărilor [...] el nu-și are ținta în sine însuși; el este un mijloc destinat să permită individului să se dezvolte liber și să-și desfășoare întreaga sa personalitate morală [...] Nu poate fi statul un scop, o țintă finală, ci un mijloc, o posibilitate de a ajunge la perfecțiune viața individului și a societății omogene al cărei membru este un individ. E falsă concepția că statul ar avea de țintă o constituire și o regularizare a societății după un plan ideal; statul nu este peste societate, ci mandatarul, delegația, produsul societății”³⁵.

Privită ca acea formă de guvernământ prin intermediul căreia se realizează pe plan intern apropierea sau chiar concordia dintre clasele sociale, iar pe plan extern colaborarea și respectul reciproc dintre popoare, regimul politic de tip democratic a fost considerat de către I. Clopoșel cea mai sigură cale pe care noul

³⁴ I. Clopoșel, *Însemnări pe răboj...*, p. 109.

³⁵ I. Clopoșel, *Frământările unui an. 1918*, Editura Biroul de imprimare „Cosânzeana”, Sibiu, 1919, p. 21.

stat român se putea impune în contextul internațional al momentului.

Democrația și problemele antrenate de ea au reprezentat un subiect predilect de reflecție pentru I. Clopoșel, dezbătut pe larg în publicistica sa. Într-un prim volum, care reunește materiale consacrate acestei problematici (*Lupta pentru democrație în România de la actul Unirii încoace*, Brașov, 1921), el analizează primii doi ani de activitate politică românească din Ardeal, constatând cu satisfacție conturarea unui curent democratic ferm, a unei puternice solidarități a partidelor democratice, determinată, după părerea sa, de realitatea social-economică a acestei provincii. Remarcând superioritatea economică a ardelenilor față de locuitorii Vechiului Regat, generată de efectele benefice în acest plan ale revoluției pașoptiste, el subliniază faptul că lupta de eliberare națională din Ardeal a avut ca temei necesitatea emancipării politice și culturale a populației românești din imperiul austro-ungar:

„Să înțelege, nu este suficient să huzurești în bunăstare materială, ci este nevoie să beneficiezi de roadele culturii și să te amesteci în viața publică. Acestea însă nu se puteau obține decât prin libertate politică. Iată sensul înalt al luptei politice susținute cu avânt de românii ardeleni. Era deci o necesitate organică la 1 Decembrie să se proclame pe lângă unire, libertate și organizare democratică de stat, prin contrast cu apăsarea de stat și pseudo-naționalismul guvernelor ungurești”³⁶.

I. Clopoșel a subliniat însă faptul că administrația Vechiului Regat, instaurată după 1918 și în Ardeal, distrugea toate instituțiile democratice locale și introducea un regim politic

³⁶ I. Clopoșel, *Lupta pentru democrație în România...*, p. 6.

inferior, caracterizat prin „balcanizarea” aparatului funcționăresc, pierderea încrederii cetățenilor în instituțiile publice, nimicirea elementelor siguranței și ordinii publice.

„De la desființarea prin decret-lege a autonomiei administrative ardeleni, a început introducerea modelelor administrative din vechiul regat, adoptarea grăbită și necugetată a sistemelor inferioare de guvernare. Nimeni, însă, nici inițiatorii adopțiunilor, nu au curajul să spună că vor dura multă vreme formele inferioare împrumutate acum Ardealului. Acesta este însă un joc de-a provizoratele, care cu cât se prelungește, cu atât zguduie mai puternic bazele așezărilor statornice reclamate de un popor supt de război, care acum ahtiază după pace și liniște rodnică”³⁷.

El a conștientizat nocivitatea afirmării autonomiei temporare a Ardealului în cadrul statului român, în contextul politic internațional din momentul respectiv, dar a susținut, totuși, ideea că o eventuală autonomie ar fi putut oferi celorlalte teritorii românești, și chiar statului întreg, „un model de încheiere democratică și frumoasă experiență”, posibil a fi utilizată la consolidarea întregii țări. În același timp, el a semnalat și existența unei mentalități periculoase și păguboase, conform căreia noile teritorii intrate în corpul statului român nu au nimic bun și „trebuie supuse necondiționat legilor, regulamentelor, dispozițiilor vechiului regat, chiar dacă sunt anacronice”³⁸.

I. Clopoșel a constatat faptul că susținătorii autonomiei ardeleni n-au fost înțeleși de către reprezentanții partidelor istorice din Vechiul Regat, care, profitând de disputa politicienilor locali pe tema autonomiei sau integrării administrative a

³⁷ *ibidem*, p. 9.

³⁸ *ibidem*, p. 8.

provinciei, acționau în direcția dezbinării vieții politice locale. Acțiunea acestora a fost etichetată de către I. Clopoțel ca fals patriotism și fals democratism:

„Fals patriotism, pentru că se lucrează cu inconștientă și lipsă de prevedere la sleirea forțelor acestui popor și fals democratism, pentru că în spiritul ca și în activitatea partidelor istorice nu simțim suflul vremii noi, înțelegerea situației, inspirația din tot ceea ce s-a lucrat și se lucrează aiurea la fixarea bazelor de dreptate socială înlăuntrul țărilor”³⁹.

I. Clopoțel a sesizat faptul că existența unei alianțe a forțelor democratice românești, așa cum se contura aceasta în primii doi ani de după Unire – compusă din partidul național din Ardeal, naționaliștii democrați, țărăniștii și fracțiunea democrată din Basarabia și Bucovina –, și introducerea unei guvernări cu un program de reforme de această nuanță amenința însăși existența partidelor istorice. Subliniind similitudinea dintre atitudinea oligarhiei maghiare față de naționalitățile din imperiul austro-ungar și cea a oligarhiei din Vechiul Regat în raport cu păturile largi ale populației, cu alte cuvinte esența conservatoare a oricărei oligarhii, I. Clopoțel considera că numai forțele democratice erau în măsură să asigure modernizarea societății umane în general, deci și a celei românești:

„Oamenii mari ai României aceia vor fi, care se vor dovedi capabili să organizeze țara pe baza principiilor democratice de stat. Adică aceia care vor restabili un echilibru social echitabil. Nu putem acorda creditul acelor care, într-o țară care se bucura de o independență de jumătate de secol,

³⁹ *ibidem*, p. 14.

n-au înțeles datorită de a introduce așezămintele culturale și civilizate cerute imperios de vreme și poartă răspunderea mișcării țărănești revoluționare de la 1907, și care, nici după eforturile de sublim eroism al maselor în războiul național, nu pricep că e absolută nevoie să atingem linia socială la care stau statele europene”⁴⁰.

Într-un alt volum (*Criza democrației în România*, Cluj, 1926), I. Clopoșel a pus în discuție, între altele, criza în care intrase viața politică ardeleană, generată mai ales de destrămarea solidarității politice create la Alba Iulia, datorită încetării colaborării, atât de fructuoase până atunci, dintre partidul național și partidul social-democrat. Diferențele dintre cele două forțe politice, manifestate latent în primii doi ani de după Unire, accentuându-se odată cu ascensiunea partidului național-țărănesc la guvernare, abdicarea conducătorilor acestuia de la principiile democrației l-au determinat pe I. Clopoșel să-i părăsească rândurile și să se înregistreze activ în partidul social-democrat:

„O serie de acte de guvernământ (ale P.N.Ț. – s.n.) au contrazis lozincile primenitoare ale anilor de opoziție care au rodit enorma popularitate! Au intrat apoi în arenă diferite grupuri, clanuri, anturaje, echipe de profitori pentru dominațiune de slujbe și de situații; lăcomia și concurența pentru întâietate n-au putut fi stărpite. Peste capul conducerii oficiale operau elemente centrifugale individualiste”⁴¹.

Remarcând faptul că sub lozinca democrației au fost comise o serie de abuzuri și nedreptăți, el sublinia că nu sistemul demo-

⁴⁰ *ibidem*, p. 15.

⁴¹ I. Clopoșel, *Procesul de verificare a democrației românești*, în „Societatea de mâine”, an XII, 1935, nr. 3-4, p. 55.

cratic în sine este vinovat de cele întâmplare, ci aceia care se erijează în reprezentanții săi și care îl aplică în mod eronat. Căci, după părerea sa, numai democrația era în măsură să introducă acel regim de guvernare care să asigure înscrierea societății românești pe o traiectorie de dezvoltare ascendentă și, implicit, depășirea situației de criză profundă în care se afla ea.

„Democrația este chemată să vindece rănilor, să înlăture adversitățile, să solidarizeze, să armonizeze și să contopească sufletul provinciilor românești. Sistemul democratic curăță câmpul de bălării și prin idealismul purificator găsește soluțiile cele mai rodnice de ieșire din impasul grav în care ne găsim”⁴².

Mai mult, I. Clopoțel considera că numai un regim politic de tip democratic putea garanta dăinuirea și dezvoltarea noilor state rezultate în urma războiului mondial, între care și România, acesta facilitând, prin însăși esența sa, legături și alianțe cu statele europene de aceeași factură. Evocând, în contextul politic premergător celui de al doilea război mondial, contribuția democrațiilor occidentale la formarea statului național unitar român, el a considerat ca nefirească orientarea unei părți a clasei politice românești spre național-socialism și fascism, afirmând că „Numai o mână nevăzută de reacționari și profitori orbi e în stare să abată într-altă parte destinele poporului român”⁴³.

Deși recunoștea că și un regim de tip dictatorial putea avea efecte pozitive în planul guvernării, uneori chiar mai rapide decât cele generate de regimul democrat, el nu pune la îndoială

⁴² I. Clopoțel, *Cultul democrației active*, în „Societatea de mâine”, an VII, 1930, nr. 8-9, p. 148.

⁴³ I. Clopoțel, *Între două fronturi de luptă*, în „Societatea de mâine”, an XIV, 1937, nr. 2, p. 78.

superioritatea acestuia din urmă, superioritate rezultată din faptul că el angajează în mod real și conștient marea masă a cetățenilor unei țări. De asemenea, numai democrația era capabilă, după părerea sa, să înlăture particularismele și rivalitățile, să identifice și să promoveze principiile aplicabile pretutindeni și să stabilească punți de legătură între forțele politice din diferite țări.

Analizând situația din țările central-europene și balcanice, unde exista o mare diversitate și o la fel de mare divizare a forțelor politice, el susținea necesitatea creării unei alianțe a forțelor social-democrate, care să militeze pentru evitarea convulsiilor în zonă:

„Nu este instrument mai chemat și mai eficace de a înlătura barierele și a pune de acord necesitățile particulariste ale statelor din regiunea mijlocie și sud-est europeană în afara intrării în arenă a marii forțe morale care e social-democrația [...] Social-democrația este trăsătura de unire care deschide calea frecvențelor dintre state, care anulează izolarile și pune în cunoștința exactă a necesităților reale”⁴⁴.

I. Clopoșel a subliniat în repetate rânduri necesitatea afirmării României ca un factor activ în arena internațională și a stabilirii unei concordante între politica sa externă și cea europeană. El a susținut chiar ideea realizării unui statut inter-etatist european, a federalizării europene, considerând că statul român era interesat direct de realizarea unui asemenea proiect.

„România nu numai că nu e indiferentă și recalcitrantă, ci gata spontan să-și ofere colaborarea întru realizarea unui statut inter-etatist european, pentru că-și dă seama perfect

⁴⁴ I. Clopoșel, *Social-democrația în statele dunărene și balcanice*, Editura revistei „Societatea de mâine”, București, 1935, p. 26.

de bine de cele trei considerații superioare ce decurg cu necesitate din examinarea planului federalizării: sporește interdependența economică prin facilitarea schimburilor de produse, se creează noi surse de venituri din fertilizarea capitalurilor investite în Europa Orientală bogată mai ales în materii prime și se stabilesc garanții de pace, garanții după care ahtiază toată lumea, în primul rând capitalul”⁴⁵.

Un asemenea statut inter-etatist se putea realiza efectiv mai ales pe linia integrării economice a țărilor europene. Căci, după părerea sa, chiar dacă se poate imagina „o integrală și unică dominație politică”, aceasta nu ar avea ca efect „contopirea diferențierilor naționale”, ci, dimpotrivă, afirmarea mai clară și mai pregnantă a diferitelor individualități naționale existente în perimetrul european⁴⁶.

În același timp, I. Clopoțel a conștientizat și efectele negative ale integrării în cazul statelor slab dezvoltate, așa cum era și cel român. Cele afirmate de el în acest context, ca de altfel multe din ideile sale, își păstrează valabilitatea, cel puțin pentru țara noastră, și astăzi:

„Să nu acceptăm cu ușurință injoncțiunile externe, care vor să ne inunde țara cu produse străine și să sufoce prin aceasta activitatea indigenă [...] să convingem cercurile atotputernice din Apus să nu ne pună jugul în gât, să renunțe la servituți și să ne acorde împrumuturi în bani gheață, nu în mărfuri, căci numai astfel putem trăi, ne

⁴⁵ I. Clopoțel, *Acuitatea chestiunii de federalizare europeană*, în „Societatea de mâine”, an VII, 1930, nr. 11, p. 216.

⁴⁶ * * * *Uniunea vamală*, în „Societatea de mâine”, an VII, 1930, nr. 3, p. 118.

putem dezvolta și putem oferi garanții solide de respectare a angajamentelor de replătire a datoriilor contractate”⁴⁷.

În pofida acestui îndemn la prudență vizavi de capitalul străin, I. Clopoșel n-a fost un adept al formulei liberale „prin noi înșine”, ba chiar a considerat-o responsabilă pentru situația economiei românești din momentul respectiv. Contrar unor oameni politici sau gazetari, care încercau să explice criza societății românești din momentul respectiv prin invocarea anumitor cauze externe, I. Clopoșel a indicat drept cauză fundamentală a acesteia instabilitatea vieții politice interne:

„O criză gravă descumpănește organismul statului [...] Pentru că nu avem încredere în noi înșine și, evident, nici străinătatea nu se îmbulzește să ne dea târcoale atâta vreme cât ne vede sbătându-ne în nestabilitatea regimurilor politice. Ai impresia că la noi nu prinde nici o așezare statornică, nu există nici o continuitate, ce se clădește azi se va răsturna mâine, plutim în nesiguranța dăinuirii firavelor noastre înfăptuiri [...] Agitația politicianistă ar trebui să-și suspende morișca alarmării fără frâu [...] Căci altfel prăbușirile neașteptate ale înfiripărilor produc efecte deprimante în țară și peste hotare, demoralizând pretutindeni pe toată lumea. Și mai toată această vâlvă politică se petrece numai în cercurile profesionist-politice, în sfera spumei ce se zbate deasupra păturilor populare. Poporul român își are renumele său bine întemeiat și nu încap false opinii despre statornicele sale virtuți de muncă și economie”⁴⁸.

⁴⁷ I. Clopoșel, *Servituți inacceptabile și stagnare industrială*, în „Societatea de mâine”, an VII, 1930, nr. 10, p. 207.

⁴⁸ I. Clopoșel, *Cultul democrației active*, p. 147.

VI. Cercetarea sociografică

Cunoscut îndeobște ca gazetar și publicist, I. Clopoșel a fost, în același timp, unul din cei mai pasionați și mai avizați cercetători ai realității sociale, activitatea sa pe acest teren acoperind în întregime întregul interval temporal al perioadei interbelice. Demersul metodologic propus și utilizat de el sintetizează într-o manieră originală¹ trei direcții majore ale cercetării sociale care se manifestau în momentul respectiv pe plan internațional și național, și anume: modelul sociografic al lui S. R. Steinmetz, schema de lucru bazată pe bugetele de familie a lui Frédéric Le Play și monografia sociologică a lui Dimitrie Gusti.

În pofida acestei triple determinări metodologice, I. Clopoșel și-a etichetat propriul demers ca fiind unul de factură sociografică, opțiunea sa terminologică datorându-se, după cum declara chiar el, faptului că modelul sociografic a fost, în ordine cronologică, primul din cele trei cu care a avut contact direct, prin intermediul sociografilor Braun Robert și Arădi Victor, membri marcanti ai Societății maghiare de sociologie, condusă de Jászai Oszkar.

¹ I. Filipescu, S. Chelcea, *Ion C. Clopoșel – sociolog și publicist patriot*, în „Viitorul social”, an LXXIX, 1986, noiembrie-decembrie, p. 557.

„Dacă nu m-aș fi întâlnit cu Braun Robert și Arădi Victor de la Societatea de Sociologie a lui Jászai n-aș fi fost tentat să mă consacru acestei mișcări monografice”²,

mărturisea Ion Clopoșel spre sfârșitul vieții. De altfel, trebuie să menționăm faptul că, dacă pe Braun Robert l-a cunoscut indirect, prin intermediul monografiei acestuia din anul 1906 despre localitatea arădeană Cicir, cu Arădi Victor el a colaborat direct, în cadrul mișcării de cercetare socială din jurul revistei „Societatea de mâine”.

Deși a optat pentru formula sociografiei, I. Clopoșel a dat o înaltă apreciere și paradigmei monografice, subliniind contribuția lui Dimitrie Gusti la dezvoltarea pe baze științifice a sociologiei și, implicit, la dezvoltarea sociologiei românești.

„Sociologia a fost mult controversată, contestându-i-se titlul de disciplină științifică [...] Gusti s-a străduit să pună bazele unei științe solide a sociologiei [...] Elaborarea pe îndelete a chestionarului și analiza meticuloasă a faptelor sociale pe teren au fost prilejuri care au dat științei sociologice de la noi o orientare cu totul nouă. Luându-și sursele din însăși viața socială a țării, sociologia și-a definit tot mai mult scopurile și și-a lărgit și îmbogățit orizonturile. Din însăși materia aceasta vie a sa, sociologia și-a construit teoria cea mai adecvată și mai plină de adevăr [...] Monografia a fundamentat știința sociologică. Prin observație și experimentare, prin datele empirice și prin metoda analitică, sociologia s-a recules și și-a luat avântul meritat”³.

² *Ion Clopoșel la 90 de ani* – Interviu realizat de Septimiu Chelcea și Iancu Filipescu, în „Viitorul social”, an LXXVI, 1983, martie-aprilie, p. 160.

³ I. Clopoșel, *Avântul științific al sociologiei prin cercetarea monografică*, în „Societatea de mâine”, an XI, 1934, nr. 4-5, p. 67.

I. Clopoșel a fost un sociolog de teren în adevăratul înțeles al cuvântului, care a „călcat” cu piciorul multe din zonele montane („satele răzlețe”) ale Transilvaniei și Banatului, aplecându-se cu pasiune și răbdare asupra problemelor locale:

„[...] am cutreierat satul, am intrat în case, am stat de vorbă pe îndelete cu oamenii și am căutat să prind fizionomia economică și sufletească a așezărilor lor sărăcăcioase”⁴.

Această permanentă raportare la realitatea socială a realizat-o de pe poziția unui cercetător înarmat cu o metodologie adecvată, Ion Clopoșel mânuind cu pricepere un corp de metode și tehnici, ale cărui elemente principale erau: *observația directă a faptelor și fenomenelor sociale* („dacă nu trăiești printre ei, nu poți să știi nimic”, spunea el, referindu-se la moși), *ghidul de interviu pentru anchetarea informatorilor* („aveam un chestionar tipărit, foarte amănunțit, care servea exclusiv anchetatorului”) și *fișa bugetului de familie*. Acest din urmă instrument a fost deosebit de apreciat de către I. Clopoșel, care, referindu-se la fișa bugetului de familie elaborată de către Mihail Șerban în cadrul „Institutului de Studii Societatea de mâine”, sublinia importanța cuantificării pentru studierea diferitelor fenomene sociale:

„Prin aceasta nu numai că dă posibilități noi pentru cercetătorul sociolog, dar coordonează toate rezultatele în tablouri clare [...] sistemul acesta ne deschide un orizont nou de cercetări nu numai în domeniul sociologiei, dar și în al psihologiei, moralei, politicii, economiei[...] în orice domeniu legat de viața omenească. Prin lansarea chestionarelor sociografice se începe o muncă uriașă, care de

⁴ I. Clopoșel, *Cum trăiesc țărani noștri*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 31-32, p. 532.

fapt la noi în țară nu s-a cutezat până acum să se facă în mod serios [...]”⁵.

Întocmirea de bugete de familie ale unor gospodării țărănești n-a constituit un scop în sine, ci a reprezentat principala cale de a răspunde obiectivului considerat de el a fi prioritar în cazul cercetărilor de teren, și anume:

„[...] să precizez cu ajutorul datelor oficiale și al informațiilor directe câte familii pot trăi în mod independent din rodul pământului lor și din veniturile animalelor crescute de ele, nefiind nevoite a angaja numai la alții, ori a lua drumul în altă parte”⁶.

I. Clopoșel a acordat o atenție deosebită și *studiului documentelor*, fie ele oficiale sau personale. El a subliniat importanța consultării *cărților funciare*, ale căror prefete conțineau o descriere sociografică amănunțită a localităților, precum și a *statisticilor oficiale* întocmite de către autorități, însă a atras atenția asupra faptului că cercetătorul nu trebuie să accepte fără rezerve aceste statistici, ci să facă verificări personale la fața locului.

Rezerve serioase a manifestat I. Clopoșel și față de investigarea opiniei publice, în care cercetătorul trebuie, după părerea sa, să treacă, prin analize de profunzime, dincolo de aparențele conținute în răspunsurile celor anchetați:

„Nimic mai serios decât să întreprinzi cu succes investigații plebiscitare pentru a înțelege starea de spirit a unei

⁵ H. Trandafir, *Anchete sociografice*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 23-24, p. 414.

⁶ I. Clopoșel, *Sociografie românească. Anchetarea plășilor muntoase Margina, Almăj, Vașcău și Beiuș*, Editura revistei „Societatea de mâine”, Cluj, 1928, p. 10.

comunități, a unei regiuni, a unei epoci. Un spirit critic nu se va mulțumi cu răspunsurile oricui, nu se va potrivi oricărei afirmații a celor chestionați. E necesară o muncă de migăleală, de stăruință, de înțelegere, înlăturând aparențele înșelătoare, refuzând expunerile romantice, selecționând neîntrerupt datele ce ți se servesc”⁷.

I. Clopoțel a fost un cercetător social care s-a orientat cu predilecție asupra problemelor contemporaneității („complexul vieții actuale, marele vârtej al necesităților”), reproșându-le publiciștilor în general și autorilor de monografii în special cantonarea excesivă în trecut și ignorarea prezentului.

„De obicei realitățile actuale ale satului nu sunt văzute cu ochi cuprinzător și precis. Publiciștii se cufundă în istoria veacurilor trecute și se luptă cu tot felul de ipoteze, unele mai îndrăznețe decât altele. Sunt lăudate până la exagerare faptele celor de ieri, fără a se întreba oare cei de astăzi ce fel de obligații au? Trecem pasivi pe lângă marele fluviu al vieții, fără să ne întrebăm conștiința dacă suntem ori nu datori să captăm noile izvoare ale sănătății și să aducem pe un făgaș sănătos fluviul forțelor morale și materiale [...]”⁸

Concepută ca *studiu în exclusivitate al contemporaneității*, metoda de investigație propusă de către I. Clopoțel a fost considerată, alături de cele ale lui D. Gusti și N.A. Constantinescu, ca una dintre direcțiile fundamentale de cercetare din sociologia românească interbelică. Astfel, referindu-se la studiul comunităților rurale, I.D. Suciu afirma următoarele:

⁷ * * * *Materialul anchetelor sociale*, în „Societatea de mâine”, an VIII, 1931, nr. 1, p. 35.

⁸ I. Clopoțel, *Problemele unor străvechi așezări românești din Banat. Rezultatul unei anchete sociografice în Cornereva și Bogoltin*, în „Societatea de mâine”, an XVI, 1939, nr. 3, p. 84.

„În privința felului de a ajunge la cunoașterea bunurilor și nevoilor unui sat, în sociologia românească sunt trei metode: a) metoda sociografică a d-lui Ion Clopoșel se caracterizează prin îndepărtarea pe cât posibil a tot ceea ce constituie romantismul istoric, atât de necontrolabil, insistând mai mult asupra realităților sociale, care, după d-sa, au o mare și vădită întâietate pentru refacerea românismului. D. Ion Clopoșel este pentru soluționarea imediată a nevoilor locale, ceea ce face din metoda d-sale un lucru exact, practic și controlabil; b) o a doua metodă e cea a Școlii sociologice de la București de sub conducerea d-lui prof. D. Gusti [...]; c) o a treia metodă de monografie ne-a dat-o d. prof. N.A. Constantinescu [...] D-sa reprezintă mai mult concepția spirituală, dând o mare însemnătate trecutului, însă fără să neglijeze prezentul”⁹.

Adept și promotor al metodei sociografice, I. Clopoșel n-a intenționat să facă din sociografie o disciplină autonomă, ci a conceput-o doar ca pe o primă și necesară etapă a cunoașterii sociologice, ca pe un preambul al sociologiei:

„Toată munca de anticipare, de îngrămădire prealabilă a materialului smuls prin anchete, direct pe teren, pe care urmează a-l cerna, a-l ordona și cuprinde în încheieri speciale este de resortul sociografiei. Faptele observate sunt supuse apoi unei rânduirii, unei examinări și caracterizări ce depășesc scopurile sociografice și au caracterul de sociologie teoretică, doctrinară, științifică”¹⁰.

⁹ I.D. Suci, *Fragmente din monografia comunei Alioș*, în „Societatea de mâine”, an XVIII, 1940, nr. 1, p. 21-22.

¹⁰ *Ion Clopoșel la 90 de ani* – Interviu realizat de Septimiu Chelcea și Iancu Filipescu, în „Viitorul social”, an LXXVI, 1983, martie-aprilie, p. 159.

El și-a motivat cantonarea în această primă fază a cunoașterii sociologice prin două considerente, și anume:

a) practicarea cu succes a sociologiei necesita, după părerea sa, o pregătire specială și o competență pe care el nu și le aroga, în pofida lecturilor sale întinse și aprofundate în acest domeniu;

b) culegerea de date, ancheta de teren, reprezenta, în opinia sa, o operație tot atât de importantă ca și activitatea sociologică propriu-zisă, aceea de abstractizare și generalizare a materialului factual și de elaborare a legilor sociologice.

Ca urmare, această muncă migăloasă de adunare a materialului factual necesar sintezelor sociologice necesita, și ea, după părerea sa, oameni competenți și dăruți.

„Vom fi convinși că încheierile unei cercetări vor fi cu atât mai nezdruncinate, adică mai adecvate împrejurărilor și mai realiste, cu cât materialele documentare achiziționate se vor distinge prin maximum de prudență și veracitate”¹¹.

Și, cum elaborarea sintezelor sociologice, a legilor dezvoltării sociale, presupunea acumularea unui material documentar reprezentativ și obiectiv, I. Clopoșel a încercat, în anul 1925, să inițieze în jurul revistei „Societatea de mâine” un grup de cercetare socială, care să desfășoare anchete de teren.

„Cum să te ridici la formule în mod universal valabile, la legi sociologice, dacă nu posezi un număr cât mai mare de date reale ce se pot supune aceleiași interpretări? [...] Materialul anchetelor strâns pe îndelete, în mod migălos și documentat, cu ajutorul statisticilor, va fi de neprețios

¹¹ I. Clopoșel, *Sociologie și sociografie. O grupă de probleme din depresiunea carpatică Bran*, în „Viitorul social”, an II, 1973, p. 430.

folos la stabilirea unor rezultate-sinteze în mod cu totul obiectiv, lipsit de orice prejudecăți [...]"¹².

Inițierea acestui sistem de anchete a fost determinată, fără îndoială, de avântul mișcării monografice condusă de D. Gusti, care inaugura în același an, cu Seminarul de sociologie din București, cercetările colective românești de teren, prin campania monografică de la Goicea Mare.

I. Clopoșel a militat pentru concentrarea forțelor tuturor celor doritori și capabili să întreprindă investigații de teren, precum și pentru *sistematizarea anchetei*, adică pentru elaborarea unui plan de lucru al cercetărilor sociale, pentru fixarea unor direcții tematice comune, ca și pentru coroborarea eforturilor financiare ale susținătorilor acestor cercetări:

„Cercetarea la fața locului, culegerea informației exacte este faptul primar pe care urmează să se razime edificiul de pură speculație intelectuală ori de realizare practică. Fără a fi bine întemeiați asupra faptelor nu putem proceda la o arhitectură solidă a planurilor [...] Sistemul de anchetă la fața locului, luând sub analiză fenomenele vieții publice, intrând în dedesubturile sufletești ale păturilor sociale, merită a fi încetățenit și la noi. Ancheta agrară, industrială, demografică, sanitară întemeiată pe cercetări minuțioase de fapte, pe statistică, ne va fi de infinită utilitate obștească. Ea va fi suportul oricărei acțiuni [...] Cum o vom obține? [...] Se impune cu necesitate constituirea unui plan hotărât de lucru, fixarea unei direcții precise pentru grupul intelectualilor ce se vor consacra anchetelor și al

¹² I. Clopoșel, *Să ne asociem!*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 4-5, p. 51.

celor care vor să împinteneze prin concurs moral și material o asemenea acțiune [...]”¹³.

Instituționalizarea sistemului de anchete de sub egida revistei a debutat prin publicarea *Statutelor* „Asociației intelectualilor Societatea de mâine”, în februarie 1925. „Asociația” și-a fixat drept scop „inițierea anchetelor și cultivarea științelor social-economice”, obiectiv ce urma a fi realizat prin:

- a) cercetarea situației economice, demografice, sanitare și culturale a populației;
- b) studierea situației specifice a minorităților etnice;
- c) sintetizarea materialului documentar și elaborarea de soluții pentru problemele sociale depistate pe teren;
- d) editarea de sinteze informative și de studii teoretice;
- e) organizarea de conferințe și școli libere;
- f) sprijinirea formării specialiștilor în domeniul științelor sociale¹⁴.

Scopul și obiectivele „Asociației”, prezentate în detaliu în adunarea de constituire din 11 februarie 1925, au fost sintetizate de către I. Clopoșel astfel:

„Vrem să cunoaștem la fața locului condițiile materiale ale populației, viața sa morală, gradul de intelectualitate, aspectele etnografice, demografice și biologice, mentalitatea despre ideea de stat și îndatoririle cetățenești, cadrele istorice, situația populației minoritare, să reconstituim datele statistice, pentru ca la sfârșit să facem operă de sinteză, să creăm formulele sociologice [...] Scopul

¹³ I. Clopoșel, *Sistematizarea anchetei*, în „Societatea de mâine”, an I, 1924, nr. 35, p. 691.

¹⁴ * * * *Asociația intelectualilor „Societatea de mâine”. Statutele*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 4-5, p. 75-76.

nostru întreit: să cunoaștem necesitățile pământului nostru, să tragem concluzii de ordin sociologic și să închegăm rândurile cărturării noastre”¹⁵.

„Institutul de Studii Societatea de mâine”, denumire adoptată în adunarea de constituire a „Asociației”, era structurat pe patru secțiuni – *economică, sanitară, culturală, minoritară* – membrii ei urmând a fi grupați din punct de vedere administrativ în secții regionale, care trebuiau să întrunească cel puțin 40 de membri activi. El a fost proiectat a fi o organizație cultural-științifică de anvergură, atât ca dimensiune cantitativă și extensie teritorială, cât și ca producție științifică.

„Vom spune că am izbândit abia atunci când institutul de studii va avea 3.000 de membri activi și va fi capabil să editeze zece monografii pe an”,

preciza I. Clopoșel în cuvântul de deschidere a adunării constituante¹⁶.

„Institutul de Studii Societatea de mâine” era condus de către un *comitet central*, compus din membri fondatori din afara Clujului, președinții secțiilor, președinții comitetelor regionale și de un *comitet executiv*, alcătuit din D. Gusti (președinte), P. Suci, Ax. Iancu, V. Arădi, I. Jumanca, S. Manuilă, ing. Macșai, I. Clopoșel, Gr. Gyàrfàs, dr. Páll Arpad și dr. Rudolf Brandsch. Remarcăm prezența lui D. Gusti în fruntea comitetului executiv, fapt care demonstrează rolul său în crearea institutului, precum și atașamentul membrilor acestuia la principiile care călăuzeau activitatea Institutului Social Român din București. De

¹⁵ I. Clopoșel, *Institutul de Studii Societatea de mâine – Cuvântul de deschidere al Adunării constitutive*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 7, p. 103.

¹⁶ *ibidem*.

asemenea, remarcăm și cooptarea în conducerea institutului a unor intelectuali minoritari, ceea ce ilustrează, pe de o parte, deschiderea acestuia spre problemele minorităților etnice, iar, pe de altă parte, dorința acestora de colaborare cu intelectualitatea românească.

„Institutul de Studii Societatea de mâine” s-a remarcat în peisajul cercetării sociale românești prin *efortul de instituire a chestionarului ca normă unitară de sistematizare a investigațiilor de teren*. Conducătorii și animatorii săi au fost preocupați de elaborarea unui instrument de lucru comun, menit să asigure caracter unitar cercetărilor, precum și recoltarea unui material documentar relevant din punct de vedere științific, obținut în condițiile unei obiectivități depline și pretabil la o prelucrare unitară:

„Prin aceste cercetări putem primi un tablou clar despre viața socială adevărată a unei unități geografice și prin folosirea acestor fel de chestionare putem asigura uniformitatea studiilor, a căror unitate e de o importanță primordială pentru dezvoltarea sociografiei, deoarece numai pe baza studiilor uniforme putem ajunge la cunoștințe sociale în general, iar studiile făcute pe baza diferitelor sisteme dau numai niște rezultate secundare”¹⁷.

O contribuție deosebită la activitatea metodologică a Institutului au avut-o Victor Arădi, care a elaborat proiectul unui chestionar sociografic ale cărui coordonate erau inspirate din teoria monografică gustiană, și Mihail Șerban, autorul unui „formular individual (familiar) pentru strângerea materialului

¹⁷ * * * *Asociația intelectualilor „Societatea de mâine. Statutele*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 4-5, p. 76.

documentar servind la stabilirea bazelor economice ale existenței sociale”.

Un alt merit de necontestat al Institutului a fost *instituirea anchetei ca metodă de standardizare a cercetării rurale*. Din această perspectivă, menționăm ancheta colectivă proiectată de conducerea sa, prin intermediul Secției din Turda, pentru vara anului 1925¹⁸. Organizarea unei asemenea investigații de amploare, ca extensie teritorială (în peste 60 de localități de pe Valea Arieșului) și durată (o lună de activitate pe teren), a constituit însă o adevărată „piatră de încercare” pentru Institut, implicând rezolvarea unor probleme logistice (suport financiar, echipă de investigatori, asigurarea condițiilor de cazare și masă pe teren), se pare, insurmontabile, din moment ce data începerii anchetei a fost amânată *sine die*.

Încercând să depășească acest moment dificil, „Institutul de Studii Societatea de mâine” a lansat prin intermediul revistei *un concurs de monografii economice regionale*, ce trebuiau să fie realizate pe baza unui *chestionar-tip* elaborat de către I. Clopoșel, prin intermediul căruia se încerca obținerea unor date comparabile în vederea alcătuirii unor sinteze sociale zonale. Acest chestionar cuprindea următoarele întrebări:

„I. Ce s-a scris până acum despre localitate (arătarea izvoarelor, ce documente istorice și monumente posedă; câte case – familii – suflete sunt, cât pământ are localitatea și cine sunt proprietarii (particulari, obștii, composesorate – urbarialiști – comune, satul): arător, grădină, fâneată, pășune, pădure și neproductiv (în jugăre); descrierea

¹⁸ * * * *Anchetele noastre pe Valea Arieșului*, în „Societatea de mâine”, an II, 1925, nr. 29-30, p. 490.

geografică pe scurt cu arătarea altitudinilor geografice; după naționalitate și confesie, apoi căsătoriile mixte (să se cerceteze registrul matriculelor condus de secretarul comunal)?

II. Câte familii pot trăi din lucrarea pământului propriu și prăsierea animalelor de muncă și consumație; câte jugăre sunt suficiente existenței unei familii (să se arate clasificarea fiecărei categorii de pământ, după vechea normă a cărților funduare); are populația simțul economiei, cum își plasează banul, dețin acțiuni, fac împrumuturi, peste tot preciziuni asupra noțiunii banului și la cât se evaluează în bani bugetul familial în medie generală; ce duc și ce cumpără de la târguri și ce piețe cercetează de obicei; au conștiința însoțirilor, asocierilor; unde angajează și ce fel de munci (agricole, minerit, lemnărit etc.) proletariatul localității?

III. Care sunt izvoarele de venituri? Câte ateliere mari și mici sunt, prăvălii și birturi (descrierea articolelor și cantității de desfacere, aflarea preferințelor și necesităților economice și culturale ale regiunii; ce rol economic atribuiți cârciumii și prăvăliei?

IV. Ce pretind oamenii, dacă sunt chestionați asupra posibilităților de dezvoltare a localității; ce revendicări ridică oficial primăriile și oamenii cu experiență din sat (drumuri, pășune, păduri – expertize de buget pentru înfăptuirea lor –, dări, îmbunătățirea producției, hranei și alte aspirații și posibilități de muncă); care credeți dv., în urma anchetei, că sunt nevoile reale, soluțiile mature ale posibilităților de dezvoltare și ce bogății ale localității credeți că pot să fie utilizate?

V. Care este hrana populației (descrierea amănunțită pentru fiecare sezon), care este îmbrăcămintea (descrierea interiorului caselor, podoabelor, curții); cât de departe este făcută diviziunea muncii între soți și ce existență au servitorii; ce scăderi se observă din punctul de vedere al hranei și îmbrăcămintei; să se observe aspectul alcoolismului.

VI. Este școală, câți elevi obligați, înscriși și câți cercetează școala; este nevoie de cămin școlar; cine din sat sau cătun citește foi, cărți, călindare, (care sunt acelea); câți cărturari a dat localitatea (sunt de la unire încoace elevi la școli superioare?); este biserică, o cercetează credincioșii, sunt secte: ce fenomene spirituale observați; sunt certăreți, omenoși, buni, bănuitori; de ce natură este majoritatea proceselor și pentru ce sume se judecă?

VII. Ce se poate spune despre sănătatea satului (părerea medicilor de circumscripție ori a medicilor anchetatori, dacă este posibil).

VIII. Care este viața socială a localității (obiceiuri, șezători, jocuri, întruniri), ce precizări se pot face asupra gândirii cetățenești (reflexii asupra vieții de stat, legilor, partidelor politice și comunității satului) și încotro gravitează piața de desfacere și aprovizionare (legăturile cu localitățile cu care constituie un complex economic).

IX. Explicarea cuvintelor particulare (idiomurilor) în legătură cu descrierea de mai sus¹⁹.

¹⁹ * * * *Pentru prosperitatea satelor. Patru premii pentru cele mai bune monografii regionale*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr.33-34, p.564

Instituirea acestui „sistem de monografii”, care urmau să fie realizate prin anchete individuale, a fost determinată, probabil, de faptul că revista și conducerea Institutului conștientizaseră imposibilitatea organizării și susținerii unor investigații de teren colective, încercând, astfel, regândirea și redimensionarea activității de cercetare desfășurată sub egida sa și, implicit, întemeierea unui cadru mai viabil și mai adecvat condițiilor și posibilităților concrete de lucru ale colaboratorilor.

În noul cadru organizatoric, cel al „Mișcării social-economice – asociația publiciștilor și intelectualilor cu interes permanent față de problemele social-economice”, constituită la sfârșitul anului 1926, colaborarea pe terenul cercetării sociale era formulată explicit în termenii „cooperației social-economice”, al cărei sens a fost exprimat sintetic de către Șt. Bezdechi astfel:

„O mână de oameni – care nu-s absorbiți de politica militantă – se constituiesc într-o societate al cărei scop este să strângă în chip sistematic, prin anchete și discuții relative la domeniul social-economic, toate sau cât mai multe din datele trebuincioase pentru rezolvarea nenumăratelor probleme din acest domeniu. Ea atrage atenția omului politic asupra acestor probleme și îi indică soluțiile care totalmente se degajează din studiul sistematic al acestor probleme. Dar chiar prin metoda ei de cercetare, prin interesul pe care caută să-l trezească pentru anumite chestii, prin publicațiile periodice pe care-și propun să le facă, speră să trezească în cercuri cât mai largi interesul pentru asemenea probleme și să agerească ochii cât mai

multora pentru recunoașterea nevoilor noastre și pentru găsirea leacului lor”²⁰.

Programul „Mișcării social-economice” se înscria pe coordonatele anterioare ale „Institutului de Studii Societatea de mâine” – descentralizarea cercetării sociale prin crearea de secții regionale, relativ independente față de centru; atragerea în asociație a publiciștilor minoritari dornici de colaborare cu colegii români; editarea lucrărilor mai importante într-o bibliotecă proprie –, lucru de altfel firesc, în condițiile în care se încerca asigurarea unei continuități între activitatea celor două instituții.

Statutul „Mișcării social-economice” detalia punctele și ideile cuprinse în statutul „Institutului de Studii Societatea de mâine”. Astfel, scopul său era:

a) să realizeze anchete și monografiile asupra realității sociale românești;

b) să trezească, prin conferințe publice și publicații periodice, interes pentru chestiunile sociale în rândul intelectualității;

c) să editeze lucrări cu conținut social și economic;

d) să adune și să pună la dispoziția cercetătorilor și autorităților informația necesară cunoașterii stărilor culturale și sociale ale diferitelor regiuni ale țării;

e) să întemeieze orice fel de întreprinderi economice care ar ajuta-o în atingerea scopurilor sale²¹.

Conducerea asociației era asigurată de către un *comitet de direcție* compus dintr-un președinte, trei vicepreședinți, un se-

²⁰ St. Bezdechi, *Cooperația social-economică*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 44, p. 688.

²¹ * * * *Mișcarea social-economică. Statute*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 49-50, p. 766 și 787-788.

cretar general, un casier și patru membri (președinții secțiilor științifice). Membrii asociației activau în cadrul organizațiilor regionale și al organizației centrale, care avea patru secții de specialitate – *economică, culturală, socială și minoritară* –, în cadrul cărora se puteau constitui, în anumite cazuri, și subsecții²². Primul comitet de direcție avea următoarea componență: N. Ghiulea – președinte, Șt. Bezdechi, dr. Müller și dr. Páll Arpád – vicepreședinți, I. Clopoșel – secretar general, Sulyok Ștefan – administrator, Caspar Fr. – casier, la care se adăugau președinții secțiilor – Vl. Ghidionescu (secția culturală), M. Șerban (secția socială), S. Cioranu (secția economică) și N. Dașcovici (secția minoritară). În cadrul acestor secții sunt menționați, în perioada imediat următoare constituirii lor, următorii membri: Vl. Ghidionescu, Bitay Arpad, Valeriu Pușcariu, Ion Breazu, Olimpiu Boitoș, Șt. Bezdechi, Iuliu Hațieganu, dr. Iacobovici, Ligheti Ernest, S. Manuilă, dr. Goia, dr. Olariu (secția culturală); Mihail Șerban, C. Sudețeanu, Șt. Bezdechi, Iuliu Hațieganu, Gh. Popovici, Radu Dragnea, P. Suciu, Ov. Hulea, Ion Mehedințeanu (secția socială); Sabin Cioranu, dr. Weiss (secția economică); N. Dașcovici, Ghiță Pop, Vasile Stoica, Ion Băilă, Emil Isac, P. Suciu, A. Buteanu, Kadar Emeric, V.V. Tilea (secția minoritară)²³.

Ca metode de investigație, *Programul „Mișcării social-economice”* propunea membrilor acesteia *ancheta de cabinet*

²² *ibidem*.

²³ * * * *Mișcarea social-economică – asociația publiciștilor și intelectualilor cu interes permanent față de problemele social-economice*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 45, p. 706.

(„dezbateră metodică a problemelor ce nu reclamă descinderi la fața locului”) și *ancheta de teren* („examinarea personală și controlat amănunțită a faptelor și stărilor sociale”), prin care se încerca cuprinderea și investigarea întregului complex al vieții sociale.

„Vom da toată atenția laturii economice, fenomenelor sociale, aspectelor culturale, înfățișărilor etnografice, stărilor psihologice și faptelor medico-sociale. Vom pune în comisiile noastre de studii în mod bine gândit problema cooperatismului, a sindicalismului, problema educației culturale, problema minoritară, problema feminismului și problema biopolitică”,

preciza I. Clopoșel²⁴.

Spre deosebire de Institut, „Mișcarea social-economică” nu și-a mai înscris ca obiectiv prioritar „sistematizarea” anchetei, adică organizarea unor investigații colective de teren, deoarece a considerat că cercetările de factură individuală sunt mai adecvate posibilităților celor angrenați în activitatea sa, cu atât mai mult cu cât asemenea anchete fuseseră realizate și înainte de înființarea respectivei asociații.

„Prin cercetări personale în diferite regiuni ale Ardealului și Banatului, colaboratorii noștri au pus în lumină necesitatea cunoașterii stărilor social-economice ale acestei provincii”,

²⁴ I. Clopoșel, *Programul unei Mișcări a publiciștilor sociali și economici*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 45, p. 709.

se preciza într-un articol cu caracter programatic din revista „Societatea de mâine”²⁵.

Trecerea la sistemul anchetelor individuale n-a însemnat însă și renunțarea la planurile și instrumentele uniforme, comune de lucru. „Mișcarea social-economică”, concepută ca „o asociație de studii, anchete și monografii”, se preciza în același articol,

„va întreprinde prin organizațiile sale locale studierea monografică din punct de vedere social, economic, cultural, moral a provinciei noastre, regiune de regiune, județ de județ, sat de sat. Aceste anchete monografice vor fi făcute în temeiul unui plan comun, bine studiat, cu chestionare și metode de lucru uniforme, pentru ca lucrările noastre să poată fi centralizate și să se facă deducțiile necesare pentru concluzii mai mari și mai profunde”²⁶.

În programul tematic prioritar al „Mișcării social-economice” figurau o serie de teme importante – *situația școlii primare ardelene și necesitățile școlare ale Ardealului în general; situația economico-socială a țăranimii ardelene după împrăștiere; dezvoltarea cooperăției rurale; starea sanitară și culturală a populației rurale etc.* –, rezultatele investigațiilor urmând a fi publicate în revista „Societatea de mâine”, precum și în lucrările preconizate a apărea în „Biblioteca Mișcării social-economice”.

Un moment important pentru „Mișcarea social-economică” l-a reprezentat prima sa conferință, în care au fost prezentate și dezbătute câteva comunicări de interes teoretic și metodologic,

²⁵ * * * *Un nou an*, în „Societatea de mâine”, an IV, 1927, nr. 1-2, p. 3.

²⁶ *ibidem*, p. 4.

care, alături, de *Programul* mai sus menționat, jalonează activitatea sa viitoare, stabilind noi perspective de abordare a realității sociale și noi direcții de studiu. Examinând ordinea de zi a acestei prime conferințe, N. Ghiulea, președintele „Mișcării social-economice” a sintetizat principalele probleme care stăteau în atenția acesteia la acest nou început de drum, și anume: *organizarea muncii în anchetă; educația culturală a maselor; determinarea condițiilor și necesităților economice ale Ardealului și Banatului, precum și a crizei în care se aflau aceste regiuni; problema administrației comunale; problema minorităților etnice*²⁷.

Cea de-a doua conferință a „Mișcării social-economice” a avut ca temă problemele sociale ale populației Munților Apuseni. Conferința s-a desfășurat în cadrul a două reuniuni publice, una la Arad, în 2 octombrie 1927, cu participarea intelectualilor din Brad, Deva, Orăștie, Alba-Iulia și Oradea, iar cealaltă la Cluj, în 9 octombrie 1927, întrunind intelectualitatea centrelor Abrud, Câmpeni, Aiud, Turda și Huedin, în cadrul cărora s-au dezbătut o serie de aspecte ale vieții economico-sociale și culturale din regiunea Munților Apuseni²⁸.

Anchetele de la Arad și Cluj reprezintă momentul de vârf al activității „Mișcării social-economice”, ea ne mai reușind ulterior să organizeze întâlniri de o asemenea anvergură. Activitatea individuală de cercetare socială a membrilor săi a continuat însă,

²⁷ N. Ghiulea, *Întâia conferință a „Mișcării social-economice”*, în „Societatea de mâine”, an IV, 1927, nr. 15-16-17, p. 206.

²⁸ v.: * * * *Problema Munților Apuseni (convocare la o anchetă)*, în „Societatea de mâine”, an IV, 1927, nr. 36-36, p. 422.

revista „Societatea de mâine” publicând o serie de materiale sociografice cu totul remarcabile, între care cel al lui Petru Suciuc, „Țara Moților. Regiunea industriei lemnului”, putând servi, fără nici o exagerare, drept model al genului.

În pofida acestei abundențe de articole și studii rezultate din efortul individual de investigare al unor intelectuali atașați „Mișcării”, I. Clopoțel a susținut mereu necesitatea muncii în echipă, subliniind imposibilitatea cuprinderii de către cercetătorul izolat a unei realități atât de complexe cum era, de pildă, cea a regiunilor muntoase ale țării. Pe linia revitalizării cercetării sistematice și unitare a acestor zone, trebuie menționat și efortul lui Pavel Grecu (responsabilul filialei din Lugoj a „Mișcării social-economice”) de a elabora un chestionar economic²⁹, precum și intenția conducerii revistei „Societatea de mâine” de a institui un nou concurs cu premii pentru lucrări de factură sociografică asupra unor localități sau zone³⁰.

Concepută, deci, ca o instituție centrală cu sediul la Cluj, a cărei arie de extensie trebuia să cuprindă, prin filiale regionale, întreaga țară, mișcarea sociografică inițiată de către I. Clopoțel în jurul revistei „Societatea de mâine” ar fi putut, în colaborare cu I. S. Român din București, să contribuie la reușita proiectului gustian de cercetare exhaustivă a mediului rural românesc, prin preluarea de către ea a sarcinilor de cercetare din Transilvania. Dar, cum D. Gusti n-a fost receptiv la demersul inițiat de

²⁹ P. Grecu, *Chestionar economic pentru cercetarea satelor răslețe ale României*, în „Societatea de mâine”, an XVI (1939), nr. 1, p. 21-23.

³⁰ v.: „Societatea de mâine” (redacțional), în „Societatea de mâine”, an XVI, 1939, nr. 3, p. 92.

I. Clopoșel, considerând, desigur nu fără temei, că și prima fază a cunoașterii sociologice, respectiv cercetarea de teren, este tot de resortul sociologiei, mișcarea sociografică transilvăneană a avut tendința de a evolua pe o traiectorie independentă în raport cu cea monografică și de a-și supraevalua prestația, echivalându-și activitatea pe acest teren cu cea a Școlii sociologice de la București.

Mai ponderat decât unii dintre colaboratorii săi, I. Clopoșel n-a etichetat niciodată mișcarea condusă de el cu atributul de „școală sociografică” (așa cum a făcut, de pildă, P. Suciș), dar a subliniat necesitatea depășirii fazei de amatorism din cercetarea sociografică, prin înființarea unui „institut sociografic” menit să asigure condițiile tehnice și materiale necesare unor cercetări de teren competitive din punct de vedere științific.

VII. Sociologia problemelor sociale

I. Clopoșel a fost, așa cum am menționat mai înainte, și un cercetător pe cont propriu al realității rurale românești, care a reușit să depășească – prin corpul de metode și tehnici utilizate pe teren, specific sociologiei, precum și prin opțiunea pentru paradigma monografică în cadrul cercetărilor colective – sensul clasic al noțiunii de sociografie, definită în general ca descripție socială pură, care furnizează o imagine statică a realității sociale. El a încercat să surprindă procesul de schimbare în care era antrenat satul românesc din perioada interbelică, precum și direcțiile sale de evoluție.

„În anchetele noastre vom fi nevoiți a urmări procesul de transformare ce a început să miște satele [...] Presupunem cu oarecare aproximație care va fi direcția dezvoltării ulterioare. Cu cât vom fi în posesia informațiilor mai exacte despre stările locale, cu ajutorul anchetelor riguroase, cu atât mai mult vom fi în stare să formulăm mai precis soluțiile și să propunem remediile pentru o influențare în bine a transformărilor economice”¹.

Prin contribuțiile sale, modelul sociografic se îmbogățește cu un nou sens, acela de identificare, definire, analiză și solu-

¹ I. Clopoșel, *O antinomie aparentă*, în „Societatea de mâine”, an IV, 1927, nr. 23-24, p. 500.

ționare a dificultăților cu care se confrunta majoritatea populației, a „problemelor sociale” din societatea românească.

Bun cunoscător al literaturii sociologice românești și internaționale, I. Clopoșel a fost atras nu atât de teoriile vehiculate în domeniu, cât mai ales de aplicarea acestora la dezvoltarea și perfecționarea vieții sociale, și aceasta din considerentul că, după părerea sa, studiul aprofundat al problemelor sociale reprezenta singura cale pentru depășirea crizei postbelice, care afecta profund și țara noastră.

Deși a fost la curent cu metodologia de cercetare a Școlii sociologice de la București, I. Clopoșel n-a fost tentat de activitatea de monografiere a unităților sociale, optând ferm pentru o implicare mai profundă și mai imediată în realitatea românească, în special în cea rurală, pentru un demers cu o finalitate aplicativă explicit afirmată.

„Și nu vrem să fim niște înregistrați oarecare ai constatărilor reci, calculate și indiferente. Inimile noastre pulsează de ardoarea de a contribui cât se poate de mult la îndreptările așteptate [...] Să ne fie îngăduit a schița un plan elaborat printr-o experiență personală de confruntare a teoriilor sociologice cu stările de fapt din regiunile muntoase”².

Este adevărat că și cercetarea monografică desfășurată de către Dimitrie Gusti și colaboratorii săi avea, în ultimă instanță, o finalitate aplicativă. Căci, așa cum menționa H.H. Stahl,

„Principiul de la care această școală pleca era al datoriei de a cerceta acele probleme sociale care se arătau a fi

² I. Clopoșel, *Satele răzlețe ale României. Habitatul răsfirat din munții transilvani și bănățeni. Studiu de sociologie rurală*, Editura „Alba”, Alba Iulia, 1939, p. 15.

esențiale pentru acțiunea de dezlegare și îndrumare a lor spre un nivel superior de civilizație³”.

Numai că, în cazul Școlii sociologice de la București, sociologia urma să dobândească caracterul de „sociologie militans” abia în momentul încheierii monografiei exhaustive a tuturor unităților sociale, acțiune care, în timp, s-a dovedit a fi deosebit de dificilă, dacă nu chiar utopică.

Un pas înainte pe calea asigurării unui caracter mai aplicativ cercetării sociologice desfășurate sub egida lui D. Gusti l-a constituit demersul inițiat de către Anton Golopenția, autorul unor „noi orientări, care au reprezentat deschideri și înnoiri fundamentale” în sociologia românească⁴. Dintre acestea, cel puțin una – promovarea cercetării sociologice regionale, concepută ca investigare a problemelor specifice unor zone, având ca scop informarea și documentarea științifică a factorilor de decizie, în vederea optimizării activității social-economice din respectivele zone – a fost anticipată, desigur într-o formă mai puțin explicită și insuficient conceptualizată, cu mai mult de un deceniu înainte de către I. Clopoțel.

Sistemul de cercetare imaginat și promovat de către I. Clopoțel, și pus în aplicare în cadrul mișcării sociografice organizate sub egida revistei „Societatea de mâine”, viza tocmai accelerarea activității de investigare și de cunoaștere a problemelor societății românești a perioadei, prin intermediul unor micro-monografii realizate pe baza unei metodologii de lucru comune tuturor celor care activau pe acest teren.

³ H. H. Stahl, *Premisele școlii românești de sociologie*, în „Sociologie Românească”, Serie nouă, an II, 1991, nr. 5-6, p. 328.

⁴ Șt. Costea, *Cuvânt introductiv*, la: Anton Golopenția. Restituiri, Editura Ararat, București, 1995, p. 7-8.

Prin sistemul de anchete preconizat, I. Clopoșel urmărea nu atât descrierea realității sociale, cât mai ales cuprinderea și tratarea „până la extensiunea monografică” a întregii problematice a societății românești din perioada interbelică. Metodologia de abordare propusă de către el pentru investigarea problemelor sociale includea câteva etape, și anume:

a) definirea obiectului cercetării și delimitarea sa din cadrul complexului de probleme social-economice, culturale etc. dintr-o anumită localitate sau zonă;

b) elaborarea unui chestionar general și a unor „chestionare de amănunt” pentru fiecare din componentele problemei cercetate;

c) modificarea și perfecționarea chestionarelor în urma contactului cu terenul;

d) completarea datelor obținute cu ajutorul chestionarelor cu altele, provenite din surse documentare obiective (statistica agrară și demografică locală);

e) confruntarea datelor obținute cu realitatea investigată.

Perspectiva dinamică introdusă de I. Clopoșel în abordarea comunității rurale se regăsește și în cazul analizei problemelor sociale, al cărui studiu trebuia, după părerea sa, să parcurgă trei etape importante.

„În orice scrutare de probleme locale stai sub imperiul unei triade: examinarea aspectelor moștenite, procesul transformărilor curente și perspectivele, adică obiectivele, imperativele și răspunderile față de ziua de mâine”⁵.

La fel ca și A. Golopenția, I. Clopoșel era ferm convins că reformarea social-politică, economică și culturală a societății nu

⁵ I. Clopoșel, *Sociologie și sociografie. O grupă de probleme din depresiunea carpatică Bran*, în „Viitorul social”, an II, 1973, nr. 2, p. 431.

putea fi viabilă decât în măsura în care programul acesteia rezulta din „pământul realităților”.

„Știm că niciodată nu va fi posibilă o reformă dacă nu suntem bine introduși în sfera de viață a poporului nostru. Abia după ce vom pătrunde cu grijă științifică complexul de stări reale și ne vom ancora sufletul în ele pentru un timp mai îndelungat, vom fi în măsură să vorbim despre soluții de îndreptare și de programul de prefacere așteptată”⁶.

Declanșarea unei reforme viabile presupunea, după părerea sa, înlocuirea politicii empirice și conjuncturale, practică în general de către autoritățile statului, cu o politică științifică, fundamentarea deciziilor de reconstrucție a societății pe cercetarea și analiza fenomenelor și proceselor sociale. Etapele procesului decizional în materie social-economică au fost schițate de el în contextul cercetărilor sale din Munții Apuseni, legat de necesitatea întemeierii unei politici de stat raționale în această regiune, în următorii termeni:

„Întâia condiție a posibilității de a se crea un regim nou este fără îndoială a da o însărcinare precisă unui mânănci de oameni care au concepție economică și darul investigației la fața locului [...] A doua condiție este apoi o informație precisă, riguros controlată cu aparat științific, de către oameni cu totul imparțiali [...] Aceasta va fi posibil printr-o descindere la fața locului și luminarea tuturor laturilor complexului de împrejurări [...] A treia condiție este analiza materialului obținut și fixarea solu-

⁶ I. Clopoțel, *Legile sociologice ale progresului românesc*. „Societatea de mâine” și monografiile de probleme, în „Societatea de mâine”, an XX, 1943, nr. 12, p. 190.

țiilor de reconstruire. Se va pune problema executivei, de natură administrativă [...]”⁷.

Acea informație precisă putea fi obținută prin intermediul anchetelor sociografice, care, grație instrumentului comun utilizat (chestionarul sociografic-tip), erau în măsură să furnizeze date comparabile și să permită elaborarea unei politici sociale raționale. Mai puțin apreciat de către sociologia românească contemporană lui, tipul de demers promovat de I. Clopoșel își găsește confirmarea mult mai târziu în opinia unui reprezentant marcant al sociologiei, R. Boudon. Acesta, referindu-se la cercetările de sociologie descriptivă, subliniază capacitatea acestora de a scoate la lumină fenomene sociale mai puțin „vizibile” și, prin aceasta, de a fi utile procesului de decizie politică.

„Se poate astfel lesne înțelege de ce sociologia descriptivă ocupă un loc important, și uneori chiar putem regreta că nu s-a dezvoltat mai mult, că nu abordează subiecte mai numeroase și că nu o face cu mai mare regularitate și în mod mai sistematic. Dacă sociografia ar fi mai răspândită, poate că deciziile politice nu s-ar baza atât de des pe ignorarea completă a ceea ce se petrece realmente pe teren [...]”⁸.

I. Clopoșel a încercat să trezească interesul pentru asemenea anchete și în rândul membrilor Secției social-economice a „Astreii” (înființată în mai 1925, la Cluj), în al cărei program a fost înscris, la sugestia sa, un obiectiv care prevedea organizarea unor investigații menite să ofere autorităților materialul documentar

⁷ I. Clopoșel, *Un nou regim al Munților Apuseni*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 18, p. 343.

⁸ R. Boudon (coord.), *Tratat de sociologie*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 12.

necesar soluționării problemelor social-economice din ținuturile în care existau despărțăminte ale „Asociațiunii”.

El recomanda chiar și partidelor politice să se implice în investigarea realității sociale, fapt care ar fi putut contribui, după părerea sa, la creșterea eficienței activității lor.

„Fiecare organizație regională de partid să aibă, în afară de registrele membrilor și proceselor verbale, o arhivă cu fișe prețioase care să ne dezvăluie în mod fidel stările populației. De ce partidul politic să nu îndeplinească această funcție? Ar fi în favoarea sa în primul rând, căci ar fi totdeauna bine informat și apoi popularitatea sa ar fi mai statornică, mai durabilă sub efectele reale ale satisfacerii unor nevoi aieva. Un veritabil democratism politic pretinde o descindere deasă și o scrutare a stărilor printr-o atingere a inteligenței cu ele înșile. Birocratismul înșeală și ochiul cel mai isteț și mai cuprinzător al realității nu este în stare a fi întemeiat în toate privințele, dumirit până în pânzele albe asupra tuturor aspectelor complexului social”⁹.

I. Clopoțel a anticipat cu mai mult de un deceniu și ideea cercetărilor zonale preconizate de către A. Golopenția și realizate în cadrul cercetării monografice gustiene abia în anul 1939, prin intermediul monografiilor de plase. Astfel, referindu-se la una din probleme sociale majore ale momentului, aceea a subdezvoltării zonelor montane în general și a Țării Moșilor în special, el considera că prima fază a acțiunii de „salvare a moșilor din mizeria trecutului” o reprezenta „studiul monografic și regional al complexului de împrejurări” specifice acestei zone. El a subliniat,

⁹ I. Clopoțel, *Un pas mai departe*, în „Societatea de mâine”, an IV, 1927, nr. 4, p. 47.

încă din anul 1926, necesitatea întocmirii unor „monografii sociografice” regionale și a încercat să stimuleze interesul pentru acestea, pornind de la experiența existentă în acest domeniu în Transilvania, prin intermediul unui concurs cu premii.

Prima problemă socială abordată de el, care, de altfel, a reprezentat un subiect permanent și predilect în întreaga perioadă interbelică, a constituit-o problema populației Munților Apuseni, a cărei cercetare a debutat odată cu venirea sa la Cluj, în anul 1921, în redacția ziarului „Patria”. Interesul său pentru această problemă, transformată într-o adevărată obsesie, s-a născut încă în perioada arădeană a activității sale, atunci când tânărul gazetar a avut deseori prilejul să ia contact cu „proletariatul” din Țara Moșilor, care migra sezonier spre mănoasa câmpie vestică pentru a-și vinde „producția” realizată în timpul iernii sau pentru a-și oferi forța de muncă gospodăriilor bănățene golite de brațe de muncă de către denatalitatea tot mai evidentă.

„Deprinderea de a căuta des legătura cu munții Apuseni mi-a fost strecurată în suflet încetul cu încetul [...] devenindu-mi o necesitate de ordin științific-moral și un comandament de ordin practic-social. Cu cât în anii mei de gazetărie și studenție din cetatea Aradului [...] frecventam mai regulat satele Zarandului și ale Arieșului Mic și Mare, cu atât mă întorceam tot mai copleșit de grandoarea trecutului, dar în același timp mai frământat și mai chinuit de ardoarea intervențiilor de îndreptare a stărilor imposibile în care-și ducea sbuciumul vieții populația izolată de acolo [...] În țară liberă mi-am propus din conștiință pură a obligațiilor morale să iau în cercetare atentă și îndelungată acele meleaguri

generatoare deopotrivă de extaz înălțător și de pesimism înduioșător”¹⁰.

Acest interes era amplificat, se pare, și de faptul că, provenit el însuși dintr-o regiune de munte (zona Bran), I. Clopoțel era mai sensibil decât alți intelectuali la problemele sociale ale locuitorilor zonelor montane, mai defavorizați în raport cu cei din alte zone de relief ale țării.

„Am parcurs o serie de sate muntoase și mă voi ostoi a zugrăvi luminile și umbrele între care își duc existența țărani noștri. Mă voi feri de exagerări și de flori poetice. Voi face altceva decât literatură de impresii și de zugrăvirea aspectelor exterioare. Acolo în căsuța scundă, cu ochiuri mici de ferestre, cu pereți afumați, cu paturi fără saltele, unde nu pătrunde niciodată cartea sau jurnalul, unde vorba este rară și apăsată, unde se râde puțin și se duce un regim vegetarian de asceți, unde unica preocupare este a înșela stomacul și a produce îmbrăcăminte dură, bate suflet de om ca mine și ca tine, însă stingher, fără speranță și credință în zile mai bune [...]”¹¹.

I. Clopoțel a efectuat investigații personale în șase plase muntoase – două din Banat: Marginea și Bozovici, și patru din Munții Apuseni: Vașcău, Beiuș, Câmpeni, Avram Iancu, și a inițiat o cercetare zonală colectivă asupra întregului complex social-economic al Munților Apuseni. Preocuparea sa pentru identificarea, analiza și diagnoza problemelor sociale din aceste plase a fost atât de evidentă, încât în unele din studiile publicate

¹⁰ I. Clopoțel, *Aplicațiuni sociologice*, în „Societatea de mâine”, an XVI, 1939, nr. 2, p. 45.

¹¹ I. Clopoțel, *Direcția realismului social-economic*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 29-30, p. 500.

În urma acestor investigații aproape că a renunțat la descrierea sociografică propriu-zisă (cuprinsă, probabil, în cele 20.000 de pagini de însemnări de pe teren), acordând atenție și spațiu tipografic mai ales prezentării și analizei problemelor locale și oferind, în final, programul de soluții rezultate din respectivele analize și considerate oportune pentru ameliorarea situației existente.

Primele investigații realizate de el, cele de pe văile Crișului Alb și Arieșului, s-au finalizat prin trei materiale publicate în anul 1926, în revista „Societatea de mâine” – „Cum trăiesc țărani noștri”, „Cum trăiesc patruzecidemii de moși”, „Unde munca și timpul n-au nici o valoare” – fiind ulterior republicate în volumul *Direcția realismului social-economic* (Cluj, 1926). Aceste materiale cuprind date statistice și informații cu caracter social-economic și cultural (numărul caselor și al locuitorilor, structura etnică și ocupațională a populației, mărimea și structura proprietății agrare pe tipuri de folosință a solului, viața economică, interiorul casei, situația școlii și nivelul de cultură al populației), descrieri sociografice sau chiar micromonografii ale localităților din plasele Avram Iancu și Câmpeni, precum și un inventar al problemelor sociale, economice, culturale și sanitare ale locuitorilor respectivelor plase, finalizându-se printr-un set de șapte soluții „integrale”, unele valabile și oportune și astăzi, care încercau să definească și să dezlege problemele întregului complex al Munților Apuseni, și anume:

1) înființarea unei regiuni administrative, care să includă plasele Hălmagiu, Baia de Criș, Brad, Abrud, Câmpeni, Avram Iancu, Vașcău, Huedin, Gilău, Iara de jos și Baia de Arieș;

„Fie că s-ar face o mare prefectură a populației cu condiții economice inferioare, fie că s-ar crea două sau

chiar trei prefecturi unite într-o regiune administrativă superioară. Actualmente, șase prefecturi supralicitează problemele munților, însă se zbat pe uscat și nu pot porni nici o reformă în favoarea muntenilor, căci munții sunt divizați administrativ”¹².

2) încadrarea acestei regiuni cu un corp administrativ care să cunoască problemele specifice ale zonei de munte (miniere, silvice, agrare) și să fie atașat cauzei acestei populații;

3) construirea unei rețele de căi de comunicație;

4) crearea de birouri pentru plasarea forței de muncă disponibilă;

5) crearea de oportunități de muncă în zonă;

6) înființarea unui învățământ profesional adecvat necesităților locale;

7) crearea unei asociații de exploatare și de industrializare a lemnului, precum și a unui sistem de cooperatie de producție, desfacere și consum.

„Adevărații prieteni și democrați ai poporului nu pot fi decât aceia care știu să adune pe oameni în asociații, însoțiri de credit, cooperative de desfacere și producție, în societăți și asigurări de vite [...] Numai aici este valoarea. Nici smulgerea populației de la vetrele ei, nici încercări himerice de a o fericii prin binefaceri vremelnice, ci numai munca brațelor unite ne pot da o țărănime înzdrăvenită. Numai această cale o putem recomanda pentru a scăpa de

¹² I. Clopoșel, *Unde munca și timpul n-au nici o valoare*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 39-40, p. 619.

sub tirania mizeriei, a alcoolismului și a inculturii. Este unica mare concluzie și soluție ce mi-o permit”¹³.

În continuarea investigațiilor sale din Munții Apuseni, I. Clopoșel a abordat problemele „Bihariei muntoase”, adică ale așezărilor aparținătoare plaselor Vașcău și Beiuș, asemănătoare, după părerea sa, cu cele ale localităților din plasele anterior cercetate:

„Mi-am dat seama că bazinul cursului superior al Crișului Negru aparține complexului de împrejurări cu condiții egale de viață, care cuprinde întreaga regiune scăldată de cele trei Crișuri, Arieș și Someș până unde aceste ape bogate se pierd în șes [...]”¹⁴.

În materialele rezultate din cercetarea situației moșilor crișeni, I. Clopoșel renunță în totalitate la descrierea sociografică, oprindu-se numai asupra prezentării și analizei problemelor importante ale zonei, și anume: modul eronat în care fusese înfăptuită reforma agrară, situația materială grea a micii gospodării țărănești, ineficiența activității camerei agricole județene, nivelul redus de dezvoltare a cooperăției, dificultățile școlii primare din regiune, insuficienta valorificare prin turism a cadrului natural al zonei.

În studiul consacrat plasei bănățene Bozovici, axat și el pe prezentarea și analiza problemelor locale, I. Clopoșel reafirmă principiile care i-au ghidat întreaga activitate de cercetare socială:

„A pătrunde stările actuale, a surprinde până în amănunte ultima fărâmă de viață gospodărească, a grupa materialul

¹³ I. Clopoșel, *Cum trăiesc țărani noștri*, în „Societatea de mâine”, an III, 1926, nr. 33-34, p. 562.

¹⁴ I. Clopoșel, *Biharia. Studiu sociografic în plășile Vașcău și Beiuș*, în „Societatea de mâine”, an IV, 1927, nr. 37-38, p. 439.

și a încheia icoana clară a contemporaneității este problema ce trebuie să ne-o punem. Altfel nici soluțiile îndreptărilor nu pot fi găsite [...] Cum putem ști însă ce trebuie să facem pentru împăcarea nevoilor bieților oameni, fără a lua neîntrerupt legătura cu sbuciumul lor?”¹⁵.

Materialele rezultate din cercetarea plaselor bănățene, împreună cu cele referitoare la zona bihoreană a Munților Apuseni, au fost republicate de el în volumul *Sociografie românească* (Cluj, 1928), lucrare de referință pentru cunoașterea metodologiei și activității sale sociografice. În „încheierile” la cercetarea sociografică a plaselor muntoase, I. Clopoșel sintetizează soluțiile identificate ca oportune în cadrul celor trei zone (Banat, Bihor, Țara Moșilor), subliniind faptul că, în ultimă instanță, rezolvarea problemelor de acolo depinde de calitatea funcționarilor publici din zonă și susținând necesitatea încadrării acestor unități administrative cu oameni de calitate.

„În cele din urmă totul atârână de câtă fărâamă de concepție socială au șefii administrațiilor și instituțiilor diverse. Cu cât ești mai norocos în a surprinde secretele pulsațiilor sociale și soluțiile cele mai potrivite în conformitate cu acestea, cu atât ești un conducător mai dibaci. Chestiunea viitorului nostru este o chestiune socială”¹⁶.

¹⁵ I. Clopoșel, *În valea Almăjului. Plasa Bozovici*, în „Societatea de mâine”, an IV, 1927, nr. 45, p. 528.

¹⁶ I. Clopoșel, *Sociografie românească. Anchetarea plășilor muntoase Margina, Almăj, Vașcău și Beiuș*, Editura revistei „Societatea de mâine”, Cluj, 1928, p. 89-90.

De altfel, trebuie să menționăm faptul că și cercetarea colectivă asupra Munților Apuseni (anchetele de „cabinet” de la Arad și Cluj) a fost finalizată de către I. Clopoșel printr-un program general de ridicare a regiunii, în care el a reiterat ideea necesității fundamentării soluțiilor date problemelor sociale pe studierea sistematică a realității, subliniind necesitatea sistematizării cercetărilor referitoare la această regiune și a creării de fonduri pentru anchetele de teren.

„Insuficient cunoscută, problema regiunilor muntoase reclamă întâi de toate o sistematizare a cercetărilor, creându-se fonduri pentru anchete de teren ce urmează a fi făcute de către cei inițiați [...]”¹⁷.

Competența sa în domeniul cercetării problemelor sociale, mai ales a celor ale locuitorilor din regiunile montane, a fost confirmată prin încercarea lui D. Gusti de a-i integra activitatea în Serviciul Social, căreia el i s-a opus¹⁸, deși a salutat „opera de sociologie rurală aplicată” înfăptuită de acesta, precum și prin numirea, în anul 1939, de către Ministerul de Interne, în funcția de inspector general pentru studii în Munții Apuseni. În această calitate, I. Clopoșel a acționat în două direcții, și anume:

1) administrativă, înființând și prezidând câte un comitet de studii pe lângă rezidențele regale din ținuturile Someș (Cluj), Mureș (Alba Iulia) și Timiș (Timișoara);

2) sociografică, reluând cercetările proprii pe teren în toate zonele montane.

¹⁷ I. Clopoșel, *Probleme sociale ale Munților Apuseni. Încheieri*, în „Societatea de mâine”, an IV, 1927, nr. 41-42-43, p. 471.

¹⁸ v.: Arhivele Statului Caransebeș, Colecția de documente a Muzeului din Reșița, nr. inv. 140/494/1 – *Scrisoarea lui I. Clopoșel către C. Groșoreanu*.

El a propus înființarea unei instituții, cu sediul la Abrud, care să aibă ca scop punerea în practică a rezultatelor obținute în cercetările de teren. Această instituție, denumită de el „Comisariatul general al satelor răslețe din munții transilvani”, urma să-și extindă treptat activitatea și competența asupra tuturor „complexelor sociale” similare din țară, și anume: Maramureșul, zona pădurenilor din Hunedoara și Clisura Dunării. În acest context, I. Clopoțel a prezentat Ministerului de Interne un raport detaliat, în care a inventariat stările sociale din Munții Apuseni, identificând 11 grupe de probleme și oferind un program sistematic de ameliorări concrete, defalcat pe cele patru anotimpuri.

„În sat se cer introduse instituțiuni cu care datorează autoritatea centrală a statului, de ordin cultural (școala), de ordin sanitar (dispensarul, infirmeria cu sora de ocrotire, depozitul de medicamente și baia populară), de ordin edilitar (șoseaua și mijloacele de circulație), de ordin economic (birourile de muncă și contractele de angajament, loturile zootehnice, culturile de altitudine, defrișări și împăduriri etc.). Apoi trebuie să ia ființă acolo factori economici quasi-independenți, întreprinzători și cu risc propriu [...] Și, în sfârșit, comunitatea istorică a satului trebuie să râvnească întru a-și înmă-nunchia puterile proprii [...]”¹⁹.

Totodată, el a susținut necesitatea continuării investigațiilor în regiune și a elaborat un chestionar destinat să asigure obținerea unui material documentar unitar de către cercetătorii din cele trei centre.

Ultima sa contribuție la cercetarea problemelor unei zone montane s-a finalizat mult mai târziu, în anul 1973, în studiul

¹⁹ I. Clopoțel, *Aplicațiuni sociologice*, p. 45-46.

„Sociologie și sociografie. O grupă de probleme din depresiunea carpatică Bran”, prin care își propunea să-și aducă contribuția la

„cunoașterea întregului complex carpatic similar din toate pasurile de întrepătrundere a colectivității românești din veacuri din sudul Orșovei până în ținutul Dornelor pe toate versantele”²⁰.

Așa cum a recunoscut chiar el mai târziu, activitatea sa de cercetare socială a avut un pronunțat caracter aplicativ, fiind subordonată efortului de a furniza soluții factorilor de decizie în vederea rezolvării problemelor sociale din zonele subdezvoltate ale României, a problemelor populației rurale în general.

„Chestiunea maselor țărănești se pune cu o acuitate implacabilă pe primul plan al vieții sociale chiar prin forța numărului, prin importanța demografică deopotrivă, ca și prin interesul economic pe care îl deține în mecanismul statului, iar ca finalitate prin însăși necesitatea înălțării lor culturale”²¹.

Cuprinse de el sub genericul de „probleme de sociologie practică sau probleme ce cuprind arta de a adapta ideile la realitățile sociale”, preocupările lui I. Clopoșel pe acest teren reprezintă, alături de cele ale lui A. Golopenția, un veritabil început al unei sociologii românești a problemelor sociale.

²⁰ I. Clopoșel, *Sociologie și sociografie...*, p. 435.

²¹ I. Clopoșel, *Un program de culturalizare a satelor. Conferință la secțiile literare și științifice ale Astei reunite din 5 aprilie 1933*, Editura Societatea de mâine, Cluj, 1933, p. 17.

VIII. Repere teoretice

Pe lângă preocupările sale sociografice și de sociologia problemelor sociale, I. Clopoșel s-a remarcat în publicistica interbelică și prin abordarea unor probleme de sociologie teoretică. El s-a oprit cu predilecție asupra problematicii progresului societății umane (temă pe care a dezbătut-o în multe din articolele sale și căreia i-a consacrat, se pare, chiar o lucrare mai amplă¹), care constituia, după părerea sa, obiect de studiu al „sociologiei dinamice”.

„Știința care are de obiect structurile, funcțiunile și modurile de evoluțiune ale societății, se numește sociologie. În perioadele de liniște aspectele sociologice prezintă un caracter static-structural, care permite observarea fenomenelor ce intervin și sparg crusta societății; o complectă imobilitate nici nu se poate concepe, pentru că fluviul vieții (evoluția) nu se oprește niciodată total. În vremurile de scormonire tumultoasă a stărilor sociale, societatea îmbracă aspecte de un caracter dinamic-funcțional; războiul intervine și aduce în scenă factori propulsivi cu acțiune rapidă și quasi-revoluționară. Savanții acestei ști-

¹ Lucrarea *Progresul societății umane* este menționată de I. Filipescu și S. Chelcea, în studiul *Ion C. Clopoșel – sociolog și publicist patriot*, apărut în „Viitorul social”, an LXXIX, 1986, noiembrie-decembrie, p. 556-560.

ințe și-au separat în mod distinct sociologia statică de cea dinamică”².

Astfel, încă în anul 1919, I. Clopoșel afirma că societatea omenească urmează în evoluția sa un parcurs ascendent, la capătul căruia trebuie să se afle o organizare socială care să realizeze unitatea dintre interesele individuale și cele colective.

„Convingerea sumară ce ne-o câștigăm dintr-o scrutare a mersului civilizației este că ținta progresului este una și aceeași către care tinde viața individuală și a colectivității. Problema [...] cea mai ardentă care se impune astăzi este crearea condițiilor care dau individului și societății posibilitatea de a desfășura maximul energiilor intelectuale și materiale”³.

I. Clopoșel a fost interesat de dezbaterile teoretice – filosofice și sociologice – asupra progresului social, încercând să extragă din asemenea teorii aplicațiile posibile la studiul societății românești.

„Opiniile filosofilor și sociologilor asupra progresului omenesc sunt instructive și merită o strădanie aprofundată și meticuloasă pentru a le pune în lumină și a descoperi aplicațiile posibile la actualitatea românească. Am strâns un mare mănunchi de formule-sinteze ale culturii care pot fi referite la împrejurările specifice de la noi”⁴,

² I. Clopoșel, *Sociologia ceasurilor istorice*, în „Societatea de mâine”, an XX, 1943, nr. 8-9-10, p. 135.

³ I. Clopoșel, *Contribuțiuni la restaurarea internă. Probleme sociale. I*, în „Românul”, an VIII, 29 ianuarie (11 februarie), 1919, nr. 23, p. 1.

⁴ I. Clopoșel, *Teorii filosofice asupra progresului*, în „Societatea de mâine”, an XI, 1934, nr. 1-2, p. 3.

între care și idei din concepțiile filosofilor români C. Dimitrescu-Iași, C. Rădulescu-Motru, I. Petrovici și P. P. Negulescu.

I. Clopoțel susținea formula de progres a lui H. Spencer, conform căreia umanitatea s-a dezvoltat parcurgând un drum foarte lung de la o omogenitate confuză la o eterogenitate co-ordonată, subliniind ideea că evoluția umană are un caracter continuu.

„[...] este inadmisibilă presupunerea existenței unor întreruperi în evoluție. Principiul continuității mișcării sociale primește o consacrare generală. Numai la două extremități există stagnări de durată lungă: în societățile primitive sau în societățile extrem de avansate. Dar o statică socială absolută este o himeră. Intervin în continuu factori de ordine diversă, care sparg crusta imobilității și provoacă dinamica schimbărilor”⁵.

Ideile lui I. Clopoțel asupra progresului social au fost sintetizate de către el într-un articol intitulat „Sensul ciclurilor istorice”. Transformările structurale ale societății omenești de-a lungul timpului, afirmă el în acest material, nu s-au produs în perioade egale și după criterii certe, ci extrem de neregulat și de capricios, în funcție de anumiți factori, dintre care o parte încă neelucidați. Evoluția umanității a fost marcată de suișuri și coborâșuri, derulate într-un ritm mai lent sau mai alert.

„Legile progresului sunt excesiv de complicate. N-avem decât să cercetăm diagramele savante ale lui Raoul de la Grasserie, pentru ca să ne dăm seama de întretăierile de linii, de urcușuri și coborâșuri, de dispariții de societăți ca și de noi apariții de tipuri sociale ale organizațiilor

⁵ I. Clopoțel, *Factorii progresului*, în „Societatea de mâine”, an XIX, 1942, nr. 11-12, p. 147.

umane. Nici liniile simple, nici spiralele nu sunt suficiente întru a exemplifica progresele și regresele atât de frecvente în mileniiile așezărilor omenești, dar nici chiar mănunchiurile de linii care se încrucișează nu ajută oglinda fidelă a dezvoltării determinate”⁶.

Pe măsura întoarcerii în trecut, afirmă el, formele de progres se elaborează mai încet, mai greoi, mai nesigur, în timp ce fazele de stagnare, nelămurire, depresiune sunt mai lungi. Factorii care provoacă schimbări intervin foarte rar, pentru că tiparele înțepenite ale stărilor sociale nu cedează decât presiunilor mari. Cu alte cuvinte, în epocile istorice pre-moderne, fazele de statică socială predomină asupra celor de dinamică socială, acestea din urmă fiind, de cele mai multe ori, aproape insesizabile, iar alternanța ciclurilor istorice conservatoare, tradiționale cu cele reformatoare, inovatoare se produce la intervale temporale foarte mari. Pe măsura apropierii de epoca modernă, însă, și apoi în aceasta, evoluția socială se amplifică – „societățile și-au sporit conținutul și au sporit în complexitatea lor” – și se accelerează sub imperiul acțiunii unor forțe interne, iar alternanța dintre ciclurile istorice conservatoare și reformatoare este mai vie și mai alertă, datorită înmulțirii numărului agenților propulsivi ai evoluției, care subminează rezistența la schimbare. I. Clopoșel a formulat chiar o lege a evoluției în următorii termeni: *cu cât s-a înaintat în timp cu atât perioada ciclurilor istorice deprimante, retrograde și represive a fost scurtată, cedând pasul ciclurilor istorice de primenire și modernizare a civilizațiilor*”⁷.

⁶ I. Clopoșel, *O comparațiune sociologică seducătoare*, în „Societatea de mâine”, an XXI, 1944, nr. 1, p. 10.

⁷ I. Clopoșel, *Sensul ciclurilor istorice*, în „Societatea de mâine”, an XX, 1943, nr. 5, p. 83.

Întrebându-se asupra factorilor care determină evoluția societății umane, I. Clopoșel afirma că domeniului social îi este propriu un determinism complex, ale cărui componente nu fuseseră încă descifrate în totalitate până în momentul respectiv.

„Structura societății umane este atât de complexă și de variată în aspectele sale, încât până astăzi știința sociologică n-a izbutit să determine în mod precis toți factorii care acționează și provoacă modificările mai mult sau mai puțin sensibile”⁸.

În pofida acestei incertitudini deterministe, I. Clopoșel consideră că, spre deosebire de fenomenele naturale care stau sub imperiul cauzei eficiente, fenomenele sociale sunt guvernate de cauze finale, că nu se poate vorbi de civilizație umană decât acolo unde facultatea telică se găsește în plin exercițiu și că, deci,

„progresul e direct proporțional cu intrarea în scenă a factorilor conștienți, care să îndrume cursul civilizației și culturii spre țărături bine alese și hotărât voite”⁹.

El nu excludea nici acțiunea unor elemente neprevăzute, aleatoare, de hazard în domeniul social, subliniind însă faptul că indivizii umani încearcă să limiteze influența factorilor ocuți, inclusiv pe calea cunoașterii științifice a realității, care facilitează accelerarea dezvoltării sociale.

Deși a subliniat rolul factorului economic în dezvoltarea societății, I. Clopoșel n-a fost, după expresia sa, „un adept fanatic al teoriei materialismului istoric”, optând, așa cum am menționat mai înainte, pentru formula unui determinism multilateral al vieții sociale.

⁸ I. Clopoșel, *Factorii progresului*, p. 147.

⁹ I. Clopoșel, *O comparațiune...*, p. 10.

„Mersul prin veacuri al omenirii nu e îndreptat numai de factorul economic. Evoluția istorică e determinată de o cauzalitate mult mai complexă, în care economicul își are partea lui de importanță, fără a fi suveranul absolut”¹⁰.

El n-a exclus nici importanța factorilor politici și culturali în dezvoltarea societății, ba chiar a considerat că într-o eventuală încercare de ierarhizare a acestor trei categorii de factori – economici, politici, culturali –, aceștia din urmă primează:

„Cultura în înțeleșurile ei mari și limpezi: cunoștință desigur, dar mai presus de toate omenie și moralitate, apoi caracter și abnegație, acțiune și jertfă [...] Nu numai știință, ci și acțiune. Nu numai acțiune în sine, neorientată, anarhică, ci subordonată unor scopuri sociale, care să provoace ameliorări și înălțări ale nivelului de viață [...] Numai ea primenește moravurile oamenilor și introduce în patrie atmosferă de puritanism și încredere în destinele proprii”¹¹.

I. Clopoșel considera că progresul nu se realizează decât în măsura în care sistemul de organizare socială dintr-un anumit context statal produce efecte benefice asupra unui număr cât mai mare din membri săi, acționând în favoarea celor mulți, în vederea sporirii nivelului lor de viață materială și spirituală. Încrezător în faptul că dezvoltarea socială evoluează spre o formulă organizatorică în care se va realiza bunăstarea tuturor, spre o societate care va asigura egalitatea dintre membri săi, I. Clopoșel a enunțat chiar și o „lege statornică a înaintării”, con-

¹⁰ I. Clopoșel, *Tirania economicului*, în „Societatea de mâine”, an VII, 1930, nr. 13-14, p. 282.

¹¹ I. Clopoșel, *Întâietatea culturii*, în „Societatea de mâine”, an XIX, 1942, nr. 6, p. 79.

form careia „*progresul este direct proporțional cu posibilitățile înmulțite de bunăstare pentru masele populare și invers proporțional cu monopolul unei minorități economice hrăpărețe și profitoare*”¹².

Analizând situația social-economică și culturală a majorității populației țării prin prisma acestei „legi”, I. Clopoșel a constatat că societatea românească se găsea în perioada interbelică pe un nivel scăzut al progresului social, fapt datorat, după părerea sa, insuficienței implicării a intelectualității în plan social. Aceasta pentru că, în opinia sa, orice organizare socială se poate face numai prin intermediul intelectualilor autentici,

„Care a fost factorul cel mai propulsiv al progresului? Cine s-a sacrificat pentru prăvălirea zăgazurilor, pentru schimbarea condițiilor de existență, pentru nivelarea raporturilor de clasă, pentru continuele îmbunătățiri ale trudniciei vieții? Marii, incorijibili visători, căutătorii misterelor lumii, intelectualii veritabil [...]”¹³.

în calitatea lor de reprezentanți legitimi ai societății, ca întruchipători ai însușirilor ei generice. Încercând o circumscriere a calităților unei asemenea intelectualități, I. Clopoșel îi exclude din rândurile ei pe snobi, pe preinșii savanți, pe condeierii „prolifici”, pe apologeții culturilor străine sau pe marii „europeni”, categorii care, toate, sfidează și desconsideră pe cei mulți.

„Intelectualitatea în fondul său primar este acea omenie care se identifică și coincide cu morala și bunul simț al

¹² I. Clopoșel, *O lege universală și o profesiune de credință. În anul 20 de existență a „Societății de mâine”*, în „Societatea de mâine”, an XX, 1943, nr. 1, p. 3.

¹³ I. Clopoșel, *Spre o robustă intelectualitate românească*, în „Societatea de mâine”, an XVI, 1939, nr. 4, p. 123.

colectivității. În plus cuprinde alte orizonturi prin altoirea cu spiritul marilor culturi. Și dispune, bine-nțeles, de mijloace superioare nu numai în receptivitate, ci mai ales în asimilare, prelucrare și creație originală, înmulțind astfel patrimoniul obștesc al gândirii și simțirii”¹⁴.

Făcând o analogie între corpul individual și cel social, el considera că intelectualitatea reprezintă creierul unui popor.

„Cărturarii sunt, deci, creierul, iar celelalte straturi sociale – corpul unui neam. Cu o astfel de atribuțiune, intelectualului îi incumbă datoria să se intereseze de problemele ardente ale vieții mari, publice, de caracterele specifice ale acestei vieți deosebitoare de a altor neamuri – căci ea este rezultanta însușirilor și capacităților de activitate ale unui neam [...] Viitorul unui neam atârână deci de inteligența, abilitățile, dexteritățile practice ale cărturării [...]”¹⁵.

Intelectualitatea avea, astfel, rol de conducere și de supraveghere a activității unui popor, de mobilizator al tuturor energiilor materiale și spirituale ale membrilor săi, fiind, în ultimă instanță, un factor decisiv al progresului social. Ideea aportului decisiv al intelectualității la realizarea progresului social este reliefată mai accentuat de concepția sa cu privire la rolul personalităților în istorie.

„Cercetând evoluția spiritului omenesc, observăm că un curent, o epocă, o fază nouă a progresului au fost determinate de agilitatea unor minți active, vii, a unor minți luptătoare, a unor firi combative. Poporul în viața publică

¹⁴ *ibidem*.

¹⁵ I. Clopoșel, *Frământările unui an. 1918*, Biroul de imprimare „Cosânzeana”, Sibiu, 1919, p. 10.

a căruia s-au ivit mai multe curente a fost cel mai civilizată, înainte mergător în lumină”¹⁶.

Acest rol este, însă, determinat de măsura în care personalitățile sunt capabile să sintetizeze trăsăturile esențiale și aspirațiile profunde ale maselor din mijlocul cărora răsar, să se identifice cu acestea și să se erijeze în reprezentanți ai interesului general, așa cum, de pildă, a fost cazul lui Al. Papiu Ilarian:

„Poporul se reflectă în Papiu și Papiu se asemuiește poporului în simțămintele, însușirile și năzuințele cele mai pure și mai caracteristice [...] Niciodată un intelectual ardelean n-a sintetizat mai precis și mai amplu idealurile poporului”¹⁷.

Un alt factor al dezvoltării sociale îl constituia, în opinia sa, spiritul critic sau opinia publică, considerată, în cazul societăților democratice, chiar „întâiul factor al progresului”. El a combătut ideea că opinia publică este produsul unui anumit grup social, care se simte îndreptățit, din diferite motive, să se erijeze în postura de judecător al problemelor publice, definind-o ca fiind

„[...] suma conștiințelor drepte care într-o chestiune publică întrezăresc căile drepte și intervin, își impun voințele pentru rezolvarea ei cea mai potrivită cu interesele naționale”¹⁸.

În fine, al treilea factor al progresului social luat în considerare de către I. Clopoșel a fost, în mod oarecum paradoxal, chiar și pentru el, războiul.

¹⁶ *ibidem*, p. 5.

¹⁷ I. Clopoșel, *Al. Papiu Ilarian în fața problemelor românești contemporane*, Editura „Alba”, Alba Iulia, 1939, p. 119.

¹⁸ I. Clopoșel, *Opinia publică*, în „Românul”, an V, 25 decembrie 1915 (7 ianuarie 1916), nr. 283, p. 13.

„Condamnăm războiul, însă dacă cercetăm cu sânge rece căile de evoluție ale omenirii, printre factorii determinanți găsim, spre stupefacția noastră, și războiul. Societatea este o veșnică alternanță între două perioade: una de stabilitate, iar alta de mobilitate [...] Uneori tipurile de societate încremenesc în forme aride de atâta omogenitate apăsătoare, încât pacea aceasta este egală cu M. Roșie cea nemișcată [...] De îndată ce apetiturile de cucerire ale despotului au împins la un război, intervin agenții care sfarmă crusta fizionomiei și introduc o ventilație nouă, provoacă schimbări. Toată istoria civilizației nu este altceva decât reflexul situațiilor de forțe și raporturi în neconținută primenire”¹⁹.

El a făcut referiri la acest factor de progres în două momente cruciale pentru existența poporului român, cele două războaie mondiale, atunci când s-a pus problema înfăptuirii sau reîntregirii statului național.

„Așteptăm de la război ceea ce «pacea» ne-a refuzat. Sunt inversări ciudate, situații nefirești, contradicții temporare, însă preferăm perioadelor de pace comprimate o fază de jertfe dureroase cerute de războiul dreptului la viață. Pentru ca să intervină o cât mai completă coincidență între pace și progres”²⁰.

Ca efect al războiului, I. Clopoșel spera să i se asigure românismului condiții maxime de progres social, prin punerea în mișcare a două principii esențiale, și anume:

1) principiul „exterior-orizantal”, respectiv principiul integrării în unitatea națională;

¹⁹ I. Clopoșel, *Social-democrația în statele dunărene și balcanice*, Editura revistei „Societatea de mâine”, București, 1935, p. 19.

²⁰ I. Clopoșel, *Factorii progresului*, p. 147.

2) principiul „intensiv-perpendicular”, adică principiul care asigură mersul societății în direcția asigurării bunăstării tuturor membrilor săi.

I. Clopoțel considera că nivelul cel mai înalt al progresului și bunăstării se poate atinge numai prin victoria sistemului socialist, asupra căruia a avut, însă, o viziune idilică:

„O nouă primăvară în istoria culturii popoarelor va veni în curând prin socialism. Neamurile își vor găsi în el împlinite idealurile cele mai frumoase și de mai lungă durată. Chiar masele țărănești ale poporului român vor ajunge prin socialism la o prosperitate pe care nici n-au bănuț-o vreodată”²¹.

După părerea sa, omenirea se afla în momentul respectiv la hotarul dintre două lumi, la cumpăna dintre sistemul burghez-capitalist și cel socialist. El nu nega aportul capitalismului la dezvoltarea societății omenești – dislocarea feudalității primitive și statice, dezvoltarea industriei și a mașinismului, perfecționarea și amplificarea rețelelor de comunicație, apariția statelor naționale etc. –, dar îi reproșa, în spirit marxist, contradicția dintre caracterul tot mai social al producției și modul tot mai privat de repartizare a profitului:

„[...] pe de o parte producția uzinelor, a întreprinderilor comerciale și bancare, a exploatațiilor agricole datorită muncii în mase, colective, a oamenilor deținea un categoric caracter social, pe de altă parte însă profitul rămânea la discreția individuală a capitaliștilor. Logic ar

²¹ I. Clopoțel, *Grija pentru cultură*, în „Societatea de mâine”, an XX, 1943, nr. 1, p. 4.

fi fost ca și profitul să fie de natură socială, ca și producția”²².

În opinia lui I. Clopoșel, socialismul nu avea doar valențe practice, în calitatea sa de formă optimă de organizare socială, ci și virtuți teoretice deosebite. Reflectând asupra problematicii progresului uman, el a încercat să identifice teoria filosofică, concepția care sintetiza cel mai bine mersul de până atunci al omenirii și care prefigura în modul cel mai adecvat năzuințele viitorului. Această concepție era, după părerea sa, cea socialistă.

Subliniind faptul că socialismul reprezenta una dintre soluțiile posibile ale crizei social-economice contemporane, el n-a pledat pentru acceptarea fără rezerve a respectivei doctrine, ci mai curând pentru nerespingerea de principiu a acesteia, pentru cunoașterea sa.

„Nu vrem să declarăm ca juste toate soluțiile lui, căci ele sunt deocamdată aproape numai dezlegări teoretice. Examenul verității loc încă nu s-a făcut. Noi nu pledăm numai decât pentru recunoașterea, adeziunea, însușirea socialismului, ci doar pentru cunoașterea lui. Nu mai poate fi legitimă aversiunea față de el [...]”²³.

Pledoaria sa pentru socialism n-a fost o consecință a aderării sale la partidul social-democrat, I. Clopoșel afirmându-și afinitatea față de doctrina socialistă anterior acestui moment. I. Clopoșel a contribuit, el însuși, la popularizarea doctrinei socialiste în țara noastră prin intermediul lucrării *Social-democrația și problemele României contemporane* (Cluj, 1931), considerată

²² I. Clopoșel, *O nouă ordine socială internațională*, în „Societatea de mâine”, an IX, 1932, nr. 7, p. 105.

²³ I. Clopoșel, *Organizatorii*, în „Societatea de mâine”, an I, 1924, nr. 14, p. 295.

ca foarte utilă în contextul ideologic românesc, intoxicat de multe neadevăruri referitoare la această concepție. Prin această lucrare, I. Clopoșel se definește ca un simpatizant al socialismului pașnic de tip occidental, opus „bolșevismului”, ca un adept al democrației parlamentare.

„Bolșevismul este o excentricitate, o surrescență bolnăvicioasă a socialismului marxist, și-a făcut deja examenul în Rusia, dovedindu-se ca o plagă a omenirii. Concepțiile socialiste ale lui Marx nu pot fi traduse în realitate *ad litteram*, întocmai ca și concepțiile liberaliste ale lui Smits. O societate întocmită după comunismul contemplat de Marx ar duce la un sclavaj și la o tiranie, care ar fi tot așa de detestabilă – căci omoară inițiativa individuală – ca și fostele regimuri ungurești pe de o parte, pe de alta cum de detestabilă ar fi o societate în care oricine ar face ce ar voi și libertatea n-ar avea nici o limită – atunci ar fi făcută imposibilă societatea peste tot”²⁴.

Lucrarea conține un examen amănunțit al socialismului în sine, ca și în raport cu problemele societății românești, I. Clopoșel încercând să înlăture cu argumente câteva dintre acuzele aduse respectivei doctrine în disputele ideologice ale epocii.

La una din cele mai grave acuze aduse socialismului, aceea că el este ireconciliabil în raport cu proprietatea privată, I. Clopoșel a răspuns încă din anul 1928, atunci când a analizat deosebirile dintre doctrinele socialistă și comunistă privind poziția lor față de proprietate. El a respins categoric modelul sovietic, care preconiza desființarea proprietății private, remarcând interesul crescând al cercurilor socialiste occidentale pentru

²⁴ I. Clopoșel, *Frământările unui an*, p. 65.

ideea micii proprietăți muncitorești. După părerea sa, în chestiunea regimului celui mai potrivit de proprietate nu se putea da o soluție definitivă.

„Proprietatea este expusă unei evoluții continue, care să dea maximum de folos obștesc. Lupta va fi totdeauna vie în jurul stabilirii regimului de echitate generală în privința proprietății. Corecturi se vor face neîntrerupt. De veacuri proprietatea suferă atâtea modificări și suntem departe de a ne fixa pe puncte rigide de definitivă soluție [...] Spiritul critic se îndreaptă contra priorităților excesive ale particularilor beneficiari ai liberalismului politic deopotrivă ca și contra comunismului intolerant și impacientat al Orientului înapoiat”²⁵.

El a subliniat caracterul dinamic al poziției doctrinei socialiste față de problema proprietății, apreciind faptul că modificările din teoria și practica socialistă rezultau din multitudinea variațiilor de evoluție a societății și, totodată, din aceea că în momentul respectiv existau alte condiții decât cele din perioada elaborării marxismului – capitalismul fusese constrâns la unele concesii în favoarea muncitorimii; societățile anonime încurajau participarea unor pături largi la constituirea capitalului lor; socialismul depășise cercul limitat al proletariatului, afectând din ce în ce mai mult și păturile intelectuale.

O altă problemă pe care a dezbătut-o I. Clopoșel a fost cea a raportului individ-societate. Referindu-se la disputa dintre individualism (psihologism) și universalism (sociologism) pe acest teren, el sublinia faptul că în realitate este vorba despre un antagonism aparent, între cei doi termeni ai raportului existând „o

²⁵ I. Clopoșel, *Problema problemelor*, în „Societatea de mâine”, an V, 1928, nr. 9, p. 176.

determinare reciprocă, o pătrundere mutuală, o reciprocitate cauzală”²⁶. În acest context, el afirma superioritatea modelului socialist de rezolvare a respectivului raport față de cele conținute de concepțiile mai sus menționate.

„O justă așezare a individului în cadrul social însă numai socialismul o realizează. Socialismul înlesnește valorificarea individuală [...] Socialismul topește în el antitezele. El creează din societate și membrul său o unitate perfectă. Jertfa pentru societate se întoarce în beneficiul personal al individului. Nu e paradoxală deci încheierea noastră că maximum de dezvoltare individuală nu poate fi atins decât cu condiția existenței unui grad superior de solidaritate organică între membri societății umane”²⁷.

I. Clopoțel a combătut teza caracterului antireligios al socialismului, susținând că acesta este un continuator al creștinismului, cel puțin prin două principii pe care le afirmă cu fermitate:

- a) devotamentul față de dezmoșteniții și prigoniiții sorții;
- b) egalitatea de drepturi și îndatoriri pe care o reclamă.

Aceeași poziție critică a avut-o el și față de ideea incompatibilității doctrinei socialiste cu masele țărănești, subliniind că ea se preocupă, în egală măsură, de proletariat și de țărănime, că „socialismul și-a întins de mult preocupările sale și asupra problemei pământului”, fiind, astfel, compatibil și cu situația

²⁶ I. Clopoțel, *Individualizare prin universalitate*, în „Societatea de mâine”, an I, 1924, nr. 3, p. 61.

²⁷ I. Clopoțel, *Social-democrația și problemele României contemporane*, Editura revistei „Societatea de mâine”, Cluj, 1931, p. 33.

concretă a României, unde problema funciară reprezenta „problema cardinală a vieții de stat”.

În fine, respingând teza intens vehiculată în epocă de către adversarii și contestatarii doctrinei socialiste privind caracterul internaționalist și antinațional al acesteia, I. Clopoșel s-a pronunțat, urmându-l pe Otto Bauer, pentru adaptarea respectivei doctrine la condițiile concrete din fiecare țară.

„Să nu se imiteze, să nu se ia de-a gata conduite din state de configurații diferite, ci să se afirme printr-o elaborație programatică originală, indicată de nevoile pământului acestuia”²⁸.

O asemenea „elaborație” a realizat-o, de altfel, chiar el prin lucrarea mai sus menționată, în care doctrina socialistă este particularizată în formula social-democrației, considerată de către I. Clopoșel ca fiind cea mai oportună formă de organizare socială în vederea depășirii crizei societății românești și înscrierea acesteia pe coordonatele progresului și civilizației.

Conștient de faptul că încă nu existau condițiile necesare organizării societății umane pe baze socialiste, I. Clopoșel considera că statul poate și trebuie să promoveze o politică de apărare și protejare a intereselor majorității membrilor săi față de cel al marilor proprietari. El a remarcat că pe plan internațional, indiferent de forma de stat sau de natura regimului politic dintr-o țară sau alta – „în țările totalitare ca Uniunea Sovietică, Germania și Italia, deopotrivă ca și în statele de veche și experimentată democrație” –, se manifesta un fenomen de concentrare a puterii în mâna statului. Identificarea acestui proces de creștere a rolului statului, apariția și consolidarea etatismului în toate colțurile lumii era,

²⁸ *ibidem*, p. 23.

după părerea sa, un semn al revanșei statului pentru toate capitulările, eclipsele și nepăsările la care el fusese constrâns în faza precedentă a liberalismului. Încercând să teoretizeze acest proces, el a formulat o „lege a creșterii rolului statului în societatea contemporană”, afirmând că „*în măsura în care masele populare, împinse de nevoi economice nesatisfăcute, exercitau presiuni tot mai stăruitoare asupra statului, ca să-și ia în atribuțiile sale sarcinile existenței lor, în mod direct proporțional creșteau și drepturile de intervenție ale statului în reglementările de orice ordin în raporturile sociale*”²⁹.

Dar, deși necesar și inevitabil, etatismul, ca de altfel și liberalismul, nu constituia decât o etapă a evoluției sociale spre acea formă de organizare în care să se realizeze deplina unitate dintre individ și colectivitate, spre o „lume medie”, în care „planul general să existe, dar să se poată afirma și inițiativele de valoare ale particularilor”, lume asociată, în viziunea lui I. Clopoșel, cu regimul politic al social-democrației³⁰.

²⁹ I. Clopoșel, *Fenomenul sociologic contemporan*, în „Societatea de mâine”, an XV, 1938, nr. 1, p. 4.

³⁰ *ibidem*.

Abstract

Ion Clopoșel (1892-1986) is a worthy representative of Romanian journalism and social research from the first half of the XXth Century. He studied in the intellectual atmosphere of Brașov (he graduated “Andrei Șaguna” high school), he continued his studies the Universities from Budapest and Vienna where he got his Bachelor of Arts in Philology and Philosophy. In Budapest he got acquainted with the social research of sociological type, and in Vienna, he approached the sociological international literature. He continued his sociological training in Paris, where he deepened the study of the works of some classical French authors in the field of Sociology.

In spite of this sociological competence, Ion Clopoșel followed a career in Journalism, and his option for the profession of publicist was based on his apprehension regarding the important role of the press for the social life. For five decades, he had unfolded an extremely rich activity in journalism, doubled, in certain periods of time by political and administrative activities. His best achievement in the field of journalism was the “Society of Tomorrow” review, one of the most important social and economical and cultural-scientific Romanian publications of the inter-war period. Within its pages, as within the pages of other

newspapers and reviews, whose chief editor he had been, or to which he has collaborated, Ion Clopoșel had an intensive publishing activity. He became noteworthy as a competent analyst of the Romanian society and his main writing topics were: the issue of culture, the issue of democracy, and the issue of the peasantry. Other important trends he had approached in his writings were issues of History and Literary Critique/Reviewing, Historiography, and also Theoretical Sociology.

Besides his writing and publishing activity, Ion Clopoșel had also unfolded a great and significant activity of social research. Even if he has been contemporaneous with D. Gusti, he had not affiliated to the monographic movement initiated and coordinated by the latter, but he tried to practice an alternative demarche, he became noteworthy due to the researches done in the mountain regions from Transylvania and Banat, and also due to his partially successful attempt to institutionalize the Sociographical researches. Due to his contributions, the “classical” Sociographic pattern gains a new sense, that of identifying, analyzing and solving the social problems. Named generically by him “issues of Practical Sociology or issues which comprise the art of adapting the ideas to reality”, his contributions to this field represent, besides those of A. Golopenția, an authentic beginning of a Romanian Sociology of the social problems.